

ОБЩИНСКИ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА НЕВЕСТИНО 2014-2020 г.

АВГУСТ 2013 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ.....	4
I. АНАЛИТИЧНА ЧАСТ	
1. Анализ на икономическото и социално развитие.....	6
1.1. Профил на общината – обща и сравнителна характеристика	6
1.1.1. Географски характеристики, местоположение и граници.....	6
1.1.2. Териториални и поземлени ресурси	7
1.2. Природно - ресурсен потенциал	8
1.2.1. Релеф и полезни изкопаеми.....	8
1.2.2. Климат, води и почви.....	8
1.2.3. Защитени зони, природни забележителности и биоразнообразие.....	10
1.3. Културно-историческо наследство и паметници на културата.....	12
1.4. Селищна система и урбанизация.....	13
1.4.1. Селищна система	13
1.4.2. Общи характеристики на населените места в общината	15
1.4.3. Жилищен фонд, домакинства и семейства.....	24
1.5. Развитие на човешките ресурси и социалната сфера.....	24
1.5.1. Демографска характеристика	24
1.5.2. Пазар на труда – заетост и безработица	26
1.5.3. Образование.....	28
1.5.4. Здравеопазване.....	29
1.5.5. Социални дейности, услуги и социално включване.....	30
1.5.6. Култура и културни дейности.....	31

1.5.7. Младежки дейности и спорт.....	32
1.6. Икономическо развитие.....	32
1.6.1. Състояние на местната икономика, тенденции, конкурентоспособност и предприемачество.....	32
1.6.2. Промишленост	35
1.6.3. Селско стопанство	35
1.6.4. Горско стопанство	38
1.6.5. Туризъм.....	38
1.6.6. Търговия и услуги.....	39
1.7. Техническа инфраструктура – свързаност и достъпност на територията на община Невестино.....	40
1.7.1. Транспортно-комуникационна система.....	41
1.7.2. Водоснабдяване и канализация	41
1.7.3. Енергийни мрежи, ВЕИ и енергийна ефективност	41
1.7.4. Електронно-съобщителна система	42
1.8. Опазване на околната среда – екологично състояние и рискове.....	42
1.8.1. Състояние на води, въздух, почви, шум, радиация.....	42
1.8.2. Дейности по управление на отпадъците.....	44
1.9. Административен и финансов капацитет на Община Невестино	45
1.9.1 Административен капацитет и структура на общинската администрация.....	45
1.9.2. Общински бюджет и финансов капацитет	46
2. Обобщен SWOT анализ.....	47
II. СТРАТЕГИЧЕСКА ЧАСТ	
1. Стратегия – визия, цели и приоритети за развитие на община Невестино за периода 2014 – 2020 г.	48
1.1. Визия и стратегически цели за развитие на общината.....	54
1.2. Приоритети, специфични цели и мерки.....	56
III. Индикативна финансова таблица.....	64
IV. Система от индикатори и действия за наблюдение и оценка.....	68.
V. Прилагане на принципа на партньорство и осигуряване на информация и публичност.....	75
СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ.....	78
СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ, ГРАФИКИТЕ, СХЕМИТЕ.....	80

ПРИЛОЖЕНИЯ:

1. Програма за реализация на Общинския план за развитие на община Невестино 2014-2020 г.

2. Предварителната оценка на Общинския план за развитие на община Невестино 2014-2020 г.

ВЪВЕДЕНИЕ

Общинският план за развитие на община Невестино за периода 2014–2020 г. (ОПР) е водещ средносрочен стратегически и програмен документ, който очертава целите и приоритетите за устойчиво и интегрирано местно развитие, като отчита специфичните характеристики, възможности, ресурси и потенциал на общината.

Планът е разработен съгласно изискванията на Закона за регионално развитие (ЗРР), Правилника за неговото прилагане (ППЗРР) и Методическите указания за разработване на Национална стратегия за регионално развитие на Република България (2012-2022), Регионални планове за развитие на районите от ниво 2 (2014-2020), Областни стратегии за развитие (2014-2020), Общински планове за развитие (2014-2020) одобрени със Заповед № РД-02-14-2402/22.11.2011 г. на Министъра на регионалното развитие и благоустройството.

Планът е изготвен на база актуалното социално-икономическо състояние и потенциал на общината и в съответствие със стратегическата ориентация на регионалната политика в Европейския съюз (ЕС) и националните цели и приоритети за регионално развитие. Документът е съобразен с постановките на: Областната стратегия за развитие на област Кюстендил 2014-2020 г.; Регионалният план за развитие на Югозападен район за периода 2014-2020 г.; Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г. и тези, заложи в Националната програма за развитие „България 2020“. В по-широк контекст, общинският план отчита приоритетите и целите на Стратегията „Европа 2020“ и се съобразява с еволюцията на кохезионната политика на ЕС и трите нови приоритета за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. В процеса на разработване са отчетени и хоризонталните приоритети на регионалната политика – устойчиво развитие, равни възможности и социално включване.

Хоризонтът на Общинския план за развитие е 7-годишен и съвпада с периода на действие на Областната стратегия за развитие на област Кюстендил, Регионалният план за развитие на Югозападния район и с периода на програмиране на помощта от Европейските фондове. Освен хармонизацията на целите и приоритетите в контекста на регионалната политика на ЕС, съответствие е постигнато и по отношение на методите за управление, наблюдение, оценка, а също и при изготвянето на индикатори за отчитане на постигнатите резултати и въздействие от прилагането на мерките и изпълнението на ОПР.

Документът е съобразен с нормативната и институционална среда за неговото прилагане, изпълнение, наблюдение и оценка. Използването на интегрирания подход за планиране наложи целите и приоритетите на общинския план за развитие като стратегически документ да бъдат съгласувани и да предвиждат взаимодействие с факторите, условията и потенциала за специфичното пространствено развитие на общината, мрежата от населени места и отделните сектори (транспорт, екологична инфраструктура, промишленост, туризъм, аграрни дейности и др.), залегнали в устройствените планове и схеми за развитие на територията на общината.

Основни задачи на плана за развитие на община Невестино за периода 2014-2020 г.:

- Да направи задълбочен анализ на състоянието, процесите и тенденциите в общината във всички сфери, като по някои важни показатели се направи съпоставка със съседни общини, областта и страната.
- Да осигури приемственост в генералната политика за развитие на общината по основни приоритети и цели и съгласуване и интегриране с всички действащи програмни и стратегически документи на Община Невестино.
- Да отрази желанието и виждането на населението, местния бизнес и административни структури, относно бъдещето на община Невестино в дългосрочен аспект и как те си я представят в края на този стратегически период /визия за 2020 год./
- Да очертае реалистична стратегия, развита в стратегически цели и основни приоритетни направления, специфични цели и мерки за постигане на целите.
- Да набележи конкретните дейности и проекти за периода 2014-2020 година, чрез които ще се реализира плана, както и институционалното му и финансовото осигуряване.
- Да спомогне за интегриране на всички заинтересовани местни страни в изпълнението на плана и послужи за мобилизиране и ефективно използване на собствените ресурси, както и за привличане на външни национални и международни ресурси в подкрепа осъществяването на набелязаните цели, мерки и дейности.

При разработването на ОПР са използвани следните методи:

- **Наблюдение** – извършено при посещения на място и в Интернет.
- **Проучване** – проучване на документи и получаване на директна информация от различни дирекции и отдели в Общината, писма за получаване на данни до различни институции, изследване на опит, познания, мнения и събиране на предложения чрез въпросници и анкети и др.
- **Описание** – създаване на писмени документи.
- **Анализ и Синтез** – анализиране на базовата входяща информация и данни и обобщаване на резултатите.
- **Оценка** – оценка на социално-икономическото състояние и степен на развитие на общината, оценка на възможностите за постигане на заложените цели, оценка на необходимите материални, човешки и финансови ресурси за изпълнение на плана.
- **Сравнение** – сравняване на цифрови данни, факти, показатели и резултати от проучването и наблюдението и на тяхна база изводи и формулировки в плана.
- **Работа в екип** – разпределение на задачите по експерти и съгласуване действията на екипа за изготвяне на ОПР с Общинската администрация на Невестино.
- **SWOT анализ** – анализ на силните и слабите страни, възможностите и заплахите за изпълнение на Общинския план за развитие на община Невестино до 2020 г.
- **Индексен метод** - сравняване равнището на даден статистически показател към момента и неговото равнище в минал период или към равнище на минало време, прието за база.
- **Графични методи** – за изобразяване на резултатите, фактите и тенденциите, са използвани геометрически изображения на функционална зависимост с помощта на линии на равнината. ОПР съдържа цветни таблици, графики, фигури, диаграми и схеми.

Основните източници на данни и информация за разработването на ОПР са:

1. Общински план за развитие на община Невестино 2007-2013 г.;
2. Междинна оценка за изпълнение на ОПР на Невестино 2007-2013 г.
3. Областна стратегия за развитие на област Кюстендил 2014-2020 г.;
4. Официални статистически данни от Териториално статистическо бюро - Кюстендил, Бюрото по труда, Областна и Общинска служби по земеделие, Разплащателна агенция на ДФЗ – Кюстендил, РИОСВ, РЗИ – Кюстендил и др. институции;
5. Официални справки и информация от Общинска администрация Невестино;
6. Анкети на граждани, общински служители и кметове на малки населени места;

7. ИСУН – Информационна система за управление и наблюдение на структурните инструменти на ЕС в България;
8. Интернет сайтове на Общинска администрация – Невестино, Структурните фондове на ЕС в България, НСИ, Агенция по заетостта, Оперативни програми и др.

ОПР обвързва сравнителните предимства и потенциал за развитие с ясно дефинирана визия, цели и приоритети, насочени към общия стремеж за по-висок стандарт и доходи на хората в община Невестино, по-добра жизнена среда и качество на живот.

Общинският план за развитие на община Невестино 2014-2020 г. има характер на отворен документ, който може да се развива, усъвършенства и актуализира в съответствие с динамично променящите се условия.

Планът е разработен от експертен екип на Сдружение „Инвест център БГ” – гр. Шумен, с участието на всички заинтересовани страни и партньори, в условията на широка гражданска подкрепа, проведени обществени обсъждания, дискусии и осигуряване на публичност, прозрачност и информация.

I. АНАЛИТИЧНА ЧАСТ

1. Анализ на икономическото и социално развитие

1.1. Профил на общината – обща и сравнителна характеристика

1.1.1. Географски характеристики, местоположение и граници

Фиг. 1: Карта на област Кюстендил

Община Невестино се намира в Югозападна България и е една от съставните общини на Кюстендилска област. Тя е разположена в североизточните склонове на Осоговска планина в южните и югозападните склонове на Влахина планина. В нейния обхват влиза по-голямата част от физикогеографската област Пиянец.

Северните ѝ части заемат поречието на река Струма и равнинните и слабо хълмисти терени на Кюстендилската котловина. Надморската височина е от 520 - 560 м. до 600 – 1000 м.

Територията на общината е 439,7 кв. км., което представлява 14% от общата площ на област Кюстендил и 2,2% от територията на Югозападния район (ЮЗР, NUTS 2).

Община Невестино граничи с общините: Кюстендил, Бобов дол, Бобошево, Кочериново, Благоевград и с Република Македония. На границата с Македония са разположени селата - Църварица, Ветрен и Раково. Територията на Невестино е в относителна близост и до границите на България с Република Сърбия и Република Гърция. Общината попада в зоната на влияние на процесите на трансгранично сътрудничество със Сърбия и Македония.

Урбанистичната структура на община Невестино се състои от 23 населени места, от които в района на Осоговска планина са селата: Ветрен, Раково, Чеканец, Църварица, Илия, Тишаново, Страдалово, Смоличино, Ваксево, Пелатиково, Длъхчево Сабляр, Рашка Гращица, Згурово, Кадровица, Еремия и Друмохар, а в най – ниската част на Кюстендилската котловина са разположени селата: Невестино, Четирци, Лиляч и Долна Козница.

Таблица 1: Разстояния в километри от с. Невестино до някои големи градове в България

София	Кюстендил	Благоевград	Пловдив	Русе	Бургас	Варна
90	13	55	235	410	490	543

Източник: www.bgmaps.com

Административният център на общината – с. Невестино се намира на 13 км от град Кюстендил. До него се разделят двете пътни трасета – за гр. Дупница и по течението на река Струма, през гр. Бобошево за Рилски манастир, или за международен път Е79 в посока Кулата.

Невестино е една от 9-те общини в област Кюстендил. Тя е на второ място по територия и на осмо място по население сред общините в областта.

В Невестино живее около 2% от населението на област Кюстендил (2 821 души към 01.02.2011 г.) и едва 0.1% от населението на ЮЗР. Най-голяма е концентрацията на населението в общините Кюстендил и Дупница – 77% от общия брой жители на областта. Най-малка по територия е община Бобошево, а по население община Трекляно.

Таблица 2: Основни данни за община Невестино и останалите общини в област Кюстендил

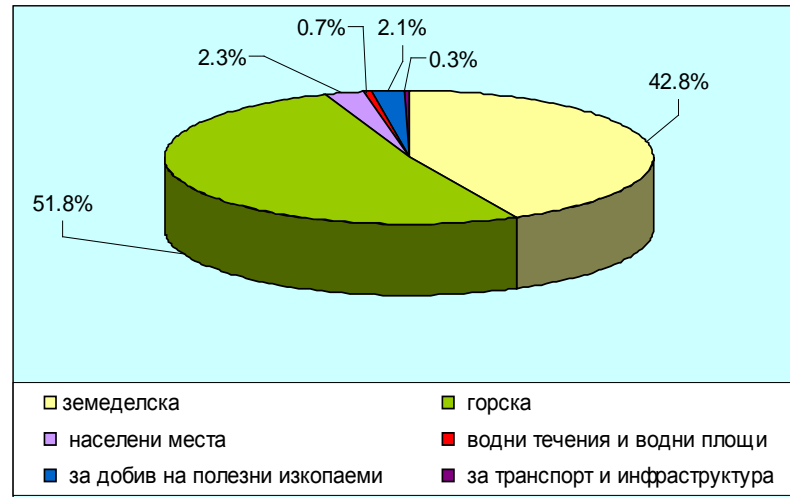
Район, област, община	Територия кв. км	Население брой 01.02.2011 г.	Гъстота на населението за 2011 г. (души на кв.км.)	Населени места (брой)	Градове (брой)	Села (брой)
България	111 001,9	7 364 570	66,3	5 304	253	5 051
Югозападен район	20 306,4	2 132 848	105,03	952	48	904
Област Кюстендил	3 051,5	136 686	44,79	182	7	175
Община Бобов дол	206,2	9 067	43,97	18	1	17
Община Бобошево	135,1	2 870	21,24	12	1	11
Община Дупница	329,1	44 988	136,70	17	1	16
Община Кочериново	182,3	5 214	28,60	11	1	10
Община Кюстендил	959,4	60 681	63,25	72	1	71
Община Невестино	439,7	2 821	6,42	23	-	23
Община Рила	360,9	2 888	8,00	5	1	4
Община Сапарева баня	180,9	7 528	41,61	5	1	4
Община Трекляно	257,8	629	2,44	19	-	19

Източник: Национален статистически институт

1.1.2. Териториални и поземлени ресурси

Около 95% от територията на община Невестино се състои от земеделски и горски площи. Най-голям е относителният дял на горите – 227 883 дка (51,8% при средно за страната 33,5%). Територията заета от земеделска земя – 187 969 дка или 42,8%. Обработваемата земеделска земя по официални статистически данни е 101 071 дка или около 54% от земеделските територии.

Фиг. 2: Разпределение на площта на община Невестино по видове територии

Източник: Национален статистически институт

Водните течения и водни площи заемат 0,7% от общината. Населените места и другите урбанизирани територии са само 2,3% от общата площ на Невестино (10 038 дка).

Най-малък относителен дял съответно 2,1% и 0,3% имат териториите за добив на полезни изкопаеми и за транспорт и инфраструктура. (Фиг. 2)

1.2. Природно - ресурсен потенциал

1.2.1. Релеф и полезни изкопаеми

Релеф

Територията на община Невестино попада в Рило – Родопската геоморфоложка област, която включва и Осоговско – Беласишката планинска редица, която се простира в посока север – юг и е съставена от планините Осогово, Влахина, Малашевска, Огражден и Беласица.

Релефът, върху който е разположена територията на община Невестино се характеризира като хълмист, котловинно–хълмист и полупланински. Полупланинският терен определя както заселването на населението, така и развитието на селското стопанство.

Релефът е силно пресечен от множество предпланини и долове. Денивелацията е от 1230 м. – най-високата кота е на 1645 м., най-ниската на 415 м. надморска височина. От север на юг релефът преминава от котловинно–хълмист в планински.

Скалният състав е доста разнообразен както по вид, така и по своята принадлежност към различни геологически формации. Най–широко са разпространени кристалните шисти, варовиците и конгломератите. По–слабо са застъпени палеогенните вулканати, осоговският гранитопрофир и други. В югозападната част от територията на общината са разпространени метаморфните скали, предимно гнайси. Тези скали се срещат и в югоизточната част на землището на с. Ваксево, предимно по десните склонове на р. Елешница и в по–малка част по склоновете на р. Речица.

В най–ниската част – Кюстендилската котловина скалите са изградени от пясъчни мергели, пясъчници и речни наноси по двата бряга на р. Струма. Характерно за скалите в територията на общината, е че са силно изветрели и напукани. Това е дало своето отражение върху образуването на добри почви и за растежа на горскодървесната растителност.

Полезни изкопаеми

Територията на общината е сравнително бедна на полезни изкопаеми. Открити са горливи шисти в източната част на Осоговска планина, в землищата на селата Ветрен,

Пелатиково, Рашка Гращица, Смоличино, Страдалово и Църварица, но те са с ниско съдържание на кероген и засега нямат промишлено значение.

В терасите на реките Струма и Елешница има баластриери за добив на инертни строителни материали.

Находище от полимерни глинени има в м. “Прекопаник”, в землището на село Четирци.

В района на село Раково се намира флуоритово проявление “Зиданци”. Флуоритовите кристали са предимно с кубична форма и са безцветни, често зелени със зонален строеж от сиви и оцветени слоеве.

По трасето на водопровода от м. “Извора” край с.Мърводол за с.Пастух има скали, които са окварцени, пиритизирани и лимонитизирани.

Може да се очакват проявления на орудявания от благородни и цветни метали /олово, цинк,мед и други/.

1.2.2. Климат, води и почви

Климат

Община Невестино попада в зоната на преходно-континенталния климат с известно средиземноморско влияние, главно по течението на р. Струма. Характеризира се с прохладно лято и не много студена зима. Обикновено месеците януари и февруари са най-студени, а юли и август – най-топли.

Климатът се формира от специфичните орографски условия – високи планини и дълбока меридиална долина на р.Струма, съчетани с близостта на Беломорието. Съгласно климатичното райониране в Р. България климатичната област е Европейско–континентална, подобласт – преходно–континентална и климатичен район – Кюстендилско–Благоевградски и Рило–Осоговски.

Преходно–континенталният климат се характеризира със следните температури на въздуха:

- средноянуарска - 0,6 С
- средноюлска + 21,6 С
- средногодишна + 10,9 С
- абсолютна минусова температура - 27,0 С
- абсолютна максимална температура + 41,0 С

Минималните температури са по–ниски по поречието на реките, където в условията на температурните инверсии става оттичане на студени въздушни маси.

Пролетта в североизточната част се характеризира с по–бързо повишаване на температурата, но и с мразове и късни пролетни слани.

Лятото е горещо и през август често настъпват засушавания. То е по-прохладно в южните части, което създава условия за развитие на туризма и отдиха.

Есента е често по-топла от пролетта, като температурата през октомври е по–висока от тази през май.

Зимата в северните части е сравнително по мека в сравнение с тази в южните, които са с надморска височина над 700 м.

Годишната сума на валежите е около 610 мм.,при средно за страната – 650 мм. Те се отличават с подчертан юнски максимум и добре изразен февруарски минимум.

Дните с валежи от сняг са средно 22, като най–много са те през януари - 6, а през февруари и декеври -5. Снежната покривка се задържа около 50 дни.

Ветровете през пролетта са югозападни, а през останалите сезони северни и северозападни, като през есента духат и югоизточни. Средната им скорост е от 2 – 2,5 м/сек.

Води

Хидрографската мрежа в община Невестино е добре развита. През територията ѝ преминава река Струма, където вливат водите си местните реки Елешница, Речица и Гращица река. В с. Невестино има минерална вода с доказани лечебни свойства, която се използва за пиене. Минерални водоизточници има още в землищата на селата - Четирци, Тишаново, Неделкова Гращица, Еремия, Страдалово и други.

Струма е най-голямата река, която протича през територията на община Невестино. Тя води началото си от Витоша планина. Извира от надморска височина 2180 м. и се влива в Егейско море, Р. Гърция. Общата ѝ дължина е 415,2 км., а само на територията на Р. България – 290 км. Преходът над река Струма при с. Невестино се осъществява чрез средновековния “Кадин мост”.

Скринският пролом свързва Кюстендилската с Дупнишката котловина. Това е най-дългия пролом на р. Струма – около 28 км. Започва при село Невестино и завършва при Бобошево. Образуван е между южните разклонения на Конявската планина и северните склонове на Влахина планина. По склоновете на пролома денудацията е оформила скални образувания, а обширни площи са подложени на ерозия. Чувства се средиземноморско влияние.

Притоци на р. Струма на територията на община Невестино са следните реки:

- Елешница, най-дългата и пълноводна река в българската част Пиянец. Извира от 2100м надморска височина в Осоговска планина. Общата ѝ дължина е около 53 км., средния наклон – 32% и водосборна площ – 358 кв. км. По важни притоци на р. Елешница са: Речица, Мурин дол, Църна река, Криви дол, Клетни дол, Каровска река Лингурски дол, Млачка река, Добра река, Студени дол, Страшни дол, Свиначаровска река, Еремийска река и др.
- Речица е най-дългия десен приток на р. Елешница. Води началото си от източния дял на Осоговска планина. Дължината ѝ е около 17 км., средния наклон 25%, а водосборната област е с площ от 105 кв.км. Има малък оток и при сушеви години водите ѝ силно намаляват. По важни притоци на р. Речица са: Суха река, Ветренска река, Джебрана, Тишанска река, Мулев дол, Рударски дол, Варджийски дол, Габровски дол и др.
- Млачка река е ляв приток на р. Елешница. Образува се от множество потоци в западния дял на Осоговска планина. Протича в югозападна посока и образува дълбока и тясна долина със стръмни склонове. Дълга е около 12 км., а средния наклон е 86%.
- Гращичка река извира от 1 300 м надморска височина в източните склонове на Брезов рид. Дължината ѝ е около 20 км., средния наклон 45%, а водосборната област – 65 кв.км. Има малък оток и през отделните месеци на маловодни години пресъхва. По – важни притоци на р. Гращичка са: Агюпска река, Стрълица и Згуровска река.
- Козничка река е ляв приток на р. Струма. Извира от Конявска планина. Общата ѝ дължина е около 20км., а средния наклон 30%. Тече в югоизточна посока, а след село Долна Козница – в югозападна посока. Основните ѝ притоци са: Габрашевска река и Водин дол.
- Лилячка река води началото си от Конявска планина, а се влива в река Струма при с. Невестино. Дълга е около 12 км., а средния ѝ наклон е 70%. Има малък оток. Най – значителният ѝ приток е карстов извор, намиращ се североизточно от с. Лиляч.
- Невестинска река води началото си от източния дял на Осоговска планина. Протича на североизток и се влива в р. Струма. Дължината ѝ е около 9 км., а средния наклон – 36 %. Има малък оток и през летните месеци пресъхва.

Подземните води в Невестино се характеризират с голямо разнообразие, което се обуславя от различния геоложки строеж на територията. Основните запаси от алувиални води, подходящи за водоснабдяване на населените места и други водопотребители, са акумулирани в терасите на р.Струма.

Най-значимата природна даденост, а същевременно и природен ресурс за общината са два от минералните извори, намиращи се в землищата на селата Невестино и Четирци.

Първият е минерален водоизточник "Сондаж №2 хг", намиращ се в м."Топилата" в землището на село Четирци. Той е известен още от епохата на римския император Юнстниан /IV в. пр.н.е./ . Натуралната минерална вода извира от 437 м. дълбочина и е с дебит около 30 л./сек. Има висока степен на чистота по отношение на нитрати и амоний. Общата минерализация е 666 мг./л. и е подходяща за всекидневна употреба.

Според лекарите, специалисти по вътрешни болести, оказва благоприятно влияние при лечението на следните заболявания: бъбречно-урологични, стомашно-чревни, жлъчно-

чернодробни, обемно-еднокринни, хронично - професионални интоксикации и при хора, изложени на вредни за здравето вещества.

За физико-химичния състав и свойствата на натурална минерална вода "Невестино" е издаден Сертификат №16 от 16.11.1999 г. от Министерството на здравеопазването. В него е записано, че водата има устойчив физико-химичен състав и свойства и отговаря на изискванията на БДС 14947-80, Наредба №14 за курортните ресурси, курортните местности и курортите /ДВ, бр.79 от 1987 г., изм. бр.18 от 1992 г., изм. и доп. бр.12 от 1995 г./ и Наредба №6 за бутилиране на натурални минерални води, за бутилиране на трапезна минерална и газирана минерална вода и за производство на безалкохолни напитки.

Вторият минерален водоизточник "Сондаж №1 хг" се намира в землището на село Невестино. Той е с дебит от 12 л./сек, но водата не е годна за пиене и се ползува за социално-битови нужди. С доброволен труд на местното население тук е изградена обществена баня-пералня

Почви

Почвите в района са важна предпоставка за трудово-производствената дейност и поминъка на населението. Почвената покривка се характеризира с голямо разнообразие. На територията на общината са разпространени следните видове почви: канелени горски, кафяви горски, алувиално-ливадни, излужени, опозолени и други. Общата характерна особеност на всички видове и под видове почви на територията на общината е, че са бедни на хумус, азот и фосфор, но сравнително добре запасени с калий.

1.2.2. Защитени зони, природни забележителности и биоразнообразие

Защитени зони

В района на ДГС „Невестино” попадат части от 2 защитени зони по Директива за хабитатите - „Скрино” и „Осоговска планина” и 3 зони по Директивата за птиците - „Осогово”, „Скрино” и „Долна Козница”.

Защитените зони са включени в европейската екологична мрежа - Natura 2000 и са с обща площ – 11 481 ха, от тях иглолистни 6032 ха, и съответно широколистни 5449 ха.

На територията на община Невестино има една защитена местност „Манолово” с площ 92,6 ха.

Природни забележителности

Голямото разнообразие на геоложката основа на Осоговската планина е дала дълбок отпечатък върху особеностите и разнообразието на нейния релеф. Така например района от планината, обхващаща част от землищата на селата Страдалово, Смоличано, Илия и Ветрен е известен със своя карстов отпечатък, изразяващ се главно в редица пещери. Образуването на пещерите е било резултат от действието на водата върху основния скален състав - доломитите.

В района на с.Страдалово по-известни са пропастните пещери: “Мечата дупка”- спускането в която е извънредно опасно, поради редица скални отломъци в тази местност; пещерата в местността “Люляка” и пещерата “Цея”, чиито вход е декориран от тъмновиолетовите цветове на дивите орхидеи. Интересна е и двувходовата пропастна пещера “Кацата”, на която единия вход е на юг, а другия-от североизток.

Уникална по своите образувания, с богата вътрешна украса е пещерата “Приказна” край с.Смоличано. Намира се в скалата, от която скача малкия, но красив водопад “Св. Яна(Анна)” и отстояща от р.Елешница на около 20 м. Пещерата е хоризонтална, разклонена, едноетажна, с дължина около 17 м.

В най-крайните югоизточни делове на Осоговската планина, на границата на землищата на кюстендилските крайгранични села /има се в предвид границата с република Македония/ Ветрен и Илия се намира “Голямата“ пещера. Сред местното население пещерата е известна под името Илийската пещера, отворът на която е насочен към разположението под нея в източна посока с.Илия. Пещерата се намира на надморска височина 1 270 м., на няколко десетки метра под издигащия се на север от нея голям каменист връх “Човека” /1334м./, чиито западни дипли са обкичени с иглолистни гори. Ниско под върха водят началото си реките: Каровска река на запад, Мала река на северозапад и Джебрия на североизток.

В землището на с.Четирци и в крайните североизточни издънки на Осоговската планина, там където най-ниската и част се облива от водите на р. Елешница и Струма, се намира Четирската пещера.

По тясна стръмна пътечка започваща от водослива на реките Лева и Десна над с.Кадровица, за около 1.15 ч.пеша в югозападна посока може да се посетят останките от късноантичната крепост находяща в местността “Градището”, в непосредствена близост до махала “Дълги рид”.

Един от най старите резервати в страната и най старият в Кюстендилския регион “Габра” е разположен в северозападната издънка на Влахина планина, в местността “Малкият средок” в землището на с.Църварица. Обявяването му за такъв е извършено през 1949 година с цел да се запази естествената вековна гора от черен бор с извънредно ценни качества - прави гладки дървета със средна височина около 25 м., а отделни екземпляри и над 35 м. и с извънредно висока кълняемост на семената му. По тези си качества той държи изключително предимство пред сходните резервати за черен бор в Кърджалийския регион.

В наниза от природни бисери в родния край, достойно място заема така нареченият Еленин камък, находящ се на левият бряг на извиращата от връх Руен, Осоговска планина река Елешница, на около 3 км. от Чекански мост срещу течението на реката.

Природната забележителност представлява около 15 метрова отвесна скала, миеща се от три страни от бистрите бързотечни води на река Елешница. Около скалата водите на реката се успокояват в малък сенчест вир. На върха на скалата без каквато да е почва са израснали няколко самотни черноборови дървета.

Биоразнообразие

Растителността в района се отличава със значително разнообразие, което се дължи преди всичко на специфичното географско положение и физико–географски условия. Територията на общината попада в нископланинските райони на дъбовата лесорастителна и буково–иглолистната зона.

Дървесните видове, които са в чисти и смесени насаждения и определят горско – растителния ландшафт на територията на общината са: черният и белият бор, букът, зимният дъб, благуният, габерът, келявият габър, церът, косматият дъб, чинар, и др.

В района на резерват “Габра” от нисшите растения и гъби са установени над 101 вида и подвиди, а от висшите растения - над 241.

Тревистата растителност е представена от типичните за дъбовите гори видове: житни треви, поддъбиче, ягода, детелина, лепка, млечка, заешка сянка и други. Важен горски ресурс са билките. В общината има значителни находища от жълт и червен кантарион, равнец, миши уши, орлови нокти, риган и др. Има и ядливи гъби, които напоследък са добър източник на доходи за селата Ваксево, Църварица, Друмохар и др.

Определящо значение за животинския свят имат растителните и почвените условия. Установени са 130 животински видове и подвидове.

С най-богат видов състав са паяците и пеперудите. Срещат се още: дъждовник, водна жаба, крастава жаба, планинска жаба, гущери, шипобедрена костенурка, слепок, медянка, смок мишкар, пепелянка и други.

Установени са и 101 вида птици, като най – добре представения разред от 68 вида е на пойните птици. Срещат се: синигер, диво канарче, кълвачи, червеношийка, поен и имелов дрозд, голямо черноглаво коприварче, елов певец, обикновена чинка, зеленика, щиглец, обикновена кръстосвачка, черешарка, сойка и други. От другите разрези най–често срещани са гривяка и обикновената кукувица.

Видовият състав на клас “Бозайници” включва 17 вида от 12 семейства. От дребните бозайници се срещат: домашна мишка, плъхове, таралежи, къртици, ръждив вечерник, див заек, катерица, горски сънливец, сляпо куче и др. Основни представители на едрите бозайници са: кучета, вълци, чакали, лисица, златка, невестулка, черен пор, дива котка, дива свиня, сърна и други. Предимно в реките Струма и Елешница се срещат: местната и американска пъстърва, клен мряна, скобар, змиорка и други, които са представители на водните гръбначни животни.

1.3. Културно-историческо наследство и паметници на културата

Районът на община Невестино е населяван от най-дълбока древност и има съхранено богато културно-историческо наследство.

Територията на общината е осеяна с антични селища, могили, некрополи, крепости и градища, разпръснати в селата Невестино, Пастух, Ваксево, Смоличано, Пелатиково, Рашка Гращица и др.

В покрайнините на с. Невестино, в м. „Мощени” при сондажни проучвания е открито неолитно селище, разположено върху речна тераса на левия бряг на р. Струма – това е най-ниската и тясна източна част на Кюстендилската котловина.

В района на с. Ваксево е регистрирано праисторическо селище в м. „Студена вода”, на левия бряг на р. Елешница. То е единственото известно досега на територията на Западна България, където са застъпени трите праисторически епохи - неолит, енеолит и ранна бронзова епоха, което го прави основен културно-хронологически обект в басейна на р. Струма, има и данни, че черквата „Св. Георги” в м. „Манастирчето” има елементи от второто българско царство, в с. Долна Козница има средновековно селище

В землището на Смоличано са открити части от римско селище, при с. Страдалово са открити римски монети, при „Св. Яна” - семейна римска гробница. Като цяло видно е от тези факти е, че на територията на общината могат да се намерят значителен брой находки от времето на Римската империя.

От Средновековието е останала крепостта в м. Скалето до с. Пастух, средновековните църкви „Св. Иван” и „Св. Богородица” в с. Пастух, гробищната църква край с. Мърводол, църквата в м. Селище на с. Ваксево, църквата „Св. Троица” в с. Раково. Върху основите на средновековна църква в землището на с. Смоличано /местността „Света Яна” /е изграден манастира „Св. Праведни Йоаким и Анна” основан през 1895 г. Стушен в пазвата на Осоговската планина над скална ниша с водопад и аязмо (светена вода), се е превърнал в едно изключително атрактивно място за отдих.

Близо до с. Пастух в местността „Скалето” могат да се видят останките от средновековна крепост, а при „Св. Яна” - параклис от турско робство.

Средновековната църква в с. Мърводол е обявена за национален паметник на културата. В останките ѝ (част от абсидата) се виждат два пласта мазилка и съответно две изписвания от различно време, предполага се от XIV - XVI век. Частично са запазени два слоя живопис и върху източната фасада.

Най-стойностният национален архитектурен паметник на културата, на територията на общината, е съграденият през 1470 г. при с. Невестино над р. Струма, „Кадин мост”, обвит в легендите за Струма невеста. Архитектурата на моста е смесица от антични, средновековни и ренесансови форми. Мостът е изграден с пет свода, като във всеки стълб има по един засводен прозорец за оттичане на водата при пълноводие. По сводовете и стълбовете има украса от сталактитови орнаменти и розети. Мостът е дълъг 100 м, издигнат в средната си част и застлан с големи гранитни плочи, оформени от двете му страни с бордюри. В източния парапет от южната страна на моста по нареждане на Исак паша е вградена гранитна плоча с надпис на турски език с информация за годината на изграждането му – 1470 г. Названието на моста Кадън кюпреси или Невестин мост е свързано с интересни легенди – едната за вградената в моста Струма невеста, а другата- мостът като сватбен подарък на смела българска невеста от султан Мурад. Името на Мурад е отъждествено с това на Мохамед II, чийто велик везир Исак паша действително е минал през 1463 г. по тези места на път за Босна.

През 1909 г. при разкопки са разкрити 10 тракийски гробници. На територията на общината са регистрирани и частично съхранени над 13 историко-археологически и архитектурни паметници – късно антични и средновековни крепости, църкви и други, датиращи от 491 г. до XIX в. В общината има множество от така наречените „войнишки” паметници - в селата Пелатиково, Рашка и Неделкова Гращица, Раково, Смоличано, Еремия, Тишаново, Илия, Друмохар и Църварица.

1.4. Селищна система и урбанизация

1.4.1. Селищна система

Община Невестино е създадена през 1979 г. В границите ѝ са включени 23 населени места – села. Административен, стопански и културен център е с. Невестино, разположено в северозападния край на общината. Селищната система е добре изградена и включва още селата: Ваксево, Ветрен, Длъхчево-Сабляр, Долна Козница, Друмохар, Еремия, Згурово, Илия, Лиляч, Кадровица, Мърводол, Неделкова Гращица, Пастух, Пелатиково, Раково, Рашка Гращица, Смоличино, Страдалово, Тишаново, Църварица, Чеканец и Четирци.

Общият брой на махалите е над 300, като най – голям е техния брой в селата Ваксево, Пелатиково и Еремия.

Плановата обезпеченост на селата в община Невестино към 2013 г. се състои от:

- 7 бр. кадастрални планове – селата Еремия, Илия, Лиляч, Мърводол, Невестино, Неделкова Гращица, Църварица.

- 14 бр. регулационни планове – селата Друмохар, Еремия, Згурово, Кадровица, Лиляч, Мърводол, Невестино, Неделкова Гращица, Пастух, Пелатиково, Рашка Гращица, Страдалово, Тишаново, Четирци.

Като цяло състоянието на регулационните планове е лошо. Необходимо е пълното им обновяване. Липсват ОУП на населените места. Одобрено е задание за изработване на ОУП на Община Невестино.

От 2009 до 2013 г. са съставени 33 бр. технически паспорти на сгради.

Няма регистрирана етажна собственост.

Населението на община Невестино е разположено твърде неравномерно върху територията. Урбанистичната класификация на селищата се състои от 1 голямо село – Невестино (500-1000 жители), 1 средно село – Ваксево (200-500 жители), 5 малки села – Друмохар, Лиляч, Неделкова Гращица, Рашка Гращица, Четирци (100 -200 жители) и 16 много малки села – под 100 жители, от които 3 села със затихващи функции – Ветрен, Длъхчево-Сабляр и Чеканец. Последните три села са застрашени от изчезване, което прави селищната система на община Невестино неустойчива и уязвима.

Населението на община Невестино по постоянен адрес бележи тенденция на намаление с 488 души през 2012 г. спрямо 2007 г. Жителите на общинския център с. Невестино намаляват с 12% през анализирания период. Единствено в с. Лиляч и с. Рашка Гращица броят на населението по постоянен адрес се увеличава съответно със 17 и 8 души.

Таблица 3: Население по постоянен адрес в община Невестино 2007 - 2012 г.

Населени места	2007	2008	2009	2010	2011	2012
с. Ваксево	564	542	532	513	501	477
с. Ветрен	19	17	17	15	13	11
с. Длъхчево-Сабляр	13	11	9	9	9	9
с. Долна Козница	37	34	32	30	29	29
с. Друмохар	170	163	160	151	144	135
с. Еремия	149	135	121	113	105	97
с. Згурово	93	86	85	84	79	74
с. Илия	59	53	48	44	39	38
с. Кадровица	112	104	97	84	63	56
с. Лиляч	116	120	130	134	137	133
с. Мърводол	41	39	38	34	31	30
с. Невестино	639	630	613	586	570	562
с. Неделкова Гращица	104	99	102	103	105	105
с. Пастух	52	49	45	40	38	35
с. Пелатиково	112	108	101	93	91	84
с. Раково	26	29	24	20	17	17

с. Рашка Гращица	159	159	151	173	171	167
с. Смоличано	29	28	28	27	25	23
с. Страдалово	55	56	53	50	46	44
с. Тишаново	75	70	63	77	74	68
с. Църварица	65	60	58	55	52	48
с. Чеканец	1	0	0	0	0	0
с. Четирци	168	160	148	141	139	135
Община Невестино	2865	2752	2655	2576	2478	2377

Източник: Национална база данни „Население” - <http://www.grao.bg>

В с. Чеканец по официални статистически данни от преброяването на населението към 01.02.2011 г. има само един жител, но неговата адресна регистрация по постоянен адрес е в друго населено място и за това в Таблица 3 след 2007 г. селото има нула жители.

Урбанизираността на територията на общината е 100 % селско население /при 73% за страната в полза на градското/.

Икономическият облик на селата е селскостопански, с подчертан самовъзпроизводствен характер. Преобладава производство върху лична земя в дребни стопанства за лична консумация. В селата има малки възможности за трудова заетост. По степен на благоустроеност селата в община Невестино имат сходни характеристики. Всички селища разполагат с изградена инфраструктура по отношение на електроснабдяване, водоснабдяване, съобщителни връзки и транспортен достъп. Канализация има само в с. Ваксево и частично в общинския център – с. Невестино. Останалите села нямат канализация.

Съгласно класификацията на Националната концепция за пространствено развитие на България 2013-2025 г., община Невестино, заедно с още 138 общини е определена на 5-то йерархично ниво. Това са общински центрове – села или много малки градове, където се осъществява първичното обслужване на населението на общините и където са налични работни места извън селскостопанската заетост – в сферата на социалните услуги, търговията, администрацията, промишленото и занаятчийското производство, образованието, културата. Важно условие за свързаността с останалите селища в общините и достъпа до тези услуги са удобните, изградени и поддържани, комуникационно- транспортните връзки.

Като физическа структура, селищната мрежа е балансирана върху цялата територия на общината. Дисбалансът (поляритетът) се проявява при демографските, икономическите и функционалните характеристики на селата във вътрешната част на територията. По тази причина общината има нужда от целево създаване на вторични опорни центрове, които заедно с административния - с. Невестино да гарантират балансираното развитие на района в бъдеще.

Отчитайки географското разположение спрямо общинския център, броя на жителите на селата, осигуреността им с обществени и обслужващи функции и други фактори, като естествен вторичен пункт за развитие на общината можем да определим село Ваксево.

За да се постигне балансирано териториално развитие на община Невестино, трябва да се инвестира за подобряване на инфраструктурата и развитие на обслужващите функции и услуги в основния административен и опорния център, в разнообразяване на икономическите дейности, съживяване, създаване на работни места и задържане на младите хора.

Двата центъра трябва да съдействат и за развитието на останалите села, които ще бъдат включени към тях, както следва:

- **Административен център – с. Невестино** включва и развитието на селата: Лиляч, Мърводол, Долна Козница, Пастух, Четирци, Еремия, Друмохар, Неделкова Гращица, Рашка Гращица, Кадровица, Згурово и Пелатиково.

- **Опорен център – с. Ваксево** приобщава селата: Тишаново, Църварица, Илия, Ветрен, Смоличано, Страдалово, Раково, Длъхчево-Сабляри, Чеканец.

1.4.2. Общи характеристики на населените места в общината

Настоящата характеристика е направена в резултат на проведено анкетно проучване сред кметовете и кметски наместници на населените места в община Невестино и отразяват реалната ситуация в селата към 2013 г.

с. Невестино – административния център на общината е разположено на 13 км. югоизточно от гр. Кюстендил на брега на река Струма, на разклона на пътя Кюстендил – Дупница и Кюстендил-Бобошево – Благоевград. Селото се намира в най-ниската и тясна част на Кюстендилската котловина, в областта Пиянец. Къщите са разположени от двете страни на реката. По исторически сведения селото е било заселено около 1468 г., но има регистри, в които се споменава от 1576 г. На 1 км. източно от с. Невестино на левия бряг на Струма се намира селище от епохата на ранния неолит. Западно от него при археологически разкопки са намерени оръдия на труда от камък и кост, керамични съдове и животински фигурки, датиращи от времето на средния неолит. На около 2,5 км. западно от Невестино се намира друго праисторическо селище. Намерените там материали са от ранния енеолит. Непосредствено до него в местността „Градището” са запазени останки от крепостен зид. В местността „Връчището” са разкрити останки от антично селище, а в местността „Мощенок” – основите на римска вила, съществувала от I до IV век на площ от 10 дка и останки от средновековна църква. Най-значимият паметник на културата, символ на селото и на община Невестино е Кадин мост над река Струма.

Днес населението на Невестино е 562 души. В селото се намират единствената детска градина и единственото училище в общината. Основен поминък на населението е селското стопанство, търговията, услугите и работа в административни структури. Предвид застаряващото население и относително високата безработица, основен източник на доходи за голям процент от населението са пенсиите и социалните помощи.

На 15 август – Голяма Богородица всяка година се провежда Ден на Община Невестино. Началото на тази традиция е поставено през 2001 г. Селото е домакин и на фестивала „Струма пее” с участието на ансамбли и състави от всички общини по поречието на р. Струма.

с. Ветрен се намира в географската област Пиянец, южно от гр. Кюстендил, в полите на планината Осогово и е единственото село, разделено от границата между България и Република Македония - част от южните му махали формират село Ветрен в Община Делчево на Република Македония. В селото има 11 махали: Боровичка, Геренска, Капралска, Новаковска, Смиленска, Агушка, Дамянска, Каровска, Вучка, Търговите и Ризовска.

На територията на Ветрен са разположени две пещери, един дъб столетник, един кръст от минали времена, един кръст в Махала Новаковска, където са кръщавани малките деца.

По информация от кмета на селото към 2013 г. реалните жители на Ветрен са 11 човека, няма деца под 18 години. Селото разполага с кметство и църква. Основния поминък на хората е земеделие и животновъдство.

с. Долна Козница се намира в планински район, в западните ниски хълмове на областта Разметаница, вляво от шосето Кюстендил - Дупница, на около 10 км от село Невестино. Селото е съставено от 8 махали: Младеновска, Тимевска, Мечкарска, Воинска, Радовска, Ридарска, Долна и Еремийска. Купно селище, само махала Еремийска е отдалечена на около 1 км. В землището на селото е разкопана тракийска надгробна могила от ранноелинистическата епоха. Находките са публикувани в книга от археоложката Лидия Стайкова. В местността „Кръсто“ е изграден параклис през 2006 г.

Реалните жители на Долна Козница към 2013 г. са 76 човека, няма деца и младежи под 18 години. В селото има три обществени сгради. За последните 5 години в селото има две санирани и обновени сгради.

с. Друмохар е разположено от двете страни на р. Елешница, в подножието на крайните северни предпланински разклонения на Осоговска планина и се намира на 20 км югоизточно от Кюстендил, на 8 км западно от с. Ваксево, на 3 км северозападно от с. Еремия, 4 км на север от с. Четирци и на изток на 2 км от с. Пастух.

Към 2013 г. реалните жители на Друмохар са 135 човека, от които 2 деца под 18 години. На територията на селото няма кметство, училището е полуразрушено, има отремонтирана

църква в добро състояние, няма читалище и здравна служба. Уличната мрежа е почти баластрирана, добро улично осветление, тротоарите са малко. Водопроводната инсталация е много стара и постоянно има течове, няма канализация.

Основният поминък на селото е овощарство, земеделие и животновъдство. В Друмохар няма предприятия. Здравното обслужване се извършва в с. Невестино. В селото има няколко санирани сгради за последните пет години. Основни проблеми на селото са лошото водоснабдяване, недостиг на вода, лоша водопроводна мрежа, която постоянно аварира, пътищата между махалите, които подлежат на ремонт.

с. Еремия е разположено от двете страни на река Еремийска. Отстои на 7 км от с. Невестино. Съставено е от махали: Секалето, Брашненичка, Цоцманска, Мурджовска, Костовска, Гугушанска, Бумбарска, Стойковска, Влашка, Локвите, Каймаканска, Езерска, Хановете (център), Златковска, Ковачка, Ивановска, Янчовска, Марковска, Керелска, Пенковска, Шопкинска, Чифличка, гоцевска, Геровска, Лесовска, Стаменковска, Мухтийска, Щърбевска, Фудулска, Манчовска, Якимовска, Шопска, Цинцовска, Ясикарска, Писарска, Натовска.

По информация от кмета на селото към 2013 г. в Еремия живеят 96 човека, но няма деца и младежи под 18 години. Селото разполага с кметство, здравна служба, църква и училище.

В Еремия има една асфалтирана улица, а тротоари само в центъра на селото. Улично осветление има в центъра на махалите Мурджовци, Златковска и Горна Еремия. Водохвъщане от малки водоизточници, канализация няма. Има съобщителна и енергийна мрежа. В Еремия има нужда от асфалтиране на някои улици и обаластрояване на пътищата между махалите. Има нужда от основен ремонт на читалището, кметството и черквата. Ремонт на моста между с. Еремия и с. Друмохар – разширяване и поставяне на парапети. Основен източник на доходи са пенсиите. Допълнителни доходи са малки зеленчукови градини, наченки на нови трайни насаждения по Европейските програми. В селото няма предприятия. Здравното обслужване се осъществява като два пъти в седмицата в селото идва фелдшер. Кабинета на личния лекар се намира в с. Невестино. През последните 5 години няма нови, санирани и обновени сгради. Празника на селото е през месец май – св. Пророк Иеремия.

с. Згурово е съставено от център – Село и махалите: Мазарачевска, Чамовска, Бърдачка, Ищачка, Бостанлък, Арсовите. Згурово е старо антично и средновековно селище. На 2 км югозападно от Згурово в местността „Градището” са разкрити следи от антично и късно антично селище и крепост с основи от помен камък и хоросан. Намерени са строителна и битова керамика и долиуми. В местността „Йовко” има следи от късноантично селище. Забележителен комплекс е „Старата ковачница”.

Реалните жители на Згурово са 74 човека, от които 3 деца под 18 години. Публичните сгради в селото са кметство, читалище, кинозалон, здравна служба, училище, детска градина и новостроящ се параклис. В Згурово има улично осветление, пътна мрежа, тротоари, зелени площи пред кметството, площад, водопровод, съобщителна мрежа.

Селото се нуждае от асфалтиране на главния път: Неделкова Гращица-Згурово-Кадровица, обаластрояване на улиците в селото и махалите и полагане на тротоарни плочки по главната улица до края на селото. Има нужда от изграждане на подпорна стена на улицата при параклиса и асфалтиране на същата улица. Необходими са средства за довършване на параклиса Св. Димитър. Основните източници на доходи и поминък в селото са пенсиите, няма работа за младите хора. В с. Згурово има банциг – „Редибора” и цех за производство на брикети. Социалното обслужване на населението се извършва в с. Невестино. Здравното обслужване се извършва от двама лични лекари. В селото има обновени сгради и в момента се строят две нови къщи. Празникът на с. Згурово е курбан на Димитровден.

с. Кадровица е разположено по източните склонове на Осоговската планина. Възникнало е 50-60 години преди Освобождението на България от турско робство. Има 17 махали, като 8 от тях са напълно обезлюдени, а къщите са разграбени и почти негодни за обитаване.

Към 2013 г. реалните жители на селото са 55 човека, няма деца под 18 години. Селото разполага с кметство и здравна служба в добро състояние. Училищната сграда е

полуразрушена. Има красив и добре оформен църковен двор с параклис и три навеса. В Кадровица има добре поддържано улично осветление. Тротоарите все още не са оформени и настлани с плочки. Съобщителната мрежа – стационарен телефон в кметството и 21 домашни телефона. Основните източници на доходи и поминък са пенсии и земеделие. На територията на селото няма функциониращи предприятия. През последните 5 години в селото няма нови или санирани и обновени сгради. На 15 август – Голяма Богородица е празника на селото.

с. Лиляч е разположено в Кюстендилската котловина, източно от Кюстендил, в южното подножие на Конявската планина. Има малка река "Лилячка", ляв приток на река Струма.

Лиляч заема твърде изгодна местоположение в топографско, климатично и хидрогеографско отношение. Намира се в средата на дългата 14 км Лилячка долина, чието начало е от Конявската планина. В река "Лилячка" в самото село се влива извор със студена минерална вода (сярна). Територията на с. Лиляч се състои от 17 956 дка. (селски, горски, населено място, водни и пътища), граничи със селата Невестино, Катрище, Таваличево, Горна Козница, Ямен и Долна Козница. Селото разполага с язовир, който ползва в по-голямата част за напояване.

Лиляч е старо село. Не се знае кога е основано. Споменава се в регистрите от 1576 г.

От възникването му до днес няма данни да се е местило. При каменната кариера е открито монетно съкровище от няколко стотин римски бронзови монети от III - IV век, а в училищния двор монетно съкровище от билонови корубести монети от XII - XIII век. Има данни за намерен гранитен блок (жертвеник) 1.500 м. висок и 0.65 - метра широк в западната част на селото. В непосредствена близост до църквата се намират уникални скални образувания, за които има много легенди.

Населението на с. Лиляч наброява 234 души, в това число: жители по постоянен адрес - 126, жители по настоящ адрес – 32, постоянно живеещи без регистрация - 50, деца до 18 години – 26. Само в с. Лиляч има ромска общност, която наброява 53 души. Децата са ромчета, но при последното преброяване те са се идентифицирали като българи, което е тяхно право.

На територията на селото има старо училище, което е построено през 1880 г., а днешната сграда е от 1940 година. В момента в сградата на училището се помещава кметството. В добро състояние са само няколко стаи и има нужда от ремонт. Църквата се намира на около километър извън селото и е в сравнително добро състояние.

На територията на с. Лиляч има построен търговски комплекс собственост на ПК "6-ти септември" с. Невестино, сградата се руши и е необходим основен ремонт.

Децата от Лиляч ходят на детска градина и училище в с. Невестино. Личният лекар, обслужващ местните жители също е в с. Невестино. Село Лиляч е водоснабдено през 1942 г., има улично осветление, тротоари и асфалтирани улици.

По европейска програма през 2012 г. са подновени тротоарите и асфалта на главната улица. Селото няма канализация. Има достъп до услугите на телефонните оператори от "Виваком" и "Глобул". Населеното място е електрифицирано през 1943 г.

Населението се състои предимно от пенсионери. Младите хора са от ромски произход и източниците им на доходи са социални помощи. В миналото основен поминък е било земеделието (овощни, зърнени храни, тютюн), скотовъдство (овце). В момента има няколко души, които обработват земя (собствена) и под аренда като сеят зърно. Застъпено е и овощарството (череша и сливи). Има едно стадо от 50-60 кози и 20-30 овце. От една година се отглеждат от едно семейство и 20 крави. В далечното минало броят на овцете е бил 1800 бр., което ясно говори за възможности за отглеждане на едър и дребен рогат добитък в района.

В селото няма функциониращи предприятия. През последните 5 години в селото няма нови или санирани и обновени сгради.

с. Мърводол е разположено по ниските южни склонове на областта "Разметаница" на около 2 км. от левия бряг на р. Струма, вдясно от пътя Кюстендил - Дупница. Характерна забележителност са руините от Средновековна църква от XIII - XIV век обявена през 1972 година за паметник на културата. Частична реставрация на църквата е извършена през 1969 година. Скалният масив "Гарван камък" е изключителен природен феномен, който се намира на левия

бряг на р. Струма и най-добре може да се види от шосето Кюстендил – Бобошево – Благоевград. Карстовият извор, който се намира от южната страна на селото с дебит около 100 литра в секунда, в миналото е задвижвал девет воденици - караджейки и една тепавица, в момента се използва за водоснабдяване на селото и с.Пастух. Съществуват и редица местности като "Бойна чука", "Татарковица", "Нечуй глас", "Кадрията" и други, които са свързани с историята на селото, но не са проучени.

Реалните жители на Мърводол са 103 човека, няма деца и младежи. Селото има две сгради на училища - едната съществуваща като начално училище до 1946 г., след което става прогимназия, в която се обучават и учениците от селата Пастух, Долна Козница и Блато, и друга сграда строена през 1964 - 1966 година. В момента и двете сгради не се използват и са застрашени от разрушаване. В селото съществува и сграда "Здравен дом", строена като болнично заведение с лекар, зъболекар, акушерка, медицинска сестра и санитар, като е обслужвано населението на някогашната Мърводолска община, включваща селата Мърводол, Пастух, Долна Козница, Блато и Локвата. В момента в сградата се помещават кметството, магазина за хранителни стоки, салон за общоселски събрания и стая на лекаря, посещаващ салото. Главната улица на Мърводол е асфалтирана, а останалите по - малки улички поради естеството на терена се поддържат в добро състояние като редовно се обаластряват. Тротоари има около 400 кв.м. на главната улица. Цялото село и махалите са електрифицирани, селото нощно време се осветява от 40 броя луминисцентни лампи. Зелени площи има около сградата на кметството, площадчето е малко и не е асфалтирано. Селото разполага с 25 стационарни телефонни поста на Виваком към пощенска станция с. Невестино. Ел.захранването се осигурява от ЧЕЗ-България, район Дупница. Основните източници на доходите на населението са пенсиите и земеделие в личните стопанства на хората, като се отглеждат главно зеленчуци и плодове. На територията на Мърводол няма функциониращи предприятия. Здравното обслужване се осъществява от личните лекари, които посещават селото по един път месечно и при повикване.

През последните пет години няма новопостроени жилищни сгради, има пет санирани сгради. Най-големият проблем за селото е транспортното обслужване на населението - селото няма автобусни връзки с общинския център - с. Невестино, с областния център гр. Кюстендил и с градовете - Дупница и Бобов дол. Другият не по-малък проблем е снабдяването на селото с питейна вода, което в момента се осъществява чрез помпена станция и водопровод, собственост на селото и изцяло се поддържа от местното население и при аварийни ситуации селото остава без вода с дни. Водопроводът е строен преди повече от 30 години с етернитови търби, които много често аварират, а аварията се отстраняват с доброволният труд на хората и средства от нищожните им пенсии, поради което е ноложително водопровода и помпената станция да се поемат или от ВиК или от Община Невестино.

с. Неделкова Гращица е разположено в областта Пиянец, скътано в източните най-ниски скатове на Осоговската планина, югоизточно от град Кюстендил, в долнината на река Струма. За първи път името му се среща в регистрите от 1576 година. В района на землището е имало селище на тракийско или на илирийско племе. В края на V и началото на IV век пр.н.е. жителите му биват нападнати от нахлуващите римляни, като ги включват във воеводство Данталетика с главен град Пауталия. Приема се, че от тогава са останали двете могили – Чука и Криво тръне. В м. Краище е изровена бронзова статуетка на богиня Хера – намира се в Кюстендилския исторически музей, отнасят я към II – III в. Към тези времена се причисляват срещаните и днес старини – главно църкви – следите от някогашно църквище, западен престолен камък в местността Кръсто (Съборището), римската стена. На мястото на днешната църква е имало старо църквище. Някогашният езически жертвеник е превърнат в престол на църквата „Св. Никола”. Всяка местност си има име и своя история м.м. Умище, Козарника, Горно и Долно беляво, Дълбоки дол, Криво тръне, Издай глава, Рудина Динина круша, Валоч, Станов дол, Берински рид, Гращище, Попов дол, Тръти чалма, Елински рид, Беляво и др. В селото има паметник на загиналите през войните 1912, 1941, 1945. Читалището е основано 1922 г. Дейността на читалището продължава и до днес.

Към 2013 г. реалните жители на селото са 70 човека, от които 1 дете под 18 години. Публичните сгради в селото са кметство и читалище в една сграда и църква, като и двете се нуждаят от основен ремонт като покриви, фасадно измазване, църквата се нуждае и от вътрешен ремонт, камбанарията също. Улиците в Неделкова Гращица нямат имена, нуждаят се от основен ремонт, тротоари, бордюри, асфалт. В селото има проблем с уличното осветление - необходимо е да свети през цялата нощ – зимата от 18:00 до 7:00 сутринта, и лятото от 21:30 до 5:00 часа. Необходимо е зелените площи, градинки, парк да бъдат възстановени, подмяна на ВиК инсталацията. Съобщителната мрежа е задоволителна. Няма сигнал на операторите М-тел и Глобул. Основните източници на доходи в селото са пенсии, животновъдство и земеделие. Няма функциониращи предприятия в Неделкова Гращица. През последните пет години има десет обновени и санирани къщи. Празници в селото: Събор на „Свети Дух” – 50-тия ден от Велокден и на Димитровден – курбан на църквата, а на Никулден – празник за „Свети Никола”.

с. Пастух се намира в близост до река Струма, от двете страни на шосето Кюстендил-Невестино-Бобошево, на около 10 км. от общинския център - с. Невестино. В землището на селото са разположени следните забележителности: черквите – Св. Богородица, Св. Пантелеймон, Св. Троица, Св. Спас, Св. Петка, Св. Врач, Св. Иван Рилски и Св. Димитър. Село Пастух е било църковно средище, а на 3- 4 км. в съседното село Вуково е родното място на Св. Иван Рилски. Най-голямата забележителност са останките на гр. Пситолиск. Тук в този град е било родното място на Византийския император Юстиниан (527-565г.). Юстиниан е изградил водопровод и е снабдил града с вода , изградени са и много други постройки достойни за основателя - храмове, дворци, улици, баня, пазари. След прекъсване на водопровода от варвари града е занемарен. Намерените при разкопки скъпоценни накити говорят за богатото минало.

По информация от кмета на селото към 2013 г. реалните жители на Пастух са 60 човека, от които 1 дете под 18 години. В с. Пастух има училище, което е било начално до четвърти клас и здравна служба. Изградена е ел.мрежа, има улично осветление, част от уличната мрежа е асфалтирана, има малък парк, изградена е ВиК мрежа. В Пастух има нужда от асфалтиране на уличната мрежа, оформяне на тротоарна настилка, ремонт на обществени сгради. Няма изградена канализация. Основният източник на доходи е земеделие. В селото няма предприятия. През последните пет години в селото няма нови или санирани и обновени сгради. В Пастух има лекарски кабинет, в който се осъществява здравното обслужване. Селото има празник на 19 октомври Св.Иван Рилски.

с. Пелатиково е разположено в източните ридове на Осоговска планина, от двете страни на шосето Кюстендил - Рашка Гращица - Раково. Отдалечено е на около 11 км от централното село Невестино. Селото е пръснато на голяма територия – център и 46 махали, като само в 20 от тях живеят хора. Селото е основано още преди турското робство, като след поробването на България е било населено с турци, а местното население е избягало от центъра и образували махали. Селото е балканско и е разположено по течението на Пелатичка река.

Към 2013 г. реалните жители на селото са 160 човека, от които 2 деца под 18 години. Днес в Пелатиково има кметство и читалище, които се нуждаят от ремонт.

Сградата на училищета не се използва и се руши. Църквата е построена през 1934 г., в лош вид, за основен ремонт и укрепване. Здравната служба не се използва. В селото има една асфалтирана главна улица, състоянието на пътищата до махалите е лошо. В центъра на селото има площад и до него парк. Цялото село е водоснабдено, няма изградена канализация, има улично осветление. Основни източници на доход и препитание на жителите на селото са земеделие и животновъдство. В Пелатиково няма функциониращи предприятия. През последните 5 години няма санирани и обновени сгради в селото. Празникът на селото е първата събота срещу неделя на месец Май.

Основни проблеми на селото са застаряващото население и обезлюдяването, липсата на канализация и тротоари, както и състоянието на пътищата между махалите.

с. Длъхчево-Сабляр е разположено по течението на Клисурския поток и по левия бряг на Саблярска река. Махалите на селото са Милчовска, Лазовска, Славевска, Жмуранска, Атовска, Вучкодолска и Юручка. Местността е много живописна, тъй като теренът е зает от естествени

иглолистни гори, характерни за този планински регион. Поради ниската степен на урбанизация са запазени почти непокътнати местообитанията на редица птици и бозайници, които все по-рядко се срещат напоследък. Преди обитавано постоянно, днес селото се използва като вилна зона от собствениците на имоти там.

За първи път се споменава в турски регистър от 1576 г. като Тлъчево. При преброяване на населението през 1880 г. са записани две отделни села - Длъхчево и Сабляр. През 1884 г. двете села се обединяват в днешното Длъхчево-Сабляр.

В махала Юручка се е намирала работилницата за бомби на ВМОРО, организирана и ръководена от Гоце Делчев през 1897 година.

Основен поминък на жителите са земеделие, животновъдство и дърводобив. В селото е открито училище през 1920 г. и читалище "Наука" през 1927 г. Селото е водоснабдено и електрифицирано.

с. Раково е разположено е в югоизточните склонове на Осоговска планина, по западните и източните клонове на Брезов рид, по едно протежение от север на юг на около 10 км по двата бряга на река Елешница. Намира се на 40 км от село Невестино.

Реалните жители на селото са 18 човека, няма деца и младежи. Селото разполага с кметство и църква, които са в добро състояние. В Раково няма улична мрежа, има канализация, както и съобщителна мрежа и енергийни системи в добро състояние. Основният източник на доходи е земеделие. В селото няма функциониращи предприятия. През последните 5 години няма санирани и обновени сгради в селото. Раково няма празник.

Основен проблем на селото е транспортното обслужване, в частност пътят отс. Страдалово до с. Раково.

с. Смоличано е в сърцето на „Пиянец“, през него преминава р. Елешница, която допринася за развитието на градинарството и зеленчукопроизводството, което в последните години замира, поради намаляване броя на населението. Състои се от 12 махали, които се свързват помежду си с черни пътища, които през зимата са недостъпни. Селото се обслужва от селкоп „Бреза“ с.Рашка Гращица. Кооперацията доставя стоки от първа необходимост – хляб, олио и др. Смоличано е забележително с църквата „Св. Анна“, която е построена преди пет века с дарения от жителите на селото. Два пъти е опожарявана от турците и възстановявана от населението. Забележителна е местността около църквата с извора и водопада „Св. Яна“. Църквата в момента е с нов покрив, външната фасада и вътрешната част са ремонтирани. Предстои да бъдат възстановени иконописите, с което ще стане една от добре уредените църкви в района. В местността „Св. Яна“ има пещери, които са обект на проучване. Има открита гробница от римско време, която се намира срещу водопада. Селото е туристическа дестинация, която трябва да се развива, но липсва инфраструктура, освен ток и вода. Няма пътища, които водят до тези обекти.

Към 2013 г. реалните жители на селото са 22 човека, няма деца под 18 години. В селото има училища, като в едното се помещава кметството, църква, две сгради, пригодени за магазини, няма здравна служба. В Смоличано има пет лампи за улично осветление. Основният източник и поминък на хората е животновъдство и земеделие за собствени нужди. В селото няма функциониращи предприятия. Здравното обслужване в селото се извършва от Спешен център с. Невестино. През последните 5 години няма санирани и обновени сгради в селото. Празника на Смоличано е традиционен „Събор курбан“, който се прави в района на църквата на 9-ти септември ежегодно.

Основен проблем на селото е липса на път и редовен транспорт.

с. Страдалово е разположено е в южните склонове на Осоговска планина, в долината на река Елешница. Намира се на разстояние 25 км от село Невестино.

Към 2013 г. реалните жители на селото са 42 човека, няма деца под 18 години. Днес в селото има кметство и църква в добро състояние. Основния поминък на хората е земеделие. В селото няма функциониращи предприятия. Социалното и здравно обслужване са сравнително добри. През последните 5 години няма санирани и обновени сгради в селото. Празникът на

селото е втората седмица на месец Май. Основният проблем на с.Страдалово са лошите пътища до махалите.

с. Църварица е разположено в склоновете на планина Влахина и заема 41 305 дка. До 1956 г. е имало 39 махали. По-голямата част от тях са обезлюдени и в момента има 14 махали с по 1-2 стари хора. Разстоянието между най-отдалечените махали по въздушен път е около 9 км, а по земен – до 14 км. В землището на с. Църварица има резерват с черен бор, който се стопанисва от Горско стопанство с. Невестино. В центъра на селото (в двора на бившото училище) е построен паметник на загиналите във войните (Балканска, Междусъюзническа и Първа Световна) жители на селото. Открит е през 1925 г.

По информация от кмета на селото, реалните жители на Църварица са 52 човека, няма деца и младежи. В селото има училищна сграда, която от 1992 г. не се използва и покривът и е разрушен. Има сграда, в която се помещават търговските обекти и читалището и най-новата сграда е на здравната служба и кметство. В съседство на училищната сграда се намира църквата, която е открита на 21 Септември 1921 г. През селото минава асфалтиран път. Пътищата за махалите са в много лошо състояние. Улично осветление има по главния път (улицата) на селото. Тротоари няма. Има водопровод и всички домакинства са снабдени с достатъчно вода целогодишно. Няма канализация. Има пощенска станция, която работи три дни седмично и обслужва и съседните села – Илия и Ветрен. Основният източник на доходи са пенсиите. В селото само две домакинства отглеждат по-голям брой крави и реализират доходи от продажба на мляко и месо. Няма работещи предприятия. Здравното обслужване се извършва от личен лекар – един път в седмицата, а при нужда от Спешен център в с. Невестино. През последните 5 години в селото няма санирани и обновени сгради.

Основни проблеми на с. Църварица са липса на предприятия, които да създават работа за млади хора. Пътищата за махалите са в лошо състояние и трудно се поддържат. Отдалечеността на селото от Общинския център създава допълнителни проблеми с транспортното и здравното обслужване.

с. Илия е разположено по източните склонове на върховете Езерник и Човеко, по западните, източните и южните склонове на височината Ветрова воденица. Близко до село Илия се планира да се изгради нов контролно-пропускателен пункт между България и Република Македония. За първи път селото се споменава през 1576 г. като Кленовик, в което е влизало и съседното село Църварица. При направени проучвания в голямата пещера „Радина пещера“ край село Илия се е установило, че е била населявана в края на каменномедната епоха и ранножелязната епоха. В областта са открити и материали от средния неолит и ранния неолит. До селото има река, която се нарича Турската река. Тя се казва така, защото според местното предание който турчин я преминал животът му ставал застрашен от живеещите българи до тази река. По време на турското робство в този район са се заселили малко преселници от Кюстендил. Те всъщност са търсели убежище, скрито в планината, за да не могат да ги открият турските власти. До преди 10 ноември 1989 година в близост до селото всяка година се е правил събор на „Черната скала“. Присъствали са както местните и потомците им от цяла България, така и много жители от тогавашната Югославия. Културни и природни забележителности - Пещера „Радина пещера“, Параклис „Св. Илия“ с храмов празник на 2 Август. Събират се средства за възстановяването му.

Реалните жители на селото са 50 човека, няма деца и младежи. Днес в Илия има кметство и бившо училище. Пътят до селото е асфалтиран, но до махалите не. В селото има водопроводна мрежа, но няма канализация. Основният поминък на хората е земеделие и животновъдство. Няма местен бизнес. В Илия здравното обслужване се осъществява от общопрактикуващ лекар, който идва един път в седмицата.

с. Ваксево е разположено от двете страни на река Елешница, на шосето град Кюстендил - село Невестино - село Църварица. На 2 км. северно от селото в местността "Студената вода", на левия бряг на река Елешница са разкрити останки от праисторическо и антично селище. На 2 км. източно от селото в местността "Текемска махала" също са разкрити останки от антично селище. На 1,8 км. югозападно от селото в местността "Илиндено" или "Скалето" има останки

от късноантично укрепление. Останки от средновековно селище са разкрити и в местността "Селище", на 4 км. югозападно от селото. Тези археологически находки свидетелстват за обитаването на района от дълбока древност.

Ваксево е дума от турски език, която в превод означава „Църковна Земя“, според предания по време на турското владичество във Ваксево е имало осем църкви. За първи път селото се споменава през 1576 г. като Ваксева.

Към 2013 г. жителите на селото са 480 човека, от които 15 деца под 18 години. Днес в селото има кметство – административна сграда на 2 етажа, на единия етаж е управлението на потребителна кооперация с. Ваксево, училище, което не функционира, детска градина, която също не работи /в част от сградата се помещава кухнята на Домашен социален патронаж/ и здравна служба. В селото има и пощенска станция.

В селото има няколко забележителности: Църква „Св. Арахангел Михаил“, построена през 1864 г., Църква „Св. Богородица“, построена през 1903-1905 г., Манастир „Св. Георги“, махала „Семенска“, датираща от времето на Иван Асен II.

На територията на Ваксево има изградена улична мрежа, по-голяма част от която асфалтирана и с тротоарни плочки. Уличното осветление е добро. Водопроводната мрежа е 9 км. Има изградена канализация за отпадни води и функционираща енергийна система.

Във Ваксево работи фармацевтичен цех „Голашфарма“. Основните източници на доход на работещите в трудоспособна възраст са от дърводобив, дървопреработване и фармацевтичен цех „Голашфарма“. Останалите жители разчитат на социално подпомагане и пенсии. Здравното обслужване се осигурява от двама общопрактикуващи лекари. В селото има санирани и обновени частни сгради.

Ежегодно на 25 май се провежда събор „Русата“, посветен на храбрата местна девойка Русалена. Безработицата е основен проблем на Ваксево.

с. Четирци една част от селото се простира по течението на река Струма, а другата по притока ѝ Елешница, разстоянието до общинския център с. Невестино е 3 км.

Името на село Четирци се среща от 1576 г. като Четирче. Съществуват две предания за името на селото. Първото е, че то е приело личното име Четир (Четирко), а второто-допълва в известен смисъл първото, но изглежда по-правоподобно, защото разказва, че четири били първите му заселници, които дошли тук от някогашното село при Кадин мост, след нашествие на албанци. Природна забележителност е пещерата, която е известна под наименованията „Уске“ и „Улцата“.

По данни на кмета на селото към 2013 г. реалните жители са 144 души, от които 2 деца под 18 години.

Публичните сгради в Четирци са кметство и училище. Водопроводната мрежа е за подмяна.

Основният поминък на хората е земеделието, няма предприятия. Здравното обслужване се извършва от общопрактикуващ лекар.

През последните години в селото има обновени и санирани частни сгради.

Ежегодно на 20 юли в Четирци се провежда земляческа среща-събор.

с. Рашка Гращица е разположено от двете страни по течението на гращичка река. Половината от населеното място се състои от махали, в които не живее никой или напълно се е обезлюдило. Селото е полупланинско – една трета от територията е равнинна, а останалата част – пресечена планинска местност.

Реалните жители на селото към 2013 г. са 165, от които 11 деца и младежи. Днес в селото има кметство, църква, читалище, кинозалон, здравна служба, клуб на пенсионера, социален патронаж с кухня, бивша административна сграда на клоново стопанство. Общественият сгради имат нужда от ремонт и саниране. Две трети от улиците в селото са асфалтирани, уличното осветление е добро. Половината от улиците са с тротоари, има площад, парк с паметник на загиналите във войните. Водоснабдяване има в цялото село, включително и в махалите. Основно жителите на Рашка Гращица се занимават с животновъдство и земеделие. В селото няма предприятия.

Рашка Гращица има празник на Илинден - църквата се казва „Пророк Илия”, прави се и курбан.

с. Тишаново е разположено около река Речица. Местното население го дели на Долно и Горно Тишаново, то е от разпръснат тип на махали. Няма запазени сведения кога е създадено селото. Легенда разказва, че в местността "Солената вода" от цепнатината на една скала извряла топла вода. Хората успели да запушат цепнатината с вълна. След това се разпръснали от страх да не дойдат турците и да си присвоят селото заради топлата вода.

Според многогодишният директор на Кюстендилската мъжка гимназия Йордан Захариев името на селото идва от това, че отначало мястото било много гористо и тихо. Махалите са образувани от различни родове, заселили се по различно време след 1800 година до Освобождението. След това започва миграция на населението към така наречените турски села, като Пелатиково, Згурово, Неделкова и Рашка Гращица. Така до към Балканската война. След Първата Световна война има преселвания към Северна България, процес който приключва до към 1952 година. След Освобождението до 1934 г. е общински център на селата Църварица, Илия, Раково и Ветрен. Има останки от Римския период и Средновековието. Регистрирани са 3 бр. вековни дървета.

По данни на кмета на селото към 2013 г. постоянните жители са 67, от които 16 са от Република Македония, с настоящ адрес – 13, нерегистрирани – 26 или общо 106. Няма деца под 18 години.

Единствената публична сграда на територията на с. Тишаново е църквата „Св. Апостоли Петър и Павел”, построена през 1885 г. Уличната мрежа съвпада с пътното платно в Долно и Горно Тишаново, които са осветени. Всички къщи са електрифицирани и водоснабдени.

В селото има добра съобщителна мрежа, сравнително добри черни пътища до махалите. Основният поминък и доход на жителите на селото са пенсиите. Не функционират предприятия. Здравното обслужване на Тишаново се осигурява от двама лични лекари, медицинска помощ се осигурява от Спешен център - с. Невестино.

На територията на селото има само една saniрана къща, но собственичката и живее в Австрия. Ежегодно в Тишаново се провежда общоселски събор, всяка втора събота на месец юли. Селото е със затихващи функции и се нуждае от съживяване, обновяване и развитие.

1.4.3. Жилищен фонд, домакинства и семейства

По данни на НСИ от преброяването към 01.02.2011 г. жилищните сгради в община Невестино са 4982, а общият брой жилища е 5029. Полезната жилищна площ в общината е 199 390 кв.м. Около 51% от жилищните сгради (2547 броя) са постоянно обитавани, 2435 са необитавани и/или се обитават сезонно. Обществено водоснабдени са 78% от жилищните сгради в Невестино. Собствен водоизточник ползват 16,6% от сградите, 1,9% имат и обществено водоснабдяване и собствен водоизточник, а 3,4% не са водоснабдени.

С обществена канализация са свързани 11% от обитаваните жилища в Невестино, 3,3% са свързани с избени ями, 14% ползват септични ями, а 46% попивни ями. В 26% от жилищните сгради няма никакъв достъп до канализация и/или ями.

По показателя на НСИ „Осигуреност на обитаваните жилища с кабелна телевизия, сателитна антена, компютър и достъп до интернет”, данните за община Невестино са:

- Кабелна телевизия има в 55 жилища и достъп имат 134 лица;
- Сателитна антена е поставена на 597 жилища и достъп имат 1284 лица;
- Компютри има в 92 от жилищата и осигуреността е за 292 лица;
- Достъп до Интернет имат 83 жилища и съответно 237 лица.

През 2013 г. на територията на общината вече няма кабелен оператор и всички жилища ползват цифрова телевизия.

Таблица 4: Жилищни сгради по период на построяване в Невестино

Общо	До края на 1949 г.	1950 – 1959 г	1960 – 1969 г.	1970 – 1979 г.	1980 – 1989 г.	1990 – 1999 г.	2000 – 2011 г.
4982	2359	725	556	485	602	192	63

Национален статистически институт

Значителна част от сградния фонд (83%) е построен преди 1980 година. Около 63% от сградите в Невестино са масивни, 0,5% са стоманобетонни, а останалите са с друг вид конструкция. За периода 2007-2013 г. в община Невестино са издадени 117 броя разрешителни за строеж, въведени в експлоатация са 18 броя сгради. Санирани са 3 обществени сгради.

По данни от последното преброяване на населението към 01.02.2011 г., в 23-те населени места на общината има 1581 домакинства и 785 семейства, като средният брой членове на едно домакинство е 1,8 човека, а на едно семейство е 2,3 човека. Едночленните домакинства са 758. В 817 домакинства живеят повече от едно семейство на родствени лица. Домакинствата-семейства в община Невестино са 671. Около 67% от семействата са без деца, 8% имат само едно дете, 1% - две деца и едва 0,5% - три и повече деца. В 37% от семействата, в които има деца те се отглеждат само от единия родител.

1.5. Развитие на човешките ресурси и социалната сфера

1.5.1. Демографска характеристика

Динамиката на населението в община Невестино през последните години показва трайна тенденция на намаление (с около 27% за последните 6 години) или с 947 души през 2012 спрямо 2007 г. По официални статистически данни от последното преброяване към 01.02.2011 г. населението на община Невестино е 2 821 души., а към края на 2011 г. намалява на 2 720 души.

Таблица 5: Население в община Невестино по пол и местоживеење 2007 - 2012 г.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Всичко	3533	3377	3234	3105	2720	2586
Мъже	1742	1677	1615	1544	1368	1300
Жени	1791	1700	1619	1561	1352	1286

Източник: Национален статистически институт

Според прогнозни данни на НСИ ако тенденцията се запази до 2040 г. населението на общината ще намалее с още близо 66% до 955 души и много села ще се обезлюдят.

По признака пол структурата на населението е балансирана. През 2012 г. в общината живеят 2586 души. Жените през 2012 г. са само с 4 по-малко от мъжете.

Таблица 6: Население под, в и над трудоспособна възраст по местоживеење и пол към 01.02.2011 г.

	Общо		
	Общо	Мъже	Жени
Общо	2 821	1 413	1 408
Под трудоспособна¹	124	66	58
В трудоспособна²	1025	669	356
Над трудоспособна³	1672	678	994

Източник: Национален статистически институт

През 2011 г. под трудоспособна възраст е 4,4% от населението на община Невестино. Възрастните над трудоспособна възраст са 1672 души или 59% от населението. Около 36% е делът на населението в трудоспособна възраст на 15 и повече години.

Таблица 7: Население в община Невестино по възрастови групи към 01.02.2011 г. (брой)

	Общо	0 - 9	10 - 19	20 - 29	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 - 69	70+
Общо	2821	62	116	126	169	246	338	650	1114
Мъже	1413	35	63	80	97	155	213	304	466
Жени	1408	27	53	46	72	91	125	346	648

¹ Под трудоспособна възраст - до 15 навършени години.

² В трудоспособна възраст - жени от 16 до 59 и мъже от 16 до 62 навършени години.

³ Над трудоспособна възраст - жени на 60 и повече навършени години и мъже на 63 и повече навършени години.

Източник: Национален статистически институт

Данните в Таблица 7 показват, че населението на община Невестино е застаряващо. Най-голям относителен дял във възрастовата структура заемат лицата на възраст над 60 години – 63%. Хората в активна възраст между 30 и 59 години са 27% от населението. Младите хора от 20 до 29 г. са едва 4% от жителите на общината. Децата и младежите до 19 г. са 6%.

Поради преобладаващия брой възрастни хора в местното население, икономически активните лица заемат незначителен дял - 23% или 627 души по данни от последното преброяване. Пенсионерите в община Невестино са 68% от населението.

По признака юридическо семейно положение, данните на НСИ сочат, че само 21% от населението на община Невестино (605 души) са семейни – женени/омъжени, около 5% са разведени и около 23% са със статут на вдовец или вдовица.

Несемейните са 50% от населението, като се спадне групата на децата и младежите до 19 години, делът на несемейните хора в община Невестино е 44% от общото население. Резултатите от Преброяване 2011 г. сочат, че 3% от населението (92 души) живее в условия на съжителство без брак, като 45% от тях са във възрастовата група между 40 и 59 години.

Таблица 8: Население на 7 и повече години в община Невестино по образование към 01.02.2011г.

Община, Местоживееене	Общо	Висше образование	Средно образование	Основно образование	Начално образование	Незавършено начално	Никога не посещавали училище	Дете
Невестино	2 780	135	943	1 232	365	80	25	-

Източник: Национален статистически институт

Към 01.02.2011 г. 78% от населението на община Невестино на 7 и повече години е със средно или основно образование. С начално образование са 13%, с незавършено начално – 2%, а 25 души никога не са посещавали училище и са напълно неграмотни. Броят на висшистите в общината е 135 или 5% от населението.

Таблица 9: Население по етнос в община Невестино към 01.02.2011 г. (брой)

Община Невестино	Лица, отговорили на въпроса за етническа принадлежност	Етническа група			
		българска	турска	ромска	друга
Общо: 2821	2789	2766	-	12	5

Източник: Национален статистически институт

Преобладаваща част от населението на Невестино е от българския етнос. От 2789 отговорили на този въпрос при преброяването към 01.02.2011 г., 2766 са се определили като българи, 12 са роми, 5 са от други етноси. Останалите анкетираните не са се самоопределили.

Естественят прираст на населението на община Невестино за изследвания период е отрицателен, като през 2012 г. е минус 123 души. Средно годишният брой на живородените деца в общината за периода 2007-2012 г. е 7. Средната смъртност в община Невестино за изследваните 6 години е 130 човека годишно.

Таблица 10: Естествен прираст на населението на община Невестино 2007-2012 г.

Година	Живородени			Умрели			Естествен прираст		
	Общо	Момчета	Момичета	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени
2007	6	3	3	145	68	77	-139	-65	-74
2008	5	2	3	131	64	67	-126	-62	-64
2009	8	4	4	133	66	67	-125	-62	-63
2010	8	6	2	113	57	56	-105	-51	-54
2011	6	4	2	128	58	70	-122	-54	-68
2012	6	3	3	129	73	56	-123	-70	-53

Източник: Национален статистически институт

Механичният прираст в община Невестино през анализирания период се променя колебливо. През 2007 г. е положителен +84 души. След това за три години е отрицателен и през 2011 г. отново е положителен +3 души. Към 2012 г. механичният прираст на общината е с отрицателна стойност минус 11 души. В резултат на изселване населението на общината намалява с около 73 души средногодишно.

Таблица 11: Заселени, изселени и механичен прираст в община Невестино 2007-2012 г.

Година	Заселени			Изселени			Механичен прираст		
	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени	Общо	Мъже	Жени
2007	174	94	80	90	43	47	84	51	33
2008	49	27	22	79	30	49	-30	-3	-27
2009	56	31	25	74	31	43	-18	0	-18
2010	65	27	38	89	47	42	-24	-20	-4
2011	55	27	28	52	28	24	3	-1	4
2012	40	24	16	51	22	29	-11	2	-13

Източник: Национален статистически институт

Общо в резултат на естествен и механичен прираст населението в община Невестино през 2012 г. е намаляло със 134 души.

1.5.2. Пазар на труда – заетост и безработица

Пазарът на труда включва два основни компонента: трудова заетост и безработица. Икономически активните лица в община Невестино наброяват 627 души по данни от последното преброяване – 01.02.2011 г. Коефициентът на икономическа активност е 23% (съотношение между икономически активните лица и населението на 15 и повече навършени години). От икономически активните лица заети са 515 души, останалите са безработни, които активно търсят работа. Коефициентът на заетост (съотношение между броя на заетите лица и населението на 15 и повече навършени години) за община Невестино е едва 19%.

Причините за ниските коефициенти на икономическа активност и заетост в община Невестино са демографската криза, липсата на работни места и несъответствието между професионалната квалификация и пазара на труда, в следствие от реструктурирането на икономиката. Наблюдава се дефицит на квалифицирана работна ръка на регионално ниво (в райони намиращи се далеч от индустриални и административни центрове, планинските райони) и на подотраслово ниво (за някои професионални тенденции и професии).

Несъответствието между предлаганите и търсените квалификации е очевидно предимно в следните групи: незавършилите училище, млади хора, завършващи средно образование и тези без или с много ниско ниво на професионална квалификация. Това несъответствие се наблюдава също така в групите от хора с образование и професионални квалификации, но без стаж, както и в групата на продължително безработните. Младите квалифицирани кадри предпочитат да пътуват и да работят в Кюстендил и София. В голям процент от случаите те напускат родните си места. Този проблем налага работа по много програми и мерки за насърчаване на заетостта и осигуряване на работни места за стабилизиране пазара на труда в общината и създаване на заетост за задържане на младите хора.

По данни на Дирекция „Бюро по труда” – Кюстендил за периода 2007-2009г. безработицата в Невестино намалява от 13,18% на 10,4%. През 2010 г. показателят нараства на 12,45%, а през 2011 г. достига 23,7% при средни равнища за област Кюстендил 12,9% и за България 10,4%. Равнището на безработица в община Невестино е сравнително високо за целия анализиран период, през 2012 г. е 23,2% при средни равнища за област Кюстендил 14,8% и за страната 11,4%.

Таблица 12: Брой на безработните лица и равнище на безработица в община Невестино (2007-2012г.)

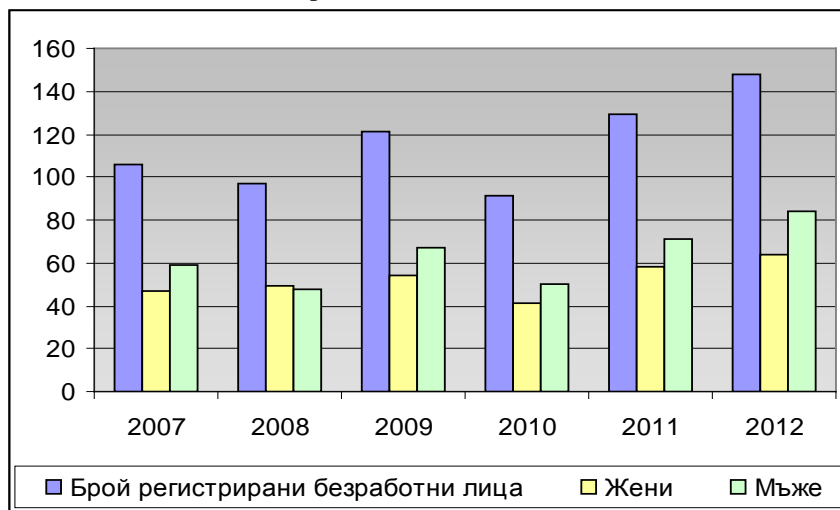
Показател	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Брой регистрирани безработни лица	106	97	121	91	129	148
Жени	47	49	54	41	58	64

Мъже	59	48	67	50	71	84
Равнище на безработица (%)	13,18	11,71	10,04	12,45	23,7	23,2

Източник: Дирекция „Бюро по труда“ – Кюстендил

Броят на регистрираните безработни в общината е най-малък през 2010 г. – 91 лица. През 2012 г. по официални данни безработните са 148. За целия анализиран период безработните мъже са повече от жените. Относителният им дял през 2012 г. е 57% или 84 безработни мъже. (Виж Таблица 12 и Фиг.3)

Фиг. 3: Динамика на безработицата в община Невестино 2007-2012 г.

Източник: Дирекция „Бюро по труда“ – Кюстендил

Най-голям относителен дял във възрастовата структура на безработицата в Невестино имат лицата над 45-годишна възраст (около 64% през 2012 г.). Близо 24% от безработните са на възраст между 30 и 45 години. Младите хора до 29 години са едва 13% от безработните.

Таблица 13: Безработица в община Невестино по възрастови групи за 2007-2012 г.

Възрастови групи	2007	2008	2009	2010	2011	2012
- до 29 г.	7	8	18	11	12	19
- от 30 до 34 г.	9	7	9	3	4	7
- от 35 до 39 г.	12	9	8	10	13	11
- от 40 до 44 г.	12	10	9	5	14	17
- от 45 до 49 г.	12	11	19	13	18	17
- от 50 до 54 г.	16	17	26	21	23	23
- над 55 г.	38	35	32	28	45	54
Общо	106	97	121	91	129	148

Източник: Дирекция „Бюро по труда“ – Кюстендил

През изследвания период най-голям е броят на безработните с основно, начално и по-ниско образование. През 2012 г. – 24% от безработните в община Невестино са с основно образование, а 43% са с начално или по-ниско. Лицата със средно образование са 32% от регистрираните безработни. Само 1 човек от регистрираните лица в Бюрото по труда е с висше образование.

Таблица 14: Безработица в община Невестино по образование за 2007-2011 г.

Образование	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Висше	1	4	3	2	4	1
Средно	35	30	40	41	46	48
Основно	63	56	20	22	37	35
Начално и по-ниско	7	7	58	26	42	64
Общо	106	97	121	91	129	148

Източник: Дирекция „Бюро по труда“ – Кюстендил

По данни на Дирекция „Бюро по труда”- Кюстендил, за периода 2007-2012 г. броят на регистрираните трайно безработни лица в община Невестино намалява от 61 през 2007 г. на 11 лица през 2010 г. След което се увеличава и през 2012 г. достига стойностите от началото на периода на 62 трайно безработни лица.

За периода 2007-2012 г. в община Невестино са обявени 1204 нови работни места, от тях 112 са по мерки за заетост, 865 по програми за заетост и 227 на първичния трудов пазар.

През анализирания период включени в заетост са 856 безработни лица, като в т. ч. по програми 615, по мерки 75 и на първичния трудов пазар 166.

Възможностите за намиране на работа в община Невестино са ограничени. Частният сектор наема много малък брой от свободната работна ръка и основно заетост се осигурява чрез различните национални програми. В публичния сектор трудно се освобождават места и там възможностите са изключително ограничени по отношение намиране на работа. В последните години общината участва активно в редица национални програми и мерки, целящи под различна форма ограничаване на безработицата и осигуряване на заетост и доходи за населението.

1.5.3. Образование

Училищната структура и мрежа в община Невестино е съобразена с действащите законови и подзаконови документи и нормативи и с местните, държавни и европейски стратегии за развитие на образованието.

Училища

След проведената оптимизация на училищната мрежа и поради силно намалелият брой ученици към 2013 г. на територията на община Невестино функционира едно училище – ОУ “Христо Ботев” в с. Невестино, в което се обучават 146 деца, разпределени в 8 паралелки.

Таблица 15: Училищна структура в община Невестино 2007-2013 г. (брой)

Учебни години	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Брой училища	1	1	1	1	1	1
Брой ученици към 15.09	94	109	114	123	126	146
Брой паралелки	8	8	8	8	7	8
Слети паралелки	0	0	0	0	1	0
Брой учители	12	11	13	13,5	12,5	15,5
Брой помощен персонал	4	3,5	4,5	5	5	5
Състояние на сградния фонд	Подобряване на мат. база	Много добро	Много добро	Много добро	Много добро	Много добро

Източник: Териториално статистическо бюро – Кюстендил

Общо за периода 2007-2013 г. учениците се увеличават с 52. Учителите също се увеличават от 12 в началото на 15,5 в края на периода. Помощният персонал за периода се увеличава от 4 на 5 човека. Паралелките се запазват 8 броя, като единствено през учебната 2011/2012 г., има 1 сливане на паралелки.

Материалната база е в много добро състояние, учебното заведение разполага със спортен салон и площадка. В училището има организирано столово хранене. Дворът се нуждае от благоустрояване.

Основен проблем е увеличаване на броя на безпричинните неизвинени отсъствия на учениците от ромски произход и ранното им отпадане от училище.

Детски градини

В община Невестино има една действаща Целодневна детска градина – ЦДГ “Райна Княгиня” в с. Невестино. Броят на децата в нея се променя в тесни граници. Най-много деца има през 2008 г. – 55, а най-малко през 2010 г. – 45. През 2012 г. в детската градина има 46 деца.

Таблица 16: Детски градини в община Невестино 2007-2012 г. (брой)

Показатели	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Детски градини	1	1	1	1	1	1
Деца	52	55	49	45	49	46

Източник: Териториално статистическо бюро – Кюстендил

Сградата на ЦДГ "Райна Княгиня" е построена през 1970 г., като са извършвани само неотложни ремонтни дейности. Община Невестино има разработен проект за прилагане на мерки за енергийна ефективност в детската градина. Сградата на детското заведение се нуждае от основен ремонт, а двора от благоустрояване и изграждане на нови детски площадки.

Таблица 17: Разходи за образование в община Невестино за периода 2007-31.05.2012 г. (лева)

Показатели	2007	2008	2009	2010	2011	2012	31.05.2013
ОУ "Христо Ботев"	142 161	178 699	235 786	236 495	262 463	234 552	104 170
ЦДГ "Райна Княгиня"	72 290	97 507	96 816	88 345	92 105	98 521	10 980
Общо:	214 451	276 206	332 602	324 840	354 568	333 073	115 150

Източник: Община Невестино

За анализирания период най-много разходи за образование са направени през 2011 г. - 354 568 лв. а най-малко през 2007 г. – 214 451 лв. Към 31.05.2013 г. разходите за образование в община Невестино са 115 150 лева.

1.5.4. Здравеопазване

Болничната помощ на населението от община Невестино се осигурява от МБАЛ "Д-р Н.Василев" АД – гр. Кюстендил.

По данни от РЗИ-Кюстендил на територията на община Невестино е разкрит филиал на ЦСМП гр. Кюстендил и са регистрирани две индивидуални практики за първична медицинска помощ в с. Невестино и в с. Ваксево и две индивидуални практики за първична дентална помощ в с. Невестино.

Във ФСМП - Невестино работят 1 лекар, 9 фелдшери и 2 медицински сестри. Филиалът се нуждае от ново медицинско оборудване и линейка.

В двете практики за първична медицинска помощ работят двама лекари, трима фелдшери и една акушерка. В практиките за първична дентална помощ работят двама лекари по дентална медицина.

Двете лекарски практики ползват здравни кабинети собственост на Община Невестино, като същите са регистрирани и отговарят на здравните изисквания.

Денталните лекари практикуват в сгради, собственост на общината. Поддръжката и ремонтите на кабинетите са изцяло за сметка на наемателите.

Като цяло здравното обслужване на населението е затруднено, поради ограничения медицински персонал, големия брой населени места, сравнителната им отдалеченост едно от друго и липсата на редовен обществен транспорт. Проблем е и липсата на аптека в общината, което налага снабдяването с медикаменти от Дупница или Кюстендил.

С профилактични прегледи през периода 2007-2012 година са обхванати средно 83% от децата и 68% от учениците по данни на медицинския специалист от здравните кабинети в ЦДГ "Райна Княгиня" и ОУ "Христо Ботев".

През периода 2007-2012 година са диспансеризирани ученици по причина заболяване от диабет, астма и епилепсия.

Таблица 18: Брой заболели в община Невестино за периода 2007-2012 г.

Показатели	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
Инфекции на дихателна система	2	3	2	19	3	4
Чревни инфекции	3	4	4	2	6	4
Вирусни хепатити	-	-	-	-	1	-
Трансмисивни инфекции	-	-	1	1	-	-
Невроинфекции	-	-	-	1	-	-
Контактни паразитози:	1	-	1	1	3	-
Общо:	6	7	8	24	13	8

Източник: РЗИ-Кюстендил

От таблица 18 се вижда, че за анализирания период най-висока заболяемост има през 2010 г. – 24 броя, а най-ниска през 2007 г. През 2012 г. заболелите са 8 броя. Водещи са инфекциите на дихателната система, следвани от чревните инфекции и контактни паразитози. Единични са случаите на вирусен хепатит, трансмисивни инфекции и невроинфекции.

Таблица 19: Разходи за здравеопазване в община Невестино за периода 2007-31.05.2013 г. (лева)

2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	31.05.2013 г.
7 407	10 115	5 306	5 123	5 360	5 341	1 606

Източник: Община Невестино

За анализирания период най-много разходи за здравеопазване са направени през 2008 г. - 10 115 лв. а най-малко през 2010 г.- 5 123 лв.

Към 31.05.2013 г. разходите за здравеопазване в община Невестино са само 1 606 лв.

1.5.5. Социални дейности, услуги и социално включване

В областта на социалните дейности на територията на община Невестино функционират следните структури:

„Домашен социален патронаж” - социална услуга изразяваща се в грижа в семейна среда, предоставяна по домовете, свързана с доставка на храна, съдействие за снабдяване с необходимите технически и помощни средства, битови услуги на възрастни и самотни хора от селата на общината. „Домашния социален патронаж” е с капацитет 80 места.

От 2010 г. на територията на общината се изпълнява Проект ”Подкрепа за достоен живот” по схема за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ: BG051PO001-5.2,09 ”Алтернативи” по Оперативна програма ”Развитие на човешките ресурси”. Към момента 10 лични асистента обслужват 12 потребители на услугата.

В Невестино е разкрита Обществена трапезария за 120 социално слаби лица.

В общината функционират три клуба на пенсионера – в селата Невестино, Ваксево и Рашка Гращица, като места за осигуряване на лични и социални контакти.

Таблица 20: Разходи за социални дейности в община Невестино за периода 2007-30.04.2013 г. (лева)

Социална дейност	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	30.04.2013 г.
Домашен социален патронаж	77 553	87 002	89 655	93 591	96 836	91 186	29 377
Клубове на пенсионера	5 774	6 710	8 604	7 324	8 519	10 164	2 933
Личен асистент	-	-	-	-	-	-	53 567,64
Общо:	83 327	93 712	98 259	100 915	105 355	101 350	87 877,64

Източник: Община Невестино

За периода 2007-30.04.2013 г. най-много разходи за социални дейности са направени през 2011 г. - 105 355 лв. а най-малко през 2007 г. - 83 327 лв. Към 30.04.2013 г. разходите за социални дейности в община Невестино са 87 877,64 лева.

1.5.6. Култура и културни дейности

Културният живот в община Невестино е съсредоточен главно в читалищата.

В общината функционират 9 (девет) регистрирани читалища, както следва:

1. НЧ „Просвета - 1927“, с.Невестино
2. НЧ „Просвета - 1928“, с.Ваксево
3. НЧ „Черна Скала - 1929“, с.Църварица
4. НЧ „Наука - 1922“, с.Неделкова Гращица
5. НЧ „Просвета - 1946“, с.Кадровица
6. НЧ „Пробуда - 1926“, с.Рашка Гращица
7. НЧ „Никола Йонков Вапцаров - 1943“, с.Пелатиково
8. НЧ „Максим Горки – 1927“, с.Еремия
9. НЧ „Иван Вазов - 1927“, с.Згурово

Читалищата са финансирани предимно от Министерство на Културата. Основната им дейност е библиотечната и в по-малка част художествена.

В Община Невестино има съхранени песни, танци, характерни празници и традиционни обряди, пресъздавани от читалищните групи и състави. Групи за автентичен песенен фолклор има в с. Четирци, с. Неделкова Гращица и с. Невестино. Към НЧ „Просвета” с. Невестино има ДТС „Невестинче”, който участва в общински мероприятия.

През последните години са реализирани проекти за закупуване на компютърни конфигурации и нова художествена литература.

Община Невестино е богата на религиозни храмове и църкви, предпоставка и база за развитие на поклоннически туризъм. Към 2013 г. запазените и действащи храмове са:

1. Село Невестино – Храм “Св.Петка” – новостроящ се;
2. Село Неделкова Гращица – Храм “Св.Николай-Чудотворец” - нуждаещ се от ремонт ;
3. Село Рашка Гращица – Храм “Св.Илия” - нуждаещ се от ремонт;
4. Село Пелатиково – Храм “Св.Николай-Чудотворец” – спешна нужда от основен ремонт ;
5. Село Лиляч – Храм “Св.вмчк.Георги – Победоносец” – нуждаещ се от ремонт;
6. Село Раково – Храм “Св.Троица” – паметник на културата с национално значение -- спешна нужда от основен ремонт;
7. Село Страдалово - Храм “Св.Троица” – в сравнително добро състояние;
8. Село Кадровица – Храм “Св.Успение Богородично” – в добро състояние;
9. Село Згурово – Параклис “Св.вмчк Димитър” – новостроящ се;
10. Село Илия – Параклис “Св.пр.Илия” – нужда от довършване на ремонт;
11. Село Смоличано – Храм “Св.праведни богоотци Йоаким и Анна” – в добро състояние;
12. Село Друмохар - Храм “Св.вмчк.Георги – Победоносец” – в добро състояние;
13. Село Еремия – Храм “Св.вмчк Димитър” – за ремонт;
14. Село Тишаново – Храм Св.апостоли Петър и Павел” – за ремонт;
15. Село Ваксево – Храм “Св.архангел Михаил” и Храм “Св.Богородица” – за ремонт;
16. Село Долна Козница – Параклис “Св.Илия” – в добро състояние;
17. Село Пастух – Параклис “Св.Йоан Рилски – Чудотворец” – в добро състояние, Храм “Света Троица”.

Интересни землячески срещи и празници се провеждат на:

- 15 август в с. Невестино;
- Първата събота и неделя след 15 август Фестивал „Струма пее”, с. Невестино;
- 21 януари Бабин ден и Ден на родилната помощ, с. Невестино;
- 14 февруари Ден на Лозаря, с. Четирци;
- 6 януари Йордановден, с. Невестино;
- 5 май в с. Лиляч;
- на 11 май в Църварица;
- през май с. Еремия;
- през май с. Пелатиково;
- Земляческа среща „Св. Дух”, с. Неделкова Гращица;
- Втори ден на Великден, земляческа среща, с. Рашка Гращица;
- през юли, земляческа среща, с. Долна Козница;
- 20 юли, местност Илинден, с. Ваксево;
- 2 август, земляческа среща, местност Цръквето, с. Илия;
- 9 септември, с. Смоличано, събор „Св. Анна”;
- през октомври, с. Невестино – „Св. Петка”.

Датите са свързани обикновено с традиционно почитан религиозен празник.

Фестивалът "Струма пее" е най-значимият празник в общината - с участие на много състави и посетители.

По проект за Трансгранично сътрудничество в Невестино е изграден Културно-информационен център. Музеят в с. Ваксево е реконструиран. В с. Пелатиково също има музейна сбирка.

Таблица 21: Разходи за културни дейности в община Невестино за периода 2007-2012 г. (лева)

2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.
79 705	82 194	65 735	57 950	55 884	51 984

Източник: Община Невестино

От Таблица 21 се вижда, че най-много разходи за културни дейности са направени през 2008 г.- 82 194 лв., след което постепенно намаляват и през 2012 г. достигат 51 984 лв. или с 35% по-малко, спрямо 2007 г., когато са 79 705 лв.

1.5.7. Младежки дейности и спорт

На територията на Община Невестино има сформирани футболен клуб „Елешница”/2008 г./, който домакинства в село Ваксево и взема участие в „А” ОФГ „Осогово”, град Кюстендил. Клубът се финансира от Община Невестино.

Стадионът в с. Ваксево има нужда от модернизация и изграждане на съблекални и пейки. Има и обособени места за игра на тенис и тенис на маса.

Разходите, които община Невестино прави за младежки дейности и спорт са в рамките на 3000 лв. средногодишно.

1.6. Икономическо развитие

1.6.1. Състояние на местната икономика, тенденции, конкурентоспособност и предприемачество

Структуроопределящи отрасли за местната икономика са селското стопанство, туризма и търговията, като водещо значение продължава да заема селското стопанство. Неговата структура на производство и специализация определят характера на цялата територия и облика на населените места. Земеделието е застъпено във всички селища на общината и има важна роля за цялостното ѝ развитие. Независимо от значителното намаляване на произведената продукция през последните години, отрасълът остава основен източник на доходи в общината.

Броят на предприятията в Невестино през 2010 г. е 51 или с 10 повече спрямо 2008 г. Най-голям относителен дял имат фирмите, работещи в областта на търговията и ремонта на автомобили и мотоциклети - 22 броя или 43% от всички предприятия на територията на община Невестино. Около 14% от предприятията работят в сектор „Селско стопанство”. Толкова са и фирмите в сферата на хотелиерството и ресторантьорството. С преработваща промишленост се занимават 10% от предприятията в Невестино.

Таблица 22: Предприятия (без финансовите) в община Невестино 2008-2010 г. (брой)

Икономическа дейност	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Селско, горско и рибно стопанство	9	9	7
Преработваща промишленост	5	..	5
Строителство	.. ⁴	4	..
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	16	18	22
Транспорт, складиране, пощи
Хотелиерство и ресторантьорство	5	..	7
Общо:	41	46	51

Източник: Териториално статистическо бюро – Кюстендил

Преобладаваща част от предприятията в община Невестино са микро с до 9 заети лица – 80% към 2011 г. Следват ги малките фирми с 10 до 49 човека - 20%. В общината през 2011 г. има 35 микропредприятия и 9 малки. Липсват средни и големи предприятия.

Таблица 23: Предприятия (без финансовите) по групи според броя на заетите в тях в община Невестино за периода 2007– 2011 година (брой)

⁴ Няма статистически данни или са конфиденциални

Предприятия	2007	2008	2009	2010	2011
Микро - до 9 заети	28	35	..	44	35
Малки - 10 - 49	5	6	..	7	9
Средни - 50 - 249	0	0	0
Общо:	33	41	...⁵	51	44

Източник: Териториално статистическо бюро – Кюстендил

През 2009 г. произведената продукция в предприятията от община Невестино се увеличава значително спрямо 2008 г. с 6 025 хил. лева, но през 2010 намалява до 8 479 хил. лева. Приходите от дейността на предприятията в общината бележат значителен ръст и през 2010 г. са със 7 229 хил. лева повече спрямо 2008 г. Нетните приходи от продажби също се увеличават с 5 591 хил. лева през 2010 спрямо 2008 г. и достигат 9 606. Разходите за дейността през 2010 г. са 12 028 хил. лева, което е с 7 409 хил. лева повече спрямо 2008.

Таблица 24: Основни икономически показатели на нефинансовите предприятия в община Невестино по икономически дейности 2008-2010 г. (хил. лева)

Икономическа дейност	Произведена продукция			Приходи от дейността			Нетни приходи от продажби			Разходи за дейността		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Селско, горско и рибно стопанство	1675	1223	1 223	2110	1753	1 618	1642	1221	1 256	1914	1716	1 641
Преработваща промишленост	1226	1287	2 326	1557	1310	2 551	1219	1124	2 384	1556	1303	2 400
Строителство	98	99	98
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	409	299	730	898	872	1 656	828	831	1 625	857	901	1 294
Транспорт, складиране, пощи	-	-	-
Хотелиерство и ресторантьорство	75	..	56	123	..	98	123	..	98	115	..	87
Общо	3594	9619	8479	4900	10845	12129	4015	7730	9606	4619	10700	12028

Източник: Териториално статистическо бюро – Кюстендил

Печалбите на местните фирми бележат спад през 2009 г. спрямо 2008 г. от 27 хил. лева, а загубите нарастват с 85 хил. лева. Най-големи загуби генерира сектор „Строителство”, следван от „Преработваща промишленост”. През 2010 г. печалбите на в предприятията на Невестино нарастват до 727 хил. лева, а генерираните загуби са в размер на 1 026 хил. лева. Броят на наетите по трудово и служебно правоотношение лица в общината през 2009 г. е с 220 души повече спрямо 2008 г., но през 2010 г. намалява до 354 човека. Броят на заетите лица следва същата тенденция – ръст през 2009 и намаляване през 2010 г. до 390 човека (Таблица 25)

Таблица 25: Печалба, загуба, заети и наети лица в нефинансовите предприятия в община Невестино по икономически дейности 2008-2010 г.

Икономическа дейност	Печалба (хил. лева)			Загуба (хил. лева)			Заети лица (брой)			Наети лица (брой)		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Селско, горско и рибно стопанство	249	93	24	82	59	47	71	59	50	67	55	46
Преработваща промишленост	95	172	90	45	..	70	45	..	68
Строителство	..	83	92	95	95
Търговия; ремонт на	40	21	91	..	50	10	59	58	58	48	..	42

⁵ Липсват данни

автомобили и мотоциклети												
Транспорт, складиране, пощи	-	-	-	..	-	-	-
Хотелиерство и ресторантьорство	8	..	12	-	10
Общо:	447	420	727	225	310	1026	193	417	390	171	391	354

Източник: Териториално статистическо бюро - Кюстендил

Инвестициите в общината от страна на физически и юридически лица през последните години са свързани предимно с проектиране и изграждане на отделни сгради или групи за вилни нужди, къщи за гости, дървопреработващи предприятия, фотоволтаична централа, цех за таблетки.

Таблица 26: Равнище на средната работна заплата (лева)

Община	2009 г.	2010 г.	2011 г.
Невестино	5893	5741	5042
Република България	7309	7777	8230

Източник на информация: НСИ

Средната годишна работна заплата в община Невестино намалява от 5 893 лева през 2009 г. на 5 042 лева през 2011 г. Тенденцията на намаляване на възнагражденията е постоянна. В същото време работната заплата в община Невестино през 2011 г. е с 3 188 лева или с близо 40% по-ниска от средната годишна заплата за страната – 8 230 лева.

1.6.2. Промисленост

Промислеността е слабо развит и нетипичен за района на Невестино сектор.

На територията на общината действат следните промишлени предприятия:

- Три регистрирани и действащи дърводобивни фирми;
- ЕТ “Танита “ - с. Згурово, която се занимава с производство на еко брикети и евро палета, като преработва дървен материал и получава готова продукция предимно за вътрешния пазар;
- ”Джулия” ООД - с. Невестино - дейността ѝ е съсредоточена в изработване на дървено сабо предназначено за износ в европейски държави и вътрешен пазар;
- В с. Ваксево действа цех за пакетиране на готови препарати за ветеринарната медицина на фирма “Голаш фарма” ООД;
- “Илиос БГ” ЕООД - Фотоволтаична централа;
- “Илиос БГ” ЕООД - Кабел 20 кV – БКТП – 160 кVA 0.4/20 кV външно ел. захранване от Фотоволтаична централа;

1.6.3. Селско стопанство

Земеделието е основния поминък на населението в Невестино, независимо от високия риск и ниската рентабилност. В общината преобладават малки по размер стопанства. Възможности за интензивно земеделие притежават много ограничен кръг собственици. Само 1% са притежателите на земя над 50 дка. Около 90% от собствениците на земята не извършват някаква икономически доходоносна дейност извън домашното си стопанство.

Таблица 27: Земеделски производители, кооперации, ферми и пазар на земята в община Невестино за периода 2007-2012 г.

Показател	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Брой земеделски производители	63	119	107	87	94	-
Брой ферми	3	3	3	3	3	3
Брой земеделски кооперации	2	2	2	2	2	2

Пазар на земята – брой сделки	46	48	39	45	51	47
-------------------------------	----	----	----	----	----	----

Източник: ОДЗ – Кюстендил

За анализирания период броят на регистрираните земеделски производители в района се променя динамично, през 2008 г. се увеличава до 119, след което намалява и през 2010 г. е 87, а през 2011 г. отново се увеличава на 94. В общината има 3 ферми и 2 земеделски кооперации. Броят на сделките на пазара на земя също се променя динамично. Най-слаба активност на пазара на земя има през 2009 г. – 39 сделки, а най-голяма през 2011 г. – 51 сделки.

Растениевъдство

Растениевъдството се развива добре и има приоритетно направление, а овощарството е с водещи позиции в Невестино. Почвено-климатичните условия са подходящи за отглеждане на различни видове овошки. Засадени са градини с череши, ябълки и сливи. Голяма част от обработваемата земя заемат затревените площи. Зърнопроизводството през последните години бележи ръст. Зеленчукопроизводството се осъществява предимно от частни стопани за лични нужди. Тенденцията е към намаляване на площите, засяти със зеленчуци.

Обработваемите земеделски площи в Невестино през 2012 г. са 6448 дка или с 3783 дка повече спрямо 2007 г. Най-големи са масивите с пшеница, които нарастват до 2900 дка през 2012 г. или с 2200 дка повече спрямо 2007 г. Средните добиви от пшеница и слънчоглед са най-добри през 2008 г., съответно 282 кг/дка и 91 кг/дка. Добивите от царевица и ечемик са най-високи през 2010 г., съответно 436 и 250 кг/дка.(Таблица 27)

Таблица 28: Общи площи и средни добиви за основните култури, в община Невестино за 2007-2012 г.

Култура	2007 г.		2008 г.		2009 г.		2010 г.		2011 г.		2012 г.	
	Площ (Дка)	Ср. Добив кг/дка	Площ (Дка)	Ср. добив кг/дка	Площ (Дка)	Ср. добив кг/дка	Площ (Дка)	Ср. добив кг/дка	Площ (Дка)	Ср. добив кг/дка	Площ (Дка)	Ср. добив кг/дка
пшеница	700	170	820	282	1700	220	2570	253	2050	253	2900	205
ечемик	-	-	-	-	-	-	160	250	30	200	-	-
ръж	-	-	-	-	-	-	-	-	150	190	820	140
прол.ечемик	80	163	50	230	50	224	60	233	50	100	-	-
овес	-	150	-	200	-	166	-	225	-	-	-	122
фасул	-	42	-	52	-	51	-	50	-	100	-	67
царевица за зърно	250	220	380	387	280	354	350	436	350	300	120	200
слънчоглед	-	-	700	91	-	-	-	-	450	64	260	40
пипер	80	300	80	300	20	400	30	367	40	250	30	350
домати	60	1000	80	450	60	583	85	576	50	500	55	560
картофи	280	1036	230	1065	220	1291	270	1222	200	1025	260	600
ябълки	300	457	320	522	320	522	350	700	360	714	360	650

Общински план за развитие на община Невестино 2014 – 2020 г.

круши	80	413	80	488	80	475	59	508	60	750	60	150
череша	730	537	850	318	900	339	559	263	1301	312	1200	120
сливи	93	355	100	420	120	442	196	500	330	552	330	200
кайсии	12	325	-	-	12	390	4	425	4	425	4	250
праскови	-	-	-	-	-	-	-	-	3	450	42	-
лозя-винени	-	-	-	-	-	-	-	-	7	500	7	-
ОБЩО:	2665		3690		3762		4693		5435		6448	

Източник: ОДЗ – Кюстендил

Районът на Невестино е с традиции в производството на череша. От трайните насаждения те заемат най-големи площи - 1200 дка през 2012 г., което е с 470 дка повече от 2007 г. Средните добиви са най-големи през 2007 г. - 537 кг череша от декар. Големи са и масивите с ябълки, сливи и круши. За ябълките най-добра е 2011 г. – 714 кг/дка. Насажденията със сливи нарастват от 93 дка през 2007 г. на 330 дка през 2012 г. Средните добиви са най-високи през 2010 и 2011 г. (500-552 кг/дка). Този период е много добър и за крушите – 750 кг/дка през 2011 г., но площите намаляват от 80 на 60 дка през последните години.

В община Невестино се развива много добре и зеленчукопроизводство. Най-големи са масивите с картофи – 260 дка през 2012 г., което е с 20 дка по-малко спрямо 2007 г. Най-висок добив има през 2009 г. – 1291 кг/дка. Отглеждат се още пипер и домати. Най-добра реколтата от пипер има през 2009 г. – 400 кг/дка, а от домати през 2007 г. – 1000 кг/дка. (Таблица 27)

В с. Друмохар има два овощни разсадника, предлагащи на населението посадъчен овощен материал.

В земеделските стопанства преобладава семейна работна ръка. Повечето от заетите лица са около и над 65 г. възраст.

Основен недостатък, който пречи за развитието на модерен и ефективен аграрен сектор е разпокъсаността на земята установила се след възстановяване на земеделските земи. Ограничените икономически ресурси за модерно земеделие, полупазарния тип на стопанствата, възрастовата структура на заетите лица, ниските изкупни цени и липсата на пазари за реализация на продукцията са основните проблеми за развитие на сектора.

Животновъдство

Животновъдството е другият застъпен подотрасъл и е представен от млечното говедовъдство, овцевъдство и козевъдство. През последните години стопанствата, които се занимават с животновъдство са в категорията на полу-пазарните стопанства. Структурните изменения в животновъдството и свиването на този сектор е под влияние на трудностите при осигуряване на храна за животните. Въпреки че при стопанствата се отглеждат фуражни култури, средните добиви са много ниски, липсва напояване и високопроизводителна техника.

Ветеринарното обслужване е затруднено поради липса на транспорт, въпреки че има четири обслужващи ветеринарни лекари.

Проблем при млечното животновъдство е организацията и финансирането по вземането на проби за качество на млякото и предоставянето им в лабораториите.

Таблица 29: Брой животновъдни обекти и животни по видове за периода 2007- 04.2013 г.

Вид обекти/ животни в брой	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	04.2013 г.
Говедовъдни обекти	-	-	136	135	134	120	90
Говеда - общо	684	633	749	632	618	589	480
в т.ч. крави	528	483	396	414	423	406	286
в т.ч. бици	-	-	5	12	11	13	13
Овцевъдни обекти	-	-	263	233	233	226	226
Овце – общо	2282	2200	2643	2352	2382	1916	1924
в т.ч. овце майки	2282	2200	1901	1827	1827	1597	1597
в т.ч. кочове	-	-	51	54	54	40	40

Козевъдни обекти	-	-	442	319	430	401	401
Кози – общо	2812	2800	1425	1480	1280	1186	1195
в т.ч. кози майки	2812	2800	1246	1168	1218	1054	1054
в т.ч. пръчове	-	-	39	52	52	47	47
Свиневъдни обекти	-	-	480	383	294	577	491
Свине – общо	700	150	764	764	642	415	440
в т.ч. свине майки	91	2	4	4	5	4	3
в т.ч. нерези	-	-	2	2	2	1	1
Еднокопитни - обекти	-	-	147	159	159	141	140
Еднокопитни	72	72	167	165	163	149	148
Птицевъдни обекти	-	-	287	726	726	726	726
Птици	3962	3962	3460	2936	3042	2902	2842
Регистрирани пчелини	-	-	13	18	18	18	18
Пчелни семейства	1632	1632	364	574	574	599	599
(калифорнийски червей, миди, охлюви, буби)	-	-	0	0	0	1	1

Източник: ОДЗ – Кюстендил

Животновъдството в Невестино е доминирано от птицевъдство и овцевъдство. Животните се отглеждат в незапарно ориентирани, предимно семейни ферми.

За периода 2007 - април 2013 г. намалява броя на говедовъдните, овцевъдните и козевъдните обекти, съответно с 46, 37, 41 и 7 броя. Свиневъдните обекти се увеличават с 11 броя. Броят на птицевъдните обекти и регистрираните пчелини след 2010 г. се запазва постоянен, съответно 726 и 18 броя. (Таблица 28)

Данните в Таблица 28 показват, че към април 2013 г., броят на говедата е намалял на 480 или с 30% по-малко от 2007 г., когато са 684. Овцете също намаляват с 358, спрямо 2007 г. и през април 2013 г. са 1924. Броят на свинете намалява с близо 37%. Козевъдството бележи намаление с около 58%. Птиците, отглеждани в общината също намаляват с 28%.

Най-голям упадък бележи пчеларството. Пчелните семейства намаляват близо три пъти, от 1632 през 2007 г. на 599 към април 2013 г.

Единствено еднокопитните животни се увеличават повече от два пъти и към 04.2013 г. в общината има 148 еднокопитни, а през 2007 г. те са били само 72.

1.6.4. Горско стопанство

Община Невестино разполага с 639 хектара ОГТ. С изготвянето на ГСП през 2013 г. се очаква горската площ да се увеличи с около 500 хектара. Това са самозалесили се земеделски земи и пасища, които съгласно Закона за горите отговарят на изискванията за гора. Това са предимно иглолистни естествени гори и широколистни издънкови. В по-голямата си част те са от 10 до 20 годишни и не представляват стопански интерес.

Основен проблем за Общината е снабдяването на местното население с дърва за огрев. Премахването на тарифната такса за добив на дърва е много голям проблем за повече от населението, което е застаряващо и се отоплява само на дърва.

Липсата на местни дървопреработватели и затруднения пазар е проблем за правилното и своевременно ползване на дървесина, съответно на извеждане на предвидените огледни и главни сечи. Повечето иглолистни култури са със закъснели мероприятия, като има такива които са на 40-50 години и в тях не са водени сечи. Това води до загуба на дървесина и влошаване на тяхното санитарно състояние.

Друг основен проблем е свързан с охраната. Територията е голяма и разпокъсана, а липсата на транспорт прави невъзможно да се извършва самостоятелна охрана.

Залесяване в ОГТ не е извършено и не се предвижда такова за период от 10 години.

Ползването на дървесина от ОГТ се осъществява чрез провеждането на открити търгове и конкурси за местни и други фирми, съгласно изискванията на ЗГ и чрез продажба на дървесина по ценоразпис за местното население.

Тенденцията е да се предоставят сечища със стояща дървесина, което се предпочита от ползвателите и улеснява производителите.

В Общината около 10% от територията са частни гори с площ до 10 дка. Ползването в тях е силно затруднено от многото изисквания в ЗГ, което прави добива от собствени гори за малки количества невъзможен поради оскъпяването и многото такси, които трябва да заплатят собствениците до издаването на разрешително за сеч. Трябва да имат сключен договор с лицензиран лесовъд и фирма, която да добие дървесината. Необходимо е да се улесни и опрости добива на дървесина и дърва за собствени нужди от частни гори с промени в ЗГ.

По данни от ТП Държавно горско стопанство „Невестино”, за периода 2007-2012 г. е извършено залесяване на 145,6 ха гори от предвидени 348,2 ха.

Горите дават добра възможност за добив на дървен материал. От предвиденото ползване по ЛУП на дървесина за периода 2007-2012 г. - 216 825 куб. м. е осъществен добив и ползване на 217 664 куб. м.

1.6.5. Туризъм

Община Невестино, разполага с потенциал за развитие на интегриран културно-исторически, селски, еко туризъм, лов и риболов, което се обуславя от редица благоприятни предпоставки – географско положение, природни ресурси и богато културно-историческо наследство.

Бази за отдих и места за настаняване в община Невестино към 2013г. :

1. *Старата Ковачница* – с. Згурово (целогодишно) - Категория – 2 звезди, капацитет – 9 стаи с общо 15 легла, кухненско оборудване, камина, механа, тенис, волейбол, градина, барбекю. Комплексът се състои от три къщи. Самите постройки представляват възстановени стари такива от края на 19 век. Разположени са в общ голям двор от 3 дка. Били са средище на хора-занаятчии. Именно заради това е пресъздадена автентична ковачница, такава каквато е била преди години.

2. *Миревата Къща* – с. Невестино (целогодишно) - Категория – 2 звезди, капацитет – 5 стаи с общо 11 легла, стаите са оборудвани с телевизор и хладилник, а в някои от тях има и климатик, трапезария и напълно оборудвана кухня с възможност за самостоятелно приготвяне на храна, лятна кухня с външно барбекю, битов кът с фурна и огнище, място за паркиране в двора за три коли, басейн през лятото с удобни шезлонги, обширен двор с много зеленина.

3. *Самостоятелни стаи* – с. Пастух (целогодишно) - Категория – 1 звезда, капацитет 3 стаи с общо 5 легла, басейн, барбекю, детски кът, крайречен плаж, паркинг.

4. *Вила Пеония* - с. Пастух (целогодишно) - Категория – 2 звезди, капацитет – 4 стаи с общо 7 легла, на брега на р. Струма, планински климат. Първи етаж: оборудвана каменна кухня с трапезария, камина, санитарен възел; Втори етаж: 2 стаи с директен излаз към двора, санитарен възел; Трети етаж: две стаи с тераси, санитарен възел; Двор: лятна кухня, барбекю, водно огледало, шезлонги, открит паркинг; Централно парно на дърва.

5. *Ваканционно селище* – с. Пастух (целогодишно) - Категория – 2 звезди, капацитет 7 стаи с общо 18 легла, всяка стая и апартамент разполагат със собствен санитарен възел, телевизор, тераса, барбекю, хладилник. Комплексът разполага с два басейна, единият от които е за деца, обособен детски кът, барбекю за всяка стая или апартамент, зимна и лятна трапезария, кухненски бокс с всички удобства, красива и девствена плажна ивица, лятно кафене, паркинг.

Ресторанти в община Невестино към 2013 г.: механа „Пастух” с. Пастух, „Яменското ханче” с. Четирци, Ресторант "Струма Невеста" с.Невестино, Ресторант на ЕТ”Кристал” с. Невестино. Търговското обслужване се извършва в частни и кооперативни обекти.

Рекреационно-туристическата функция все още не играе сериозна и структуроопределяща роля за развитието на общината. Но за развитието на този отрасъл следва да се отбележат някои фактори. Един от тях е наличието на привлекателни места за отдих - язовир с. Лиляч, реките Струма, Елешница, Речица, Гращичка, Кознишка, Кадровска.

Интерес би предизвикала една туристическа пътека от Шиячката махала през Логодашка, Белоток, Ново село до Трите буки, Кюстендил – с. Ветрен – м. „Кръстати Камен” – Голямата Пещера (немаркиран маршрут – около 1.30 ч.), Кюстендил – с. Църварица – резерват

„Габра” – проход „Черната Скала” – с. Църварица (маркиран маршрут), Кюстендил – Кадин мост (с. Невестино) – Четирската пещера, Кюстендил – с. Смоличино (околностите на селото).

Специално внимание следва да се отдели на проучването на възможните маршрути до пещерите в общината - с. Страдалово /"Жежката вода", „Кацата", „При габера", „Мечата дупка" и „ Цея" /, „ Уске” в с.Четирци, „Вълчата пещера" в с.Раково, „ Голямата пещера" и Змийската дупка" в с. Илия, „ „Света Яна" в с. Смоличано и др. - да им се осигури подходяща реклама, достъпност, организация за посещения и т.н.

Минералните извори на територията на общината също трябва да се използват като ресурс за бутилиране, балнеология и спа-туризъм в Невестино.

1.6.6. Търговия и услуги

Търговската дейност е насочена предимно към продажба на стоки от първа необходимост. Преобладават хранителните магазини, като броя им за общината е 15. В с. Невестино има и 1 магазин за строителни материали. Търговската мрежа е добре развита, тъй като общината е с добра инфраструктура, позволяваща снабдяване със стоки от различни доставчици. Има действаща фурна за хляб и закуски.

На територията на общината функционират следните ресторанти, механи и кафе – аперитиви:

- Механа “Пастух” - с.Пастух – в близост до Параклис “Св.Иван Рилски”;
- “Яменско ханче” – мах. Ямен, с. Четирци;
- Ресторант “Струма Невеста” – с. Невестино, непосредствено до “Кадин мост”;
- Ресторант на ЕТ” Васил 83-Васил Разсолков” – с. Невестино;
- кафе-аперитив в с. Рашка Гращица;
- кафе-аперитиви в с. Невестино – 2 бр.;
- кафе-аперитив в с. Ваксево – 2 бр.

В сектора на услугите има два действащи фризьорски салона в с. Невестино и един вулканизатор на гуми. В с. Друмохар работи тепавица за пране на килими и китеници

1.7. Техническа инфраструктура – свързаност и достъпност на територията на община Невестино

1.7.1. Транспортно-комуникационна система

Пътната инфраструктура на територията на община Невестино е сравнително добре изградена и като цяло в добро общо състояние. През територията на общината преминават няколко основни пътни артерии, както следва:

- Кюстендил –Дупница;
- Кюстендил-Бобошево-Благоевград;
- Път III-622-Кюстендил-Невестино-Църварица-Черна скала-Граница с Република Македония.

Дължината на републиканската пътна мрежа на територията на Общината е 102 км. Дължината на общинската пътна мрежа е 61 км. По-голяма част от пътищата са в добро състояние.

Общински пътища са:

- KNL-2163-III-62, Кюстендил Невестино/-Неделкова Гращица–Згурово-Кадровица;
- KNL-2165-III-622, Четирци-Ваксево/Друмохар-Еремия-Невестино/III-62/;
- KNL-3160/III-62, Невестино-Дупница/-Мърводол-Граница/общ.Невестино-Бобовдол/Блато - KNL-3011;
- KNL-3161/III-62, Невестино- Дупница/-мах.Ямен;
- KNL-3162/III-62, Невестино- Дупница/-Долна Козница;
- KNL-3164/III-621, Невестино- Катрище/-Лиляч;
- KNL-3166/III-622, Смоличано –ПелатиковоI-Страдалово-Раково//III-6224/;
- KNL-6167/III-6222, Смоличано –ПелатиковоI-Длъхчево Сабляр;
- KNL-3168/III-622, Ваксево –ЦърварицаI-Тишаново;
- KNL-3169/III-6224/ Църварица-ВетренI-Илия;

- KNL-3170/III-6224, Раково – Ново село I – Чеканец – Граница - общ. /Невестино-Кюстендил/Савойски-Сажданик.

Общественият транспорт на населението в Невестино се осъществява по утвърдени транспортни схеми в следните направления: Кюстендил – Ваксево – Ветрен; Кюстендил – Кадровица; Кюстендил-Мърводол-Д.Козница; Кюстендил-Лиляч; Кюстендил-Еремия; Кюстендил-Пелатиково–Св. Яна; Кюстендил-Пелатиково-Раково.

Всички автобуси по цитираните направления тръгват от Автогара Кюстендил, като превоза на пътниците се извършва с автобуси до 22 места, които са в добро техническо състояние. Тъй като района на общината е високопланински, подлежи на субсидиране от държавния бюджет за губещи линии в слабо населени планински и високопланински райони. Проблемни са пътищата в планинските райони през зимата, когато отделни участъци са трудно проходими и някои махали остават откъснати от останалата част на общината.

Поради характера на селищата в общината - малки населени места с голяма територия и малко население - проблем с инвестициите създава изграждането на благоустроени улици в селищната територия.

По данни на община Невестино на територията на общината са извършени следните ремонти на пътната мрежа:

- Проектиран и изпълнен пешеходен мост над р.Гращичка-с.Неделкова Гращича
- Проектиран и изпълнен пешеходен мост над р.Елешница-с.Ваксево
- Ремонт на ул."Първи май" с. Невестино-изпълнен
- Ремонт на път KNL-3164/III-621, Невестино- Катрище/-Лиляч-изпълнен
- Допълнителен ремонт на път Долна Козница –изпълнен
- Проектиран обект „Рехабилитация на път KNL-2163-/II-62, Кюстендил -Невестино/-Неделкова Гращича–Згурово–Кадровица с предстоящо изпълнение.
- Рехабилитация на път KNL-2165-/III-622, Четирци-Ваксево/Друмохар-Еремия-Невестино/II-62/-предстои възлагане
- Предмет на довършване е и основен ремонт и реконструкция на път Ваксево-Смоличано, за който също има изработен проект /републиканска пътна мрежа/.

Таблица 30: Разходи за транспорт в община Невестино за периода 2007-31.05.2013 г. (лева)

2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	31.05.2013 г.
73 865	80 058	70 479	72 539	75 604	77 757	19 565

Източник: Община Невестино

От Таблица 29 се вижда, че най-много разходи за транспорт са направени през 2008 г.- 80 058 лв., а най-малко през 2009 г.- 70 479 лв. Към 31.05.2013 г. разходите за транспорт са 19 565 лева.

1.7.2. Водоснабдяване и канализация

Всички села на територията на община Невестино са водоснабдени и се обслужват от „Кюстендилска вода“ ЕООД. За питейни нужди се използват изворни води и подпочвени води чрез сондажи.

Община Невестино обхваща 23 населени места. Общия брой на махалите е над 300, като най-голям е техния брой в селата Ваксево, Пелатиково, Еремия и др. Част от махалите не са обхванати от организирано водоподаване от ВиК-оператори, като в същото време имат изградени собствени водопроводни мрежи. Съществуват активи, които не са включени в активите на ВиК дружествата. Техническото състояние на водопроводната мрежа и водоизточниците не е много добро, предвид изграждането им от общините и населението и дългия експлоатационен период. В отдалечените планински села обхватът на населението с водомери е доста нисък. Експлоатацията на съоръженията със съответните СОЗ изискват значителни инвестиции за разширение и реконструкция с цел привеждането им в съответствие с изискванията на нормативната база в сектора.

В района на общината са налице следните водоизточници за питейни и битови нужди: каптажи, шахтови кладенци и регистрирани индивидуални кладенци.

През последните години са изпълнени следните обекти в на територията на Общината:

- Проектиран обект „Довеждащ водопровод в землището на с. Тишаново;
- Проектиране на водоем в с. Ваксево;
- Проектиране на водохващане в с. Друмохар, местн. ”Гръскето”;
- Проектиран и изпълнен до акт 16 обект ”Възстановяване на водопровод с. Неделкова Гращица- с. Невестино”;
- Допълнително водоснабдяване на с. Невестино от с. Мърводол от връх 34/местн.Топилата/ до водоем в махала Синорска до съществуващата водопроводна мрежа в с. Невестино-частично изпълнен.

На територията на общината почти няма канализационна мрежа. Има частично изградена в общинския център и изцяло в с. Ваксево. В останалите села се използват септични ями, което създава екологични проблеми. Липсват пречиствателни станции. Налице е одобрен проект за ПСОВ за с. Ваксево.

1.7.3. Енергийна инфраструктура

Всички населени места от общината са електроснабдени. На територията на Община Невестино има достъп до електропреносната мрежа на ЧЕЗ. Проблемът се състои в амортизираните съоръжения, които при лоши метеорологични условия често аварират.

През територията на община Невестино преминава въздушен магистрален далекопровод, има изградени трансформаторни станции /трафопостове/ 26 бр. и стълбове на магистралния електропровод – 7 бр.

В резултат от изпълнен Проект “Реализиране на улично енергийно ефективно осветление” за грантово финансиране от фонд “Козлудуй” по проект “Подкрепа на МИЕ и МРГ по изпълнение на Стратегията в енергийния сектор за намаляване на отрицателните икономически, екологични и социални последици от по-ранното извеждане от експлоатация на реактори ВВЕР-440 на АЕЦ “Козлудуй” - са подменените съоръжения на уличното осветление и намалени разходите за ел. енергия.

1.7.4. Телекомуникации

Територията на Невестино има около 90% покритие на трите мобилни оператора (VIVACOM, M-TEL, GLOBUL), което дава възможност за улеснено общуване на населението.

След направените структурни промени в български пощи, някои пощенски станции са закрити, но към настоящия момент пощенските станции, които обслужват населението са 6 на брой и са в селата: Невестино, Църварица, Ваксево, Згурово, Рашка Гращица и Пелатиково.

В пощенските станции се предлагат вестници и списания.

Освен мобилните оператори, които предлагат 3G интернет има и още един доставчик “Цифрови системи”- Варна. Предоставеният интернет е още една възможност за комуникации.

В Невестино са изградени следните съобщителни /комуникационни/ мрежи:

Базови станции на мобилни оператори - 12 бр. - в селата Друмохар-2бр., Мърводол-2бр., Илия-2 бр., Четирци-3 бр., Лиляч-2 бр., Ваксево-1 бр. Внесен е проект за ПУП за изграждане на базова станция в с. Илия. През общината преминава оптичен кабел Дупница-Кюстендил. Изградена е мрежа за оптична свързаност на архивохранилищата на НОИ.

1.8. Опазване на околната среда – екологично състояние и рискове

1.8.1. Състояние на води, въздух, почви и зелена система, шум

Води

РЗИ Кюстендил извършва постоянен и периодичен мониторинг на питейната вода от 18 зони на водоснабдяване в община Невестино по определени показатели съвместно с „Кюстендилска вода ЕООД”. Съгласно данните от извършения анализ на питейната вода от РЗИ Кюстендил за периода 2007-2012 г. от общия брой 219 анализирани проби, с установени отклонения от здравните изисквания са 18 бр., което представлява 8,6 %. Отклоненията са по микробиологични показатели, а причините са в начина на обработка на водата и поддръжката на водопреносната система. Установените отклонения са били отстранявани в предписаните от РЗИ Кюстендил в срокове. Анализът на минералната вода в община Невестино показва, че тя е без отклонения.

Таблица 31: Анализ на питейната и минералната вода в община Невестино за 2007-2012 г.

Зони на водоснабдяване с питейна вода	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.	2011 г.	2012 г.	Общо:
Общ брой проби	49	53	30	18	29	40	219
Стандартни проби	48	53	29	14	24	33	201
Проби отклонения ^c	1	0	1	4	5	7	18
Минерални води							
Общ брой проби	1	5	4	5	3	4	22
Стандартни проби	1	5	4	5	3	4	22
Проби отклонения ^c	0	0	0	0	0	0	0

Източник: РЗИ- Кюстендил

На територията на Община Невестино няма изградени ПСОВ, изградена е единствено канализация за отпадни води в село Ваксево.

Въздух

Замърсяването на атмосферния въздух на територията на община Невестино се дължи основно на транспортния поток и битовото отопление през студения период, селскостопанските дейности, дейностите върху открити площи с насипни материали /депа, кариери, сметища, строителни площадки и други/.

Основните замърсяващи вещества са серни окиси, азотени окиси, неметални летливи органични съединения, метан, въглероден окис, въглероден двуокис, двуазотен окис, диоксини и фурани, полихлорни и бифенили, сажди и прах. Наднормени стойности са възможни при показателя прах особено през летните месеци.

В района на община Невестино не е налице съществена концентрация на промишлени производства емитиращи вредни вещества във въздуха.

Таблица 32: Анализ на качеството на атмосферния въздух по замърсители в община Невестино

Серни окиси	Азотни окиси	Немет. летливи орг. съед.	Метан	Въглероден окис	Въгле-роден двуокис	Дву-Азотен окис	Диокси-Ни и Фурани / gr /	Поли-Хлорни Бифенили / kg /	Сажди образувани
1,5045	0,1077	0,6138	0,0566655	0,0719	62,7639	0,0105	0,0005	0,0001	0,0435

Източник: Програма за опазване на околната среда 2012-2016 г. на община Невестино

При някои от вредните вещества се установява повишаване на концентрациите им в атмосферния въздух през студените месеци на годината поради отоплителния битов обхват. Високите концентрации на фини прахови частици (ФПЧ) във всички пунктове доказват, че те са сериозен замърсител на атмосферния въздух в община Невестино. Сезонната динамика и денонощните разпределения на концентрациите на ФПЧ разкриват влиянието на различните източници върху замърсяването на въздушната среда в общината.

В централните части на населените места през летния сезон се повишават концентрациите на ФПЧ в сравнение със студения период. Тази сезонна зависимост е свързана най – вече с емисиите на ФПЧ от автомобилния транспорт през топлия период, поради увеличаване на автомобилния трафик през летния сезон на годината. Денонощното колебание на концентрациите на ФПЧ през зимните месеци демонстрират замърсяване на атмосферния въздух от автомобилния транспорт и битовото отопление. Причината за поддържането на постоянни високи нива на ФПЧ е недоброто състояние на пътното покритие, малката ширина на пътните платна, а също така и разсейването на праховите частици, образувани при агротехническа обработка на почвата, от приземния вятър. Праховите частици са характерен целогодишен замърсител на атмосферния въздух в община Невестино.

На територията на общината съществуват редица неорганизирани източници на атмосферно замърсяване. Това са дихателите на горивни резервоари в предприятия и обекти за съхраняване и търговия с горива, открити площи за насипни материали, депа за отпадъци,

кариери за добив на инертни материали. Такива източници са бензиностанциите, депата за ТБО и строителни материали, площадките за складиране на инертни материали и др.

Като цяло проблемите със състоянието на атмосферния въздух в Невестино са несъществени. За цялата територия на общината, делът на емисиите на вредни вещества в атмосферата е близък до нула. Вредните емисии са в пъти по – ниски от средните за страната. Ниският потенциал на замърсяване на въздуха има голямо значение за хигиенната обстановка в областта. Това спомага за разсейване на вредностите в атмосферния въздух и намаляване на концентрациите в приземния въздушен слой / основа за това са високата скорост на вятъра и орографските условия /. През последните години основни източници на замърсяване на атмосферния въздух са автотранспорта и битовите отоплителни инсталации. Промислените източници на замърсяване са незначителни.

Почви и зелена система

Селското стопанство и животновъдството са основни източници за замърсяване на почвите в района. Почвите могат да бъдат замърсени от:

- Инфилтрацията на замърсени води от бита;
- Транспортното замърсяване;
- Замърсяване с битови отпадъци.

На територията на общината е установено незначително замърсяване с битови отпадъци и отпадъчни води в някои населени места на територията на общината.

В Зелената система на Община Невестино се включват следните категории зелени площи: Обществени паркове и градини; Специализирани паркове и градини; Санитарно – защитна озеленяване; Транспортно озеленяване; Озеленяване с ограничено ползване.

Те имат следните социални и екологични функции:

- Рекреационни/задоволяват потребностите от спорт и отдих/;
- Естетически и ландшафтно–естетически;
- Биоклиматични–приток на свеж чист въздух, подобряване на микроклиматичните характеристики на средата;
- Мелиоративни–преразпределение на повърхностния и подземен отток на водите;
- Екологични–предотвратяване миграцията на замърсители от урбанистичните дейности и транспорта, продуцират кислород, поглъщат част от вредните газове и праха, блокират миграцията на тежките метали в почвата и околната среда.

Шум

Няма констатирани нарушения на шумовите нива в общината.

Чистата околна среда в Невестино е добра предпоставка за развитие на туризъм и отдих.

1.8.2. Дейности по управление на отпадъците

Битовите отпадъци се формират от жизнената дейност на хората. Количеството и съставът им зависят от мястото на образуване, от стандарта на живот на населението и неговата култура, начина на отопление и много други фактори.

На територията на община Невестино се генерират предимно битови и строителни отпадъци. Морфологичния състав на отпадъците е: хартия и картон, пластмаси, опаковки, хранителни отпадъци, градински отпадъци, текстил и кожи, стъкло, строителни отпадъци, неиндентифицирани отпадъци и други. Производствени отпадъци на територията на общината се генерират от цеха за производство на обувки. Генерираните отпадъци от производството са предимно кожи и дървесни стърготини. На площадката на депото в с. Четирици се извозват за временно депониране обработените кожи, а дървесните стърготини от производствения процес намират повторна употреба в производствения цикъл.

В Община Невестино съществуват две депа за отпадъци:

- Депо № 1 се намира в землището на село Четирици, местност “ Лесков дол” с проектна площ 3,5 дка., запълнененият капацитет с отпадъци 2 дка.. На депото се депонират смесени битови отпадъци и строителни отпадъци. Депото се уплътнява с булдозер Т 75 на два месеца веднъж и се запръстява със земна маса два пъти годишно.

- Депо № 2 се намира в землището на село Ваксево, местност “Ковачки дол” с проектна площ 3,0 дка., запълнененият капацитет с отпадъци 2 дка.. На депото се депонират смесени битови отпадъци и строителни отпадъци. Депото се уплътнява с булдозер Т 75 на два месеца веднъж и се запръстява със земна маса два пъти годишно.

Сметосъбирането и сметоизвозването се извършва от общинско звено “Чистота” по график два пъти в месеца за всяко населено място обхванато от системата за сметосъбиране. Обезвреждането на битовите отпадъци се извършва до сега единствено с депониране на събраните количества битови отпадъци на съществуващите две депа, които са със срок на експлоатация – Депо № 1 е с проектна експлоатация до 2015г., а Депо № 2 е с проектен капацитет до 2020г., но поради новата нормативна уредба в областта на управление на отпадъците и невъзможността на община Невестино да приведе съответните площадки в съответствие с нормативните изисквания и изграждането на ново регионално депо за битови отпадъци в гр. Дупница, двете депа в бъдеще ще бъдат закрити, като натрупаните отпадъци на двете депа ще бъдат предепонирани на претоварна площадка в гр. Кюстендил, село Радловци, след което ще последва биологична рекултивация на освободените площи на депата.

Използваната сметоизвозна техника е: 1 бр. – Сметосъбирачна кола; 1 бр. - трактор с ремарке, фадрома и багер. За сметосъбиране се използват кофи тип “Мева” -110 л., като от 550 бр. около 30 % от тях са силно амортизирани и се налага неотложно да бъдат заменени с нови. Таксата за смет се актуализира ежегодно с решение на Общински съвет.

Извършва се ръчно почистване на улиците, парковете, градините, спортните и детските площадки.

В Невестино се образуват периодично нерегламентирани сметища, които след установяване от кметове и кметски наместници по населени места и еколога на общината се почистват с необходимата техника Фадрома, Багер и Шкода “Мадара” и сметищата биват закриване и недопускане повторно замърсяване на терена.

Едни от сериозните причини за образуването на тези нерегламентирани сметища е ниската екологична култура на населението, недостатъчния или амортизиран брой съдове за смет и амортизираната техника, която често се налага да не може да изпълнява редовно графика за сметосъбиране. Правени са предписания до жители замърсяващи общински терени.

Община Невестино има изградена система за разделно събиране на отпадъци от опаковки в следните населени места – с. Невестино, с. Згурово, с. Кадровица, с. Пастух, с. Ваксево, с. Четирци, с. Друмохар, с. Неделкива Гращица, с. Рашка Гращица, с. Еремия.

През 2012 година са направени разходи по сметосъбиране и сметоизвозване в размер на 67 000 лв. по пера разходи за заплати, разходи за гориво, разходи за смазочни материали, разходи за закупуване на кофи за ТБО, разходи за поддръжка на депо, разходи за почистване на обществени места / паркове, алеи, улици, тротоари и др./.

1.9. Административен и финансов капацитет на Община Невестино

1.9.1. Административен капацитет и структура на общинската администрация

Община Невестино разполага с добре изградена административна структура и има човешки ресурси и капацитет за изпълнение на Общинския план за развитие за 2014-2020 г.

В Общината е създадена много добра организация за прилагане и изпълнение на ОПР 2007-2013 г. от гледна точка на планирани и реализирани дейности, вътрешен мониторинг и контрол, привличане на средства от фондовете на ЕС и други програми. Доказателство за това са одобрените и изпълнени през периода 2007-2013 г. 13 общински проекта, финансирани от различни Оперативни програми, Програмата за развитие на селските райони и други източници.

Общинската администрация е организирана в дирекции, отдели и обслужващи звена, които подпомагат кмета при осъществяване на правомощията му, извършващи дейности по административното обслужване на гражданите и юридическите лица.

От 30.07.2013 г. общата численост на Общинска администрация – Невестино е 46 щатни бройки, в т. ч.:

РЪКОВОДСТВО НА ОБЩИНАТА

1. Кмет

2. Зам.кмет
3. Секретар
4. Кмет на кметство – 1 бр.
5. Кметски заместници – 5 бр.

Звено за вътрешен одит

- 1.Ръководител звено вътрешен одитор
- 2.Младши вътрешен одитор – ½ бр.

ДИРЕКЦИЯ “ОБЩА АДМИНИСТРАЦИЯ”

Директор на дирекция “Обща администрация”

1. Гл.счетоводител
- 2.Старши счетоводител
- 3.Счетоводител
- 4.Ст.експ.”Финанси и човешки ресурси”
- 5.Юрисконсулт
- 6.Касиер
- 7.Ст.спец.”Информационно обслужване”
- 8.Секретар на МКБППМН и Евроинтеграция
9. Специалист с контролни функции, деловодство и архив
- 10.Технически сътрудник и секретар

ДИРЕКЦИЯ ”СПЕЦИАЛИЗИРАНА АДМИНИСТРАЦИЯ”

Директор на дирекция – Главен архитект

Отдел “Устройство на територията и местни приходи”

1. Началник отдел “УТМП” и юрисконсулт
- 2.Ст.експерт “Контрол по строителството”
3. Гл.спец.”ТУиР”
4. Спец.”ТУиР”
5. Гл.спец. “Местни приходи”
6. Младши експерт “Местни приходи” – 2бр.
7. Гл.спец.”Гражданска регистрация и административно обслужване”
8. Спец.”Гражданска регистрация и административно обслужване”- 9 и ½ бр.

Отдел “Управление на общинската собственост и горските територии”

- 1.Началник отдел “УОСГТ”
- 2.Ст.експ.”Земеделие”
- 3.Гл.спец.”Управление на горските територии”
4. Гл.спец.”Екология”
5. Гл.спец.”Общинска собственост и стопански дейности ”
6. Гл.спец.”Енергетика и енергийна ефективност”

Наличните човешки ресурси и структура са предпоставка за качествено изпълнение на проектите в ОПР 2014-2020 г. Добре подготвените професионално общински кадри имат опит в работата по разработване, управление и изпълнение на проекти, финансирани от различни програми и фондове. Численият състав и наличието на експерти с различни специалности и квалификации дава възможност за сформирание на екипи за самостоятелно управление на общински проекти.

1.9.2. Общински бюджет и финансов капацитет

Невестино е малка община и финансовият ѝ капацитет и възможности за съфинансиране на проекти и самостоятелно изпълнение на дейностите, заложен в ОПР 2014-2020 г. са доста ограничени. Причината е в липсата на достатъчно собствени приходи в общинския бюджет.

За 2013 г. макрорамката по приходно-разходната част на бюджета е в размер на **1 944 393 лева**, в това число:

- Приходи с държавен характер в размер на 940 005 лева
- Приходи с местен характер в размер на 1 004 388 лева

От собствените приходи на Общината, данъчните приходи са в размер на 49 000 лева, неданъчни приходи - 167 400 лева, а целевата субсидия за финансиране на капиталовите разходи в местните общински дейности в размер на 275 400 лева.

Общинският бюджет за 2013 г. е формиран по следния начин:

По прихода – 1 944 393 лева

1. Приходи с държавен характер в размер на **940 005** лева в т.ч.:

1.1. Обща допълваща субсидия за финансиране на делегираните от държавата дейности в размер на **812 923** лева.;

1.2. Преходен целеви остатък в размер на **127 082** лева.;

2. Приходи с местен характер в размер на **1 004 388** лева в т.ч.:

2.1. Данъчни приходи в размер на **49 000** лева;

2.2. Неданъчни приходи в размер на **167 400** лева;

2.3. Обща изравнителна субсидия в размер на **372 500** лева

2.4. Целева субсидия за финансиране на капиталовите разходи в местните общински дейности в размер на **275 400** лева

2.5. За зимно поддържане на пътищата **40 500** лева.

2.6. Преходен остатък **99 588** лв.

По разхода в размер на 1 944 393 лева разпределени по функции, групи, дейности, параграфи и под параграфи, както следва:

1. За държавни дейности в размер на **940 005** лева;

в т. ч.

1.1. От държавни трансфери 812 923 лева;

2. За местни дейности в размер на **1 004 388** лева.

Най-много средства в общинския бюджет (около 35%) са заделени за функция „Общи държавни служби” – 677 340 лева в т. ч.: „Общинска администрация” – 644 040 лева и „Общински съвет” – 33 300 лева, следвана от функция „Образование” – 360 781 лева (19%), функция “Жилищно строителство, БКС и опазване на околната среда” - 339 305 лева (17%) и функция „Икономически дейности” – 314 013 лева (16%).

От разпределението на публичните разходи в бюджета по функции е видно, че Община Невестино няма финансов капацитет за самостоятелно финансиране на проекти и дейности от Общинския план за развитие. В бюджета няма заделени средства за разработване, управление, изпълнение и съ-финансиране на проекти и дейности от ОПР. Единствените възможности са от заделения резерв в размер на 5000 лева за непредвидени разходи.

За изпълнението на Общинския план за развитие за 2014-2020 г. следва да се търсят източници на средства извън общинския бюджет – Оперативни програми, финансирани от фондовете на ЕС, Програма за развитие на селските райони, Програма за рибарство, Програми за трансгранично сътрудничество, Програми на българските министерства и други. Като алтернативи за съфинансиране на проекти могат да се ползват кредити от фонд „ФЛАГ”, краткосрочни банкови заеми, целеви субсидии и помощи от държавния бюджет.

Все още не много популярен, но важен за бъдещото развитие на българските общини начин за финансиране и изпълнение на публични функции и дейности е публично-частното партньорство (ПЧП). Неговите форми, структуриране и механизми вече са нормативно уредени със Закона за публично-частното партньорство в сила от 01.01.2013 г.

ПЧП се урежда, чрез договор между публичния партньор – Община и частния партньор – Инвеститор. ПЧП дава гаранции за защита на публичните активи и ефективно управление на

публичните средства, като същевременно се създават работни места, генерират доходи и насърчава предприемачеството.

Политиката за общински ПЧП се определя с ОПР и Програмата за реализация на ОПР, в която в самостоятелен раздел трябва да се включат общинските ПЧП и сроковете за изпълнението им. Срокът на един договор за ПЧП може да бъде от 5 до 35 години.

За изпълнението на ОПР 2014-2020 г. са важни и частните проекти и инвестиции на местния бизнес и НПО, които също създават условия за подобряване на средата и съживяване на района.

2. Обобщен SWOT анализ

SWOT анализът е обективно следствие от социално–икономическия анализ и представя изводите от проучването на състоянието и потенциала на общината, като акцентира на силните, слабите страни, възможностите и заплахите за развитие.

SWOT анализът включва оценка на вътрешните фактори, чрез която се идентифицират силните и слабите страни на община Невестино, оценка на външните фактори на обкръжаващата среда, които очертават благоприятните възможности и потенциални заплахи за развитието на общината.

Силни страни	Слаби страни
<ol style="list-style-type: none"> 1. Благоприятно географско положение - граничен район с Република Македония, възможност за връзки с Република Сърбия и Гърция. 2. Относителна близост и добри транспортни връзки със София и Кюстендил. 3. Красива и чиста природа - комбинация между долината на река „Струма” Осоговска, Влахина и Конявска планина. 4. Плодородна земя, благоприятни климатични условия, значителни горски масиви и водни ресурси. 5. Традиции в растениевъдство, животновъдство и горското стопанство. 6. Богата флора и фауна, защитени видове и територии. 7. Значимо културно-историческо наследство. 8. Липса на сериозни промишлени източници на замърсяване на околната среда. 9. Изградена и добре поддържана техническа, транспортна и социална инфраструктура. 10. Добре развита селищна система. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Демографска криза - намаляване и застаряване на населението, обезлюдяване на населени места. 2. Ръст на безработицата, ниски доходи и жизнен стандарт. 3. Неблагоприятна инвестиционна среда, ниска конкурентоспособност и слаба икономическа активност на населението. 4. Ограничени възможности на общинския бюджет. 5. Ниско ниво на планова обезпеченост по отношение на устройство на територията. 6. Амортизирана водопроводна мрежа. 7. Липса на канализация в голяма част от селищата на общината. 8. Липса на ПСОВ. 9. Изчерпан капацитет на депа за отпадъци.
Възможности	Заплахи
<ol style="list-style-type: none"> 1. Потенциал за развитие на екологично земеделие и животновъдство с висока добавена стойност. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Задълбочаване на демографската криза и увеличаване на миграцията. 2. Тенденция към бъдещо обезлюдяване и

<ol style="list-style-type: none"> 2. Условия за развитие на добивна и преработвателна промишленост. 3. Потенциал за развитие на интегриран културно-исторически, селски, еко туризъм, лов и риболов. 4. Развитие на трансгранично сътрудничество с Македония и Сърбия. 5. Стимулиране на публично-частните партньорства. 6. Усъвършенстване на партньорството с НПО, бизнеса и други общини при подготовка и реализиране на съвместни проекти. 7. Привличане на инвестиции чрез фондовете на ЕС, от български и чуждестранни инвеститори. 	<ol style="list-style-type: none"> заплаха от изчезване на населени места. 3. Задълбочаване на икономическия упадък и увеличаване на безработицата. 4. Увеличаваща се зависимост на общинския бюджет от централната власт поради липса на собствени приходи. 5. Експлоатация на горския фонд, неотговаряща на принципите на устойчивото развитие. 6. Посегателства върху природните и културно-исторически дадености. 7. Замърсяване на околната среда от антропогенни или други фактори.
--	---

II. СТРАТЕГИЧЕСКА ЧАСТ

1. Стратегия – визия, цели и приоритети за развитие на община Невестино за периода 2014 – 2020 г.

При разработването на стратегическата част на ОПР е необходимо постигане на хармонизация и съответствие с изискванията, залегнали в стратегическите насоки и законодателството на ЕС в областта на регионалната и кохезионната политики. Това съответствие се отнася до това в каква степен плановият документ, разработен и прилаган на местно ниво, отразява общия европейски контекст на политиката за балансирано и устойчиво развитие на регионите и местните общности в ЕС. Най-общо стратегическите цели на тази политика са насочени към намаляване на икономическите, социалните и териториалните неравновесия и подобряване на жизнения стандарт.

От особено важно значение е ОПР да бъде разработен и прилаган като част от общата система за стратегическо планиране и програмиране на регионалното развитие, установена със законодателните разпоредби и в рамките на националната политика за регионално развитие. Този подход не трябва да се разглежда като нарушаване на самостоятелността на общината сама да определя стратегията си за развитие и средствата за нейното изпълнение. Чрез прилагането на единен подход и стандарти на планиране и програмиране на развитието, взаимната обвързаност на стратегиите и плановете на различните териториални нива, използването на механизми за широко партньорство и координация между органите и институциите, бизнеса и гражданското общество, както и на общи инструменти за финансово подпомагане се постига по-значим ефект и ефикасност за реализация на целите на местното развитие.

Общинският план за развитие на община Невестино обвързва сравнителните предимства и потенциал на местно ниво с ясно дефинирана визия, цели и приоритети за постигане на стратегически цели, обединени от стремежа към по-висок жизнен стандарт и устойчивост. Съхранените местни ресурси – хората, природата, горите, земята, водите, защитените територии и зони, природното и културно наследство са символи на местната идентичност и основа за бъдещото развитие на Невестино.

Стратегията за реализация на целите и приоритетите за развитие, залегнали в ОПР на община Невестино, обхваща и проследява взаимовръзката между формулираните най-общо стратегически цели, определените приоритети за действие и техните специфични цели, които

ще бъдат реализирани посредством изпълнението на предвидения пакет от мерки и дейности, включващ подготовката, финансирането и изпълнението на конкретни проекти.

Стратегическата рамка на Общинския план за развитие на община Невестино 2014-2020 г. е съобразена с изискванията на европейското и националното законодателство за регионално развитие и се основава на следното:

- Стратегическата рамка отчита резултатите от проведените социално-икономически анализ и SWOT-анализ, където са синтезирани основните проблеми, текущото състояние, тенденциите и бъдещия потенциал и възможности за развитие на района.

- Визията, стратегическите цели, приоритетите и специфичните целите на Общинския план за развитие на Невестино за периода 2014-2020 г. са формулирани в резултат на проведена широка обществена дискусия и обсъждания, като в същото време са отчетени и съгласувани целите и приоритетите, дефинирани в стратегическите документи от по-високо ниво.

- Стратегическата рамка за развитие на ОПР отчита целите на европейската кохезионна политика и приоритетите за развитие на регионите на ЕС, определени със Стратегията „Европа 2020” и с други общоевропейски документи на политиката за сближаване като Стратегическите насоки за развитие на Общността и стратегиите от Лисабон и Гьотеборг.

- Стратегическата част на ОПР е обвързана с националните цели и приоритети на основополагащите стратегически документи за развитие на страната през новия програмен период, като: Националната програма за развитие „България 2020”, Националната програма за реформи 2011-2015 г., Националната стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2012-2022 г., Националната концепция за пространствено развитие за периода 2013-2025 г., както и различни секторни стратегии и политики.

- ОПР е съгласуван със стратегическата рамка на новия Регионален план за развитие на Югозападния район и с Областната стратегия за развитие на област Кюстендил за периода 2014-2020 г.

- Мерките и дейностите заложи в ОПР отразяват желанията и вижданията на местната власт, обществени организации, гражданите и бизнеса, относно приоритетите за развитие на общината и в същото време са съгласувани с мерките и дейностите, които ще се финансират от Оперативните програми, Програмата за развитие на селските райони, Програмата за морско дело и рибарство и Програмите за трансгранично сътрудничество за периода 2014-2020 г.

- Заложените проекти за изпълнение в Програмата за реализацията на ОПР на община Невестино за 2014-2020 г. са изцяло съобразени с приоритетите за развитие на общината и бюджетните ѝ възможности за съфинансиране.

Общинският план за развитие трябва да допринесе за постигане целите на ЕС в областта на регионалната политика и приоритетите на Стратегия „Европа 2020” за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж:

- ИНТЕЛИГЕНТЕН РАСТЕЖ - изграждане на икономика, основаваща се на знания и иновации;

- УСТОЙЧИВ РАСТЕЖ - насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика с по-ефективно използване на ресурсите;

- ПРИОБЩАВАЩ РАСТЕЖ - стимулиране на икономика с високи равнища на заетост, която да доведе до социално и териториално сближаване.

ОПР трябва да се обвърже и с целите на Стратегия „Европа 2020” за:

1. Трудова заетост - работа за 75 % от хората на възраст между 20 и 64 години
2. НИРД и иновации - инвестиране на 3 % от БВП на ЕС (публичен и частен сектор взети заедно) в научноизследователска и развойна дейност и иновации

3. Климатични промени и енергия - намаляване на емисиите на парникови газове с 20 % (или дори с 30 %, ако бъдат изпълнени условията) спрямо 1990 г., добиване на 20 % от енергията от възобновяеми енергийни източници увеличаване на ЕЕ с 20 %

4. Образование - намаляване на процента на преждевременно напусналите училище до под 10 % и поне 40 % от 30-34-годишните със завършено висше образование

5. Бедност и социално изключване - поне 20 милиона по-малко бедни или застрашени от бедност и социално изключване хора

Общинският план за развитие може да се разглежда като интегрален елемент от националната система за стратегическо планиране на регионалното и местното развитие в България, като адекватността му по отношение на цялата система се оценява в следните направления:

Отразяване на стратегическите цели и приоритети на Националната програма за реформи 2011-2015 г.

В Националната програма за реформи като национален ангажимент по Стратегия „Европа 2020” са заложили следните цели:

- Национална цел 1: „Достигане на 76% заетост сред населението на възраст 20-64 г. до 2020 г.”

- Национална цел 2: „Инвестиции в НИРД в размер на 1.5% от БВП”

- Национална цел 3: по Пакет „Климат-енергетика” – „Достигане на 16% дял на възобновяемите енергийни източници в брутно крайно потребление на енергия и повишаване на енергийната ефективност с 25% към 2020 г.”

- Национална цел 4: „Дял на преждевременно напусналите образователната система от 11% до 2020 г. и дял на 30-34 годишните със завършено висше образование - 36% до 2020 г.”

- Национална цел 5: „Намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 хил. души”

Отразяване на стратегическите цели и приоритети на Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г.

Общинският план за развитие интерпретира и отразява приоритетите на Националната стратегия за регионално развитие по отношение на ключовите области на регионалното и местното развитие, свързани с икономическо, социално и териториално сближаване и балансирано развитие. Стратегическите цели на НСРР са насочени към: повишаване на конкурентоспособността и заетостта; инфраструктурно развитие и достъпност, устойчивост и социалното включване.

Съгласуваност с Националната програма за развитие „България 2020”

Общинският план за развитие е съобразен с целите и приоритетите на НПП.

Цели на НПП:

1. Повишаване на жизнения стандарт чрез конкурентоспособно образование и обучение, създаване на условия за качествена заетост и социално включване и гарантиране на достъпно и качествено здравеопазване.

2. Изграждане на инфраструктурни мрежи, осигуряващи оптимални условия за развитие на икономиката и качествена и здравословна околна среда за населението.

3. Повишаване на конкурентоспособността на икономиката чрез осигуряване на благоприятна бизнес среда, насърчаване на инвестициите, прилагане на иновативни решения и повишаване на ресурсната ефективност.

В НПП са заложили 8 приоритета, формулирани както следва:

1. Подобряване на достъпа и повишаване на качеството на образованието и обучението и качествените характеристики на работната сила.

2. Намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване.

3. Постигане на устойчиво интегрирано регионално развитие и използване на местния потенциал.

4. Развитие на аграрния отрасъл за осигуряване на хранителна сигурност и за производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси.

5. Подкрепа на иновационните и инвестиционни дейности за повишаване на конкурентоспособността на икономиката.

6. Укрепване на институционалната среда за по-висока ефективност на публичните услуги за гражданите и бизнеса.

7. Енергийна сигурност и повишаване на ресурсната ефективност.

8. Подобряване на транспортната свързаност и достъпа до пазари.

Обвързаност с Националната концепция за пространствено развитие 2013-2025 г.

Важен момент е ОПР да отразява пространствените перспективи на територията на общината на основата на икономическите и социалните фактори на развитието, като се отчитат възможностите за преодоляване на различията между градските и селските територии и се създадат предпоставки и условия за оптимизиране на функциите на общинския център, който играе все по-важна роля за повишаване на конкурентоспособността на икономиката и устойчивото развитие на общината. В същото време трябва да се постигне балансираност в развитието, чрез инвестиции в определените селища – опорни центрове на административния център – село Невестино.

В НКПР са заложили следните стратегически цели за развитие:

Стратегическа Цел 1 “Интегриране в европейското пространство”

Развитие на национални и трансгранични транспортни, енергийни, урбанистични, културни и екологични коридори с оглед постигане на териториална свързаност, сътрудничество и интегриране в региона и в европейското пространство.

Стратегическа Цел 2 “Полицентрично териториално развитие”

Укрепване на умерено полицентрична мрежа от градове-центрове с подобро качество на градската среда, способстващо за постигане на балансирано териториално развитие и намаляване на неравенствата между централните градски и периферните селски райони.

Стратегическа Цел 3 “Пространствена свързаност и достъп до услуги”

Развитие на националната техническа и социална инфраструктура за подобряване на пространствената свързаност на районите и урбанистичните центрове и достъпа до образователни, здравни, социални и културни услуги.

Стратегическа Цел 4 “Съхранено природно и културно наследство”

Съхраняване и развитие на националната система от защитени природни и културни ценности за поддържане на биологичното равновесие, пространствената природна и културна идентичност и за интегриране на техните стойности в съвременния живот.

Стратегическа Цел 5 “Стимулирано развитие на специфични територии”

Интегрирано планиране и стимулирано развитие на територии със специфични характеристики (крайбрежни Черноморски, крайбрежни Дунавски, планински гранични и периферни) с оглед съхраняване и ефективно използване на техния природен, икономически, социален и културен потенциал за развитие.

Стратегическа Цел 6 “Конкурентоспособност чрез зони за растеж и иновации”

Повишаване на конкурентоспособността на българската територия чрез държавно подкрепени зони за растеж и иновации в урбанистичните центрове от високите нива на полицентричния модел.

Съответствие със стратегическата рамка на Регионалния план за развитие на Югозападния район от ниво 2 за периода 2014-2020 г.

В Регионалния план за развитие са отчетени специфичните дългосрочни цели и приоритетите за развитие на областите и общините, включени в териториалния обхват на района. На ниво общински план за развитие следва да се гарантира връзката между регионалния и местния стратегически контекст за развитие, като на практика се интегрират плановите подходи „отдолу-нагоре” и „отгоре-надолу”.

РПР на ЮЗР поставя следните стратегически цели за периода 2014-2020 г.:

Стратегическа цел 1: Постигане на устойчив икономически растеж, чрез развитие на конкурентоспособна диверсифицирана регионална икономика;

Стратегическа цел 2: Постигане на балансирано и устойчиво регионално развитие и укрепване на връзките между градските центрове и селските райони;

Стратегическа цел 3: Икономическо, социално и пространствено сближаване с останалите региони в ЕС.

Съответствие с Областната стратегия за развитие на област Кюстендил за периода 2014-2020 г.

Необходимо е в значителна степен да бъде постигнато съответствие на целите и приоритетите за общинско развитие с приоритетите на областно ниво, като се отчитат стратегическите насоки за разработване и общинските планове за развитие, представени в Областната стратегия за развитие на област Кюстендил. Това съответствие осигурява допълнителни ефекти и потенциални ползи, свързани с осигуряване на достъп до финансови схеми и развитие на териториалното сътрудничество между общини и региони.

Областната стратегия за развитие на област Кюстендил дефинира следните пет стратегически цели:

1. Социално-икономическо развитие, на базата на устойчив икономически растеж, чрез развитие на конкурентоспособна диверсифицирана регионална икономика, основаваща се на “икономика на знанието” и развитие на човешкия капитал. Прилагане на съвременни социални политики.

2. Балансирано териториално развитие чрез укрепване на градовете-центрове, подобряване свързаността в областта и качеството на средата в населените места.

3. Развитие на техническата инфраструктура, създаваща условия за привличане на инвестиции, растеж и заетост.

4. Развитие на трансгранично и транснационално сътрудничество в принос на икономическото и социалното развитие и сближаване.

5. Запазване и подобряване качествата на околната среда чрез интегриране на глобалните екологични цели и развитие на екологичната инфраструктура.

Основните източници на средства за финансиране изпълнението на Общинския план за развитие на община Невестино за 2014-2020 г. са: Европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ), общинския бюджет, централния бюджет на РБ и други фондове и програми.

ЕСИФ е общо понятие, обединяващо в новия програмен период Кохезионния фонд, Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд и финансирането по линия на Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейски фонд за морско дело и рибарство. Помощта за България от ЕСИФ е регламентирана в Споразумението за партньорство между България и ЕС за 2014-2020 г., наследник на Националната стратегическа референтна рамка за периода 2007-2013 г.

В Споразумението за партньорство са формулирани четири основни приоритета за ЕСИФ през периода 2014-2020 г., както следва:

Приоритет 1: Образование, квалификация и заетост за приобщаващ растеж, който обхваща подприоритетите: Заетост и трудова мобилност, Социално включване и Образование, учене през целия живот.

Приоритет 2: Иновации и инвестиции за интелигентен растеж, който обхваща подприоритетите: Повишаване конкурентоспособността на МСП в ключови икономически сектори, НИРД и иновации, и достъп до и използване на ИКТ.

Приоритет 3: Свързаност и зелена икономика за устойчив растеж, който обхваща подприоритетите: Свързаност (външна и вътрешна), Преминаване към ниско-въглеродна икономика, енергийна и ресурсна ефективност, Климат и климатични промени и Околна среда и опазване на природното богатство.

Приоритет 4: Добро управление и достъп до качествени обществени услуги, който обхваща подприоритетите: Инвестиции в изграждане на институционален капацитет за добро управление, качествена и независима съдебна система и Достъп до качествени обществени услуги и ефективно прилагане на електронното управление с оглед на провеждането на реформи.

Допълнителен механизъм за финансиране се осигурява чрез предлаганите мерки и средства от централния бюджет за реализация на дейности в „районите за целенасочена подкрепа” (общини с влошено социално-икономическо състояние), съгласно действащото национално законодателство за регионалното развитие (ЗРР). Териториалният обхват на районите за целенасочена подкрепа на общинско ниво се определя в Областната стратегия за развитие и на тази база следва да се търсят възможности за допълнително финансиране на

конкретни общински проекти, насочени както към интегрираното развитие на общината, така и към преодоляване на социално-икономическите различия между общините и вътрешнорегионалните диспропорции.

В ОСР на Кюстендил 2014-2020 г., община Невестино е определена като район за целенасочена подкрепа от държавата, който отговаря на 6 критерия от 8-те, регламентирани в чл. 6 на ЗРР, а именно:

1. нетни приходи от продажби на един жител под 70 на сто от средната стойност за страната за последните три години;
2. равнище на средната работна заплата, по-ниско от средната стойност за страната за последните три години;
3. средно равнище на безработица над 105 на сто от средната стойност за страната за последните три години;
4. коефициент на възрастова зависимост над 120 на сто от средната стойност за страната за последните три години;
5. гъстота на населението под 70 души на един квадратен километър;
6. над 30 на сто от населените места са без изградена канализационна мрежа.

За да финансира инвестиционните си разходи за развитие, местната власт трябва да има достъп и до националния и регионалния пазар на капитали, както и да развива форми на публично-частни партньорства.

Социално-икономическото и инфраструктурно развитие на община Невестино и през новия програмен период ще се осъществява под комбинираното влияние на две групи фактори:

- стимулиращи развитието;
- задържащи развитието.

Програмно-целевата част на Общинския план за развитие е базирана основно на очакваното въздействие на система от условия и фактори, които ще имат положително, позитивно въздействие върху комплексното развитие на общината.

В това отношение е акцентирано на отчитането на стратегическите измерения на **факторите със стимулиращо влияние**, засягащи:

- Развитие на туризма, чрез използване на разполагаемите в общината богати туристически ресурси и развитие на съпътстващи туризма дейности и услуги;
- Използване на природно-климатичните и почвено-биологични ресурси на територията за развитие на аграрния сектор и затваряне на цикъла „селскостопански суровини – преработваща промишленост“;
- Балансираност и всеобхватност на функции в общината и в административния ѝ център, които увеличават икономическия, административния и обслужващия им потенциал.

Развитието на община Невестино ще изпитва и съпътстващото влияние на **фактори със задържащ характер**.

Такива са:

- Липсата на човешки ресурс с необходимото качество като образование и професионални умения и административен капацитет;
- Липсата на изградена устойчива бизнес и инвестиционна среда в общината;
- Наличието на диспропорция между потребността от публични инвестиции и очакваните възможности за бюджетно осигуряване на средства.

Данните от анализа на текущото състояние показват, че община Невестино се нуждае от ускоряване на социално-икономическото си развитие и стимули за преодоляване на демографските проблеми, генериране на растеж, заетост и устойчиво развитие на туризма, като водещ отрасъл на местната икономика.

Общината следва да мобилизира целия си потенциал (природно-ресурсен, човешки и инвестиционен) и така да насочи развитието си, че в максимална степен да оползотвори възможностите за финансиране - национални и европейски.

Необходимо е и прилагане на интегриран подход за развитие на територията. Това означава подходящо съчетаване на политиките и мерките, въздействащи върху икономическия, природно-културния, инфраструктурния и човешкия потенциал.

Потребностите от „коригиращи“ и „подкрепящи“ публични намеси в развитието на община Невестино са се увеличили през последните години. Необходимо е ново териториално насочване на мерките и подобрена координация, за да се постигнат трайни и осезаеми промени в желаните насоки и успешно изпълнение на целите и приоритетите на Общинския план за развитие 2014-2020 г. На тази основа, стратегията за развитие на общината до 2020 г. следва да бъде агресивна по отношение на желания териториален баланс и протичането на демографските процеси, подкрепяща по отношение на необходимите предпоставки за развитие на икономиката и стабилизираща по отношение изграждането и обновяването на инфраструктурите.

Същевременно трябва да се отчете факта, че идентифицираните в социално-икономическия анализ множество проблеми и нужди на територията на общината няма да могат да бъдат решени в рамките на програмния период до 2020 г. Финансовите ресурси и възможности следва да бъдат обвързани и насочени към решаването на най-приоритетните потребности на общината, така че да доведат до значителен социално-икономически ефект.

1.1. Визия и стратегически цели за развитие на общината

Визията отразява желанието за достигане на определено ниво на развитие на община Невестино. Тя е консолидирана, обобщена представа/желание на една общност за стандарта на живот и качествата на средата, която изгражда, поддържа и обитава.

Жителите на Невестино а искат да имат "работа и по-висок жизнен стандарт", да обитават "добре устроена жизнена среда" и да чувстват "сигурност" за живота си и за бъдещето на децата си. На тази основа е формулирана и визията за развитие на общината.

Визия

„Община Невестино - добър за живот и работа граничен район с икономически растеж, развити горско, селско стопанство и туризъм, основани на ефективно използване на ресурсите, възможности за трудова реализация и задържане на младите хора”

Във визията е заложена прогнозата, че ще бъде оползотворен и развит специфичният потенциал на общината, заложен най-вече в нейното стратегическо местоположение на граничен район, ще бъде повишена степента на икономическо развитие, ще бъдат подобрени условията за живот и ще бъде преодолян демографския проблем.

За достигане на визията, е необходимо да се работи за:

- създаване на благоприятна бизнес среда с цел стимулиране на инвестиционната активност за създаване на нови работни места и допълнителни източници на приходи за жителите на община Невестино;
- развитие на туристическия бизнес в съответствие със съвременните критерии и изисквания;
- технологично и структурно обновяване на икономиката и повишаване на нейната ефективност;
- възстановяване и развитие на традиционните селскостопански производства;
- развитието на техническата и социалната инфраструктура;
- създаване на устойчива жизнена среда, гарантираща здравето, безопасността и удобството на всички граждани и гости на общината.

За изпълнение на тази визия е нужно да се използват възможно най-ефективни, икономически средства и да се насърчава поведение, което води до успешно развитие и хармония между човека и природата. За реализирането на визията ще се разчита на местните ресурси и потенциал, които с помощта на финансовите инструменти на ЕС, ще се превърнат в конкурентни предимства.

Желаният резултат, формулиран във визията на ОПР на Невестино ще спомогне за постигане на визиите за развитие на област Кюстендил и ЮЗР, които най-общо целят сближаване – икономическо, социално, териториално и екологично.

Постигането на желаната визия следва да се осъществи чрез определените главна и стратегическа цели, подкрепени от адекватни приоритети, специфични цели и мерки.

ГЛАВНА ЦЕЛ

Съживяване на района, преодоляване на демографската криза и бедността, основани на потенциала и ресурсите на общината за постигане на икономически растеж с високи равнища на заетост.

Съживяването на района е свързано най-вече с насърчаване на инвестициите, предприемачеството и оползотворяване на местния потенциал. Необходимо е целенасочено отваряне на пазара за стоки и услуги, като се използват предимствата на гео-стратегическото положение на община Невестино. Осигуряването на достъп до нови пазари, финансови ресурси, европейски фондове, рисков капитал и схеми на финансов инженеринг е решаващ фактор за развитието на предприемачеството, генерирането на растеж и работни места в общината. Необходимо е да се насърчава разкриването на нови предприятия, повишаването на адаптивността на работниците и фирмите и интензифицирането на процеса на създаване на работни места. Тук важно значение ще има балансът между гъвкавост и сигурност на пазара на труда – гъвкавите форми на заетост не трябва да се въвеждат за сметка на ограничаване правата на заетите и сигурността на работното място.

Високото равнище на заетост е важно условие за постигане на по-бърз и траен растеж, социално сближаване и повишаване на доходите. Увеличаването на броя на хората, участващи в пазара на труда, е най-добрият начин за съхраняване на икономическата, социалната и териториалната устойчивост на общината и ще допринесе за преодоляване на демографската криза и бедността.

Реализирането на Главната цел следва да стане в условията на тясно взаимодействие и партньорство между местните власти, бизнеса и НПО. Необходимо е да се използват всички възможности за съвместни проекти и дейности, включително в условията на междуобщинско и трансгранично сътрудничество.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ

ЦЕЛ 1: Развитие на местната икономика, чрез ефективно използване на ресурсите и привличане на инвестиции в селското, горското стопанство, туризма и съпътстващи дейности и услуги за намаляване на безработицата и повишаване на доходите.

ЦЕЛ 2: Повишаване и развитие на човешките ресурси, ограничаване на демографската криза, подобряване качеството и стандарта на живот.

ЦЕЛ 3: Балансирано териториално развитие, чрез комплексно подобряване състоянието на инфраструктурата и жизнената среда, съхраняване и опазване на природното богатство и културно-историческо наследство.

Комплексът от приоритети, мерки и дейности за реализацията на стратегическите цели ще бъде насочен в няколко основни области на въздействие, както следва:

- Подобряване на бизнес средата и насърчаване на икономическия растеж – привличане на инвестиции, по-висока заетост, доходи и жизнен стандарт.
- Съхраняване на демографския потенциал и развитие на човешките ресурси със специална грижа към младите хора – ограничаване дела на ранно напусналите училище, увеличаване броя на младежите с висше образование и задържането им за живот и работа в общината.
- Подобряване на средата на обитаване – по-добра вътрешна свързаност между населените места в общината, подобрена инфраструктура, достъпни услуги, запазване и утвърждаване на природното богатство и културно-историческото наследство.

На тази база са изведени четири приоритета за действия, насочени към постигането на специфични цели в различни сфери на развитието на общината.

Всяка специфична цел ще се изпълнява, чрез съвкупност от мерки и дейности, които ще бъдат обобщени в Програмата за реализация на ОПР 2014-2020 г. под формата на приоритетни проекти, обезпечени с човешки, финансов, времеви ресурс и съобразени с капацитета и възможностите на Общината.

1.2. Приоритети, специфични цели и мерки

Приоритет 1: Икономическо съживяване и развитие на района, насърчаване на предприемачеството и инвестициите с приоритети селско, горско стопанство и туризъм.

Специфична цел 1.1: Насърчаване на предприемачеството, инвестициите и трансграничното сътрудничество

Мярка 1.1.1: Стимулиране на местното предприемачество

Дейности:

- Създаване на нови и разрастване на съществуващите предприятия в промишлеността, търговията, услугите и туризма
- Повишаване конкурентоспособността на МСП чрез подобряване качеството на продукцията, производителността на технологиите и управлението в предприятията;
- Помощ при стартиране за неселскостопански дейности в селските райони;
- Подобряване информираността на бизнеса;
- Повишаване на предприемаческите умения.

Мярка 1.1.2: Създаване на публично-частни партньорства и инициативи за икономическо развитие

Дейности:

- Разработване на стратегия за привличане на инвестиции и реализация на публично-частни партньорства;
- Създаване на каталог с информация за свободни общински терени, сгради и услуги, за които се търсят инвеститори и частни партньори;
- Активен маркетинг и реклама на икономическия потенциал на общината;
- Развитие на ПЧП;
- Създаване на благоприятни условия и подпомагане на инвеститорите.

Мярка 1.1.3: Стимулиране на сътрудничеството и партньорството

Дейности:

- Развитие на международното и трансгранично сътрудничество (връзки с побратимени градове, проекти по ТГС с Македония и Сърбия);
- Развитие на междуобщинско сътрудничество и дейности;
- Съвместни проекти в партньорство с НПО.

Специфична цел 1.2: Развитие на селското и горското стопанство

Мярка 1.2.1: Разнообразяване на земеделските култури

Дейности:

- Увеличаване на трайните насаждения (лозя, овощни градини);
- Развитие на биологично земеделие;
- Изграждане и модернизирание на хидромелиоративна инфраструктура;
- Увеличаване на площите за поливното земеделие;
- Развитие на зеленчукопроизводство.

Мярка 1.2.2: Развитие на животновъдството

Дейности:

- Създаване, модернизация и разширяване на животновъдните обекти;
- Внедряване на стандарти за качество и изисквания за хуманно отглеждане на животните.

Мярка 1.2.3: Подпомагане развитието на устойчиво и високоефективно селско стопанство

Дейности:

- Стартова помощ за развитие на малки стопанства от млади фермери;
- Технологично обновяване на земеделските стопанства;
- Инвестиции в преработка на селскостопанска продукция (цех за преработка на плодове и зеленчуци, сушилни за плодове и др.);
- Подобряване на научно-техническото, информационното, организационното и пазарното обслужване на местните селскостопански производители;
- Насърчаване сдружаването на производителите и кооперирането на участниците във веригата за реализация на земеделски продукти и храни.

Мярка 1.2.4: Поддържане и съхраняване на горските ресурси и развитие на горското и ловно стопанство

Дейности:

- Професионално обучение за собствениците на гори;
- Залесяване на пустеещи и на неземеделски земи;
- Подобряване превенцията срещу горски пожари и др.;
- Развитие на дърводобива и дървопреработвателната промишленост;
- Подобряване стопанисването на горите чрез увеличаване дела на отгледните сечи;
- Създаване на ловни бази за развитие на ловното стопанство;
- Развитие на събирането на билки, гъби и други съпътстващи горското стопанство дейности.

Специфична цел 1.3: Насърчаване развитието на интегриран туризъм, чрез опазване, популяризиране и развитие на културното и природно наследство.

Мярка 1.3.1: Подпомагане развитието на местния туристически продукт и маркетинг на дестинациите

Дейности:

- Създаване на общинска стратегия и програма за развитие на туризма;
- Разработване на междуобщински маркетингови и рекламни стратегии и програми за съвместни туристически дейности;
- Развитие на интегриран туризъм, базиран на природно-ландшафтните и културни дадености и ресурси;
- Организиране на културни събития за привличане на туристи;
- Участие в регионални, национални и международни туристически борси, изложения и панаири, посещения на пътнически агенти, туроператори, автори на пътеводители, журналисти;
- Маркетингови и рекламни дейности.

Мярка 1.3.2: Създаване на единна информационна система и кадрово обезпечаване на туризма

Дейности:

- Създаване на туристически информационен портал за Невестино и района с възможност за он-лайн резервации;
- Осигуряване на добре подготвени кадри за работа в туристическия сектор;
- Повишаване качеството на обслужване в туризма.

Мярка 1.3.3: Развитие на природни, културни и исторически атракции

Дейности:

- Възстановяване, опазване, експониране, социализиране, оборудване на туристически атракции, въвеждане на техники и програми за интерпретация и анимация и др.;
- Създаване на специализирана устройствена схема за развитие на туризъм в общината включена в общинска концепция за пространствено развитие;
- Развитие на туристическата инфраструктура, необходима за нуждите на атракциите и подобряване на транспортния достъп.

Приоритет 2: Преодоляване на демографската криза, подобряване качеството на живот, повишаване на заетостта, доходите и социално включване.

Специфична цел 2.1: Подобряване достъпа до заетост и създаване на нови работни места

Мярка 2.1.1: *Подобряване условията на труд и повишаване на доходите*

Дейности:

- Подобряване на условията и повишаване безопасността на труда в предприятията;
- Повишаване производителността на труда и доходите.

Мярка 2.1.2: *Насърчаване на работодателите за наемане на работа на младежи до 29 години*

Дейности:

- Наемане на работа на млади хора за чиракуване и стажуване;
- Старт в кариерата за лица завършващи средно и висше образование.

Мярка 2.1.3: *Стимулиране на самостоятелна заетост, предприемачество и създаване на нови предприятия*

Дейности:

- Стартиране на самостоятелна стопанска дейност;
- Обучения на безработни лица за разработване и управление на собствен бизнес.

Мярка 2.1.4: *Стимулиране на трудовата мобилност за увеличаване равнището на заетостта и доходите*

Дейности:

- Осигуряване на редовен обществен транспорт за насърчаване на трудовата мобилност в общината;
- Преферерции за транспорт до работното място.

Специфична цел 2.2: Повишаване качеството на човешките ресурси и постигане на съответствие с изискванията на пазара на труда

Мярка 2.2.1: *Повишаване професионалните умения и квалификацията на работната сила*

Дейности:

- Обучителни курсове за квалификация и преквалификация на безработни лица;
- Повишаване относителния дял на лицата с висше образование.

Мярка 2.2.2: *Превенция на отпадането от пазара на труда*

Дейности:

- Насърчаване на работодателите за запазване и увеличаване на заетостта;
- Стимули за повишаване на пригодността за заетост на работната сила, в т.ч. за лица над 50-годишна възраст.

Специфична цел 2.3: Насърчаване на трудовата активност и социалното включване на групи в неравностойно положение

Мярка 2.3.1: Повишаване на икономическата активност и намаляване равнището на безработица сред групи в неравностойно положение на пазара на труда

Дейности:

- Насърчаване на социалната икономика и социалните предприятия;
- Осигуряване на адаптирани работни места за нуждите на хора с увреждания;
- Курсове за професионална квалификация и повишаване икономическата активност на лица в неравностойно положение.

Мярка 2.3.2: Интегриране на маргинализираните общности в обществения живот

Дейности:

- Намаляване на бариерите за достъп на маргинализираните общности до пазара на труда;
- Повишаване мотивацията на маргинализираните групи за включване в обществения живот.

Приоритет 3: Подобряване на качеството и достъпа до административни, образователни, здравни, социални и културни услуги.

Специфична цел 3.1: Подобряване на административните услуги и повишаване на институционалния капацитет

Мярка 3.1.1. Повишаване на административния и институционален капацитет

Дейности:

- Повишаване капацитета на общинската администрация и общинския съвет за управление, изпълнение, наблюдение и оценка на планови и стратегически документи;
- Предоставяне на услуги на „едно гише” и електронни административни услуги.

Мярка 3.1.2. Подобряване на квалификацията и уменията на служителите в администрацията

Дейности:

- Участие в обучителни семинари и специализирани квалификационни курсове;
- Обмен на опит с чуждестранни общини и въвеждане на добри практики за подобряване на ефективността в работата на служителите.

Мярка 3.1.3. Повишаване информираността на гражданите за дейността и резултатите от работата на администрацията

Дейности:

- Въвеждане на мерки насочени към засилване на контрола, прозрачността, отчетността и утвърждаване на ефективни механизми за мониторинг;
- Изграждането на нова административна култура, ориентирана към нуждите на обществото, чрез ефективни действия за публичност на административните услуги.

Специфична цел 3.2: Осигуряване на качествено образование в обновена среда

Мярка 3.2.1: Подобряване достъпа до предучилищно и училищно образование

Дейности:

- Повишаване качеството на образованието и уменията на човешките ресурси - използване на информационни и комуникационни технологии;
- Създаване на оптимални условия за самоподготовка на учениците, пълноценен отдых и извънкласни форми на обучение;
- Разгръщане на творческите способности на децата и учениците;
- Осигуряване на условия за реализиране на задължително образование с фокус върху децата в риск и деца от малцинствени групи;
- Реинтеграция и намаляване броя на отпадащите от образователната система деца и ученици.

Мярка 3.2.2: Обновяване на материалната и техническа база на образователните институции

Дейности:

- Подобряване на образователната инфраструктура, включително въвеждане на мерки за енергийна ефективност и достъпна архитектурна среда;
- Обновяване и оборудване на учебни кабинети, образователни лаборатории и работилници;
- Благоустрояване двора на ОУ "Христо Ботев" – с. Невестино, включително изграждане на многофункционални спортни площадки;
- Адаптиране на детски площадки и спортни съоръжения към изискванията за безопасност и функционалност.

Специфична цел 3.3: Повишаване достъпа до устойчиви и качествени здравни услуги

Мярка 3.3.1: Подобряване на материално- техническата база в здравеопазването

Дейности:

- Ремонт и обновяване на здравни служби и медицински кабинети;
- Осигуряване на нова линейка и оборудване за ФЦСМП – Невестино.

Мярка 3.3.2: Повишаване качеството и подобряване достъпа до здравни услуги

Дейности:

- Повишаване броя на медицинския персонал;
- Осигуряване на мобилност на медицинските услуги.

Специфична цел 3.4: Разширяване обхвата и вида на социалните услуги

Мярка 3.4.1: Изграждане и обновяване на обекти на социалната инфраструктура

Дейности:

- Създаване и оборудване на Дом за стари хора;
- Изграждане и оборудване на Защитено жилище.

Мярка 3.4.2: Подобряване качеството и достъпа до социални услуги в общността

Дейности:

- Разширяване дейността и капацитета на Домашен социален патронаж;
- Предоставяне на услугата „Личен асистент“;
- Обществени трапезарии за социално слаби лица.

Специфична цел 3.5: Развитие на културата, спорта и младежките дейности

Мярка 3.5.1: Инвестиции, свързани с опазване, възстановяване и използване на културното наследство

Дейности:

- Съхраняване, реставрация, консервация и социализиране на културно-историческото наследство;
- Професионално обучение на експерти по маркетинг на културно-историческото и природното наследство.

Мярка 3.5.2: Обновяване, ремонт и оборудване на културни институции

Дейности:

- Насърчаване развитието на културните институции, чрез обновяване на сградния фонд и доставка на необходимото специализирано оборудване;
- Възстановяване и опазване на религиозните храмове на територията на община Невестино;
- Подобряване на достъпа до културни услуги в адаптирана архитектурна среда.

Мярка 3.5.3: Развитие на художествена самодейност и на културни събития

Дейности:

- Създаване и популяризиране на иновативни културни събития;
- Насърчаване дейността на самодейните художествени състави;
- Културен обмен с различни културни институции от страната и чужбина.

Мярка 3.5.4: Ремонт, модернизация и изграждане на спортна инфраструктура

Дейности:

- Изграждане на спортен комплекс „Струма“ - Невестино;
- Ремонт и обновяване на стадион в с. Ваксево;
- Изграждане на нови, обновяване и обезопасяване на съществуващи детски и спортни площадки в община Невестино.

Мярка 3.5.5: Насърчаване дейността на спортните и младежки клубове

Дейности:

- Създаване на ефективна и систематизирана програма за развитие на физическото възпитание и спорта;
- Подкрепа за развитие на местни спортните клубове и млади спортни таланти;
- Създаване на условия за пълноценно използване на свободното време на младите хора;
- Превенция на рисковото поведение сред децата и младите хора.

Приоритет 4: Подобряване и възстановяване на техническата инфраструктура, опазване на околната среда и природното богатство.

Специфична цел 4.1: Доизграждане и модернизиране на техническата инфраструктура и подобряване качествата на средата

Мярка 4.1.1: Ремонт и реконструкция на общински пътища и улични мрежи

Дейности:

- Ремонт на път № KNL2165 III -622, Четирци - Ваксево/ Друмохар - Еремия - Невестино/ II - 62/;
- Ремонт на път № KNL3160 /II - 62, Невестино - Дупница/ Мърводол - Граница общ./Невестино - Бобов дол/ Блато - / KNL 3011/;
- Ремонт на път № KNL3161 / II - 62, Невестино - Дупница/ - мах. Ямен;
- Ремонт на път № KNL3162 / II - 62, Невестино - Дупница/ - Долна Козница;
- Ремонт на път № KNL3164 / III - 621, Невестино - Катрище/ - Лиляч;
- Ремонт на път № KNL3166 / III - 6222, Смоличано - Пелатиково/ - Страдалово – Раково / III - 6224/;
- Ремонт на път № KNL 6167 / III - 6222, Смоличано - Пелатиково / - Длъхчево –Сабляр;
- Ремонт на път № KNL3168 / III - 622, Ваксево - Църварица/ - Тишаново;
- Ремонт на път № KNL3169 / III - 6224, Църварица - Ветрен/ - Илия;
- Ремонт на път № KNL3170 / III - 6224, Раково - Ново село/ Чеканец - Граница общ./Невестино - Кюстендил/ Савойски – Сажденик;
- Ремонт и поддръжка на улична мрежа в община Невестино;
- Покриване на дере в централна част на с.Невестино и обособяване на пазар за земеделска продукция.

Мярка 4.1.2: Изграждане на нова и реконструкция на съществуваща водоснабдителна и канализационна инфраструктура

Дейности:

- Воден цикъл – Допълнително водоснабдяване от водоизточник с.Мърводол, проектиране, подмяна на водопроводна, изграждане на канализационна мрежа и ПСОВ в с. Невестино, с.Недялкова Гращица и с.Четирци;
- Проектиране и изграждане на допълнително водоснабдяване на с. Четирци;
- Воден цикъл - проектиране и изграждане на подмяна на водопровод, канализационна мрежа и пречиствателна станция за отпадни води в с. Рашка Гращица;
- Изграждане на ПСОВ в с. Ваксево.

Мярка 4.1.3: Предотвратяване и ограничаване на последиците от природни бедствия и аварии

Дейности:

- Разработване на План за действие при природни бедствия и аварии;
- Брегоукрепване и корекция на речните корита на река Струма и река Елешница.

Мярка 4.1.4: Подобряване качеството и обхвата на телекомуникациите

Дейности:

- Осигуряване на широколентов достъп и преодоляване на “цифровата изолация” в слабо населените периферни райони;
- Подобряване качеството и обхвата на мобилните комуникационни услуги.

Мярка 4.1.5: Повишаване на енергийната ефективност и ВЕИ

Дейности:

- Повишаване енергийната ефективност на жилищни и обществени сгради;
- Въвеждане на ВЕИ в общинска инфраструктура;
- Усвояване потенциала на територията за използване на слънчева енергия.

Мярка 4.1.6: Комплексно планиране и устройство на територията

Дейности:

- Разработване на Общ устройствен план на община Невестино;
- Разработване на Концепция за пространствено развитие на община Невестино, акцентираща на приоритетните зони на територията на общината;
- Разработване на Програма за опазване на околната среда, включваща и управлението на отпадъци на територията на общината;

- Паспортизация на всички общински сгради – описание на сградния фонд, съоръженията и въвеждане на система за наблюдение.

Мярка 4.1.7: Благоустрояване и обновяване на населените места

Дейности:

- Ремонт и обновяване на площади;
- Ремонт и обновяване на сгради на кметства;
- Проектиране и изграждане на административна сграда с. Друмохар;
- Благоустрояване на паркове, зелени площи и зони за отдих;
- Насърчаване на частните инвестиции за подобряване на жилищната среда.

Специфична цел 4.2: Опазване на околната среда и пълноценно използване на природните ресурси

Мярка 4.2.1: Укрепване и поддържане на изградената мрежа от защитени територии

Дейности:

- Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие и почвите;
- Насърчаване на екосистемните услуги, вкл. Натура 2000 и зелена инфраструктура;
- Изготвяне на планове за управление на Защитените местности в общината;
- Поощряване на граждански инициативи за опазване на природата.

Мярка 4.2.2: Подобряване управлението на отпадъците

Дейности:

- Подобряване на съществуващите практики и условия за събиране, транспортиране, депониране обезвреждане и рециклиране на битови и промишлени отпадъци и рекултивация на замърсени територии;
- Въвеждане на компостиращи инсталации за биоразградими отпадъци и за зелени отпадъци;
- Ликвидиране на нерегламентирани сметища в общината;
- Информационна кампания във всички населени места за подобряване екологичната култура на населението.

III. Индикативна финансова таблица

Период 2014-2020	Местно публично финансиране		Външно публично финансиране							Частно финансиране		ОБЩО
	Общински бюджет	Местни публични фондове	Общ дял (%)	Централен бюджет	Общ дял (%)	Фондове на ЕС	Общ дял (%)	Други източници	Общ дял (%)	Фондове, фирми	Общ дял (%)	
Приоритет 1 Икономическо съживяване и развитие на района, насърчаване на предприемачеството и инвестициите с приоритети селско, горско стопанство и туризъм	168000		1.04	425000	2.63	8617000	53.41			6925000	42.92	16135000
<i>Специфична цел 1.1:</i> Насърчаване на предприемачеството, инвестициите и трансграничното сътрудничество	17000		0.51	150000	4.51	1003000	30.21			2150000	64.76	3320000
<i>Специфична цел 1.2:</i> Развитие на селското и горското стопанство	21000		0.20	275000	2.66	5239000	50.81			4775000	46.32	10310000
<i>Специфична цел 1.3:</i> Насърчаване развитието на интегриран туризъм, чрез опазване, популяризиране и развитие на културното и природно наследство	130000		5.19			2375000	94.81					2505000
Приоритет 2 Преодоляване на демографската	33500		2.33			1353000	93.96			53500	3.72	1440000

Общински план за развитие на община Невестино 2014 – 2020 г.

криза, подобряване качеството на живот, повишаване на заетостта, доходите и социално включване												
Специфична цел 2.1: Подобряване достъпа до заетост и създаване на нови работни места	20000		2.35			790000	92.94			40000	4.71	850000
Специфична цел 2.2: Повишаване качеството на човешките ресурси и постигане на съответствие с изискванията на пазара на труда						320000	100					320000
Специфична цел 2.3: Насърчаване на трудовата активност и социалното включване на групи в неравностойно положение	13500		5			243000	90			13500	5	270000
Приоритет 3 Подобряване на качеството и достъпа до административни, образователни, здравни, социални и културни услуги	370500		4.61	862500	10.73	5707000	71.03	345000	4.29	750000	9.34	8035000
Специфична цел 3.1: Подобряване на административните услуги и повишаване на институционалния капацитет	44500		11.13			355500	88.87					400000
Специфична цел 3.2:	62250		9.22			612750	90.78					675000

Общински план за развитие на община Невестино 2014 – 2020 г.

Осигуряване на качествено образование в обновена среда												
Специфична цел 3.3: Повишаване достъпа до устойчиви и качествени здравни услуги	15000		3	485000	97							500000
Специфична цел 3.4: Разширяване обхвата и вида на социалните услуги	175000		5.34	90000	2.74	3015000	91.92					3280000
Специфична цел 3.5: Развитие на културата, спорта и младежките дейности	73750		2.33	287500	9.04	1723750	54.20	345000	10.85	750000	23.58	3180000
Приоритет 4 Подобряване и възстановяване на техническата инфраструктура, опазване на околната среда и природното богатство	1192500		3.70	890000	2.76	17327500	53.71			12850000	39.83	32260000
Специфична цел 4.1: Доизграждане и модернизиране на техническата инфраструктура и подобряване качествата на средата	1155000		3.66	880000	2.79	16615000	52.75			12850000	40.79	31500000
Специфична цел 4.2: Опазване на околната среда и пълноценно използване на природните ресурси	37500		4.93	10000	1.32	712500	93.75					760000
ОБЩО:	1764500		3.05	2177500	3.76	33004500	57.03	345000	0.60	20578500	35.56	57870000

IV. Система от индикатори и действия за наблюдение и оценка

Системата от индикатори за наблюдение и оценка на изпълнението на Общинския план за развитие има за крайна цел да повиши ефективността и ефикасността на използваните материални, финансови и човешки ресурси за постигане на желаните резултати и въздействие.

Избраните индикатори за наблюдение и оценка на изпълнението на Общинския план за развитие на община Невестино 2014-2020 г. са съпоставими с текущите макроикономически и секторни процеси и с основните индикатори, използвани в системите за наблюдение по оперативните програми, а също така отразяват и спецификата на района. Те отговарят на изискванията на “Методическите указания за разработване на Национална стратегия за регионално развитие на Република България (2012-2022), Регионални планове за развитие на районите от ниво 2 (2014-2020), Областни стратегии за развитие (2014-2020) и Общински планове за развитие (2014-2020).

Избраните индикатори са:

- ✓ **Конкретни** – ясни са за разбиране и лесни за събиране и обобщаване на информацията;
- ✓ **Измерими** - за тях съществуват методи и инструменти за измерване на стойностите им, налични са и в случай на нужда може да бъде агрегирана достатъчно информация и количествени данни;
- ✓ **Достъпни** - има информационно осигуряване от надеждни източници с необходимата периодичност и качество и са достъпни на приемлива цена;
- ✓ **Адекватни** - обосновани и подходящи по отношение на целите и приоритетите за развитие;
- ✓ **Обвързани са с времето** - на базата на периодична информация, позволяваща сравнения между базови, междинни и целеви стойности в процеса на наблюдение на напредъка и постигането на целите.

За целите на отчитане изпълнението на ОПР ще се използват следните видове индикатори:

- **Общи индикатори**
- **Специфични индикатори:**
 - индикатори за въздействие;
 - индикатори за резултат.

Общите индикатори отчитат приноса на Общинския план за развитие на община Невестино 2014-2020 г. за постигане целите на Стратегия „Европа 2020” и Националната програма за реформи. Те включват и индикатори в областта на регионалната политика за постигане на растеж и заетост чрез структурната помощ на ЕС през периода 2014 - 2020 г.

ОБЩИ ИНДИКАТОРИ

- **Заетост на населението на възраст 20-64 г. (%)** – Източник: Агенция по заетостта и НСИ
- **Цели „20/20/20” по отношение на климата/енергията:**
 - А) Съкращаване на емисиите на CO₂ (%)** – Източник: РИОСВ
 - Б) Дял на ВЕИ в крайното енергийно потребление (%)** – Източник: Община Невестино и електроразпределително дружество
 - В) Повишаване на енергийната ефективност (%)** – Източник: Община Невестино
- **Намаляване на дела на преждевременно напусналите училище (%)** – Източник: ОУ – с. Невестино
- **Нарастване на дела на висшистите на 30-34 г. (%)** – Източник: НСИ
- **Брой предприятия, получили безвъзмездна финансова помощ** – Източник: ИСУН и ДФЗ
- **Брой посещения на подпомаганите туристически атракции** - Източник: Община Невестино
- **Брой новосъздадени работни места** - Източник: АЗ

Специфичните индикатори за въздействие и резултат са представени в таблицата по-долу „Матрица на индикаторите за наблюдение и оценка на Общинския план за развитие”.

МАТРИЦА НА ИНДИКАТОРИТЕ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНКА НА ОБЩИНСКИЯ ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ

Стратегическа цел (СЦ) Приоритет (П)	Индикатор	Мярка	Източник на информация	Период на отчитане	Базова стойност	Целева стойност
ИНДИКАТОРИ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ						
СЦ-2	Населението на община Невестино	Брой	НСИ	1 г.	2586	2600
СЦ-2	Деца в детските градини	Брой	Община Невестино	1 г.	46	54
СЦ-2	Ученици в училищата	Брой	Община Невестино	1 г.	146	150
СЦ-1	Намаляване равнището на безработица	(%)	АЗ	1 г.	23,2	18
СЦ-1	Коефициент на заетост	(%)	НСИ	1 г.	19	25
СЦ-1	Коефициент на икономическа активност	(%)	НСИ	1 г.	23	27
СЦ-2	Равнище на средната годишна работна заплата в общината	(лева)	НСИ	1 г.	5042	8023
СЦ-3	Население (жители) с подобро третиране на отпадъчните води	Брой	Община Невестино	4 г.	1446	1560
СЦ-3	Население с подобро водоснабдяване	Брой	Община Невестино	4 г.	969	1005
СЦ-3	Население с осигурен ширококолов достъп	Брой	Община Невестино	4 г.	0	1476
СЦ-3	Икономии от внедрени общински мерки за енергийна ефективност	MW/h	Община Невестино	4 г.	0	2149699
ИНДИКАТОРИ ЗА РЕЗУЛТАТ						
П-2	Наети на работа безработни лица след курсове за квалификация	Брой	АЗ	1 г.	0	30
П-2	Осигурени работни места за лица в неравностойно положение	Брой	АЗ	1 г.	0	12
П-1	Стопански единици (предприятия) в община Невестино	Брой	НСИ	1 г.	44	57
П-1	Нетни приходи от продажби на	Хил.лв.	НСИ	1 г.	9606	17520

Общински план за развитие на община Невестино 2014 – 2020 г.

	предприятията					
П-1	Произведена продукция в нефинансовите предприятия на общината	Хил.лв.	НСИ	1 г.	8497	16325
П-1	Печалби в нефинансовите предприятия на общината	Хил.лв.	НСИ	1 г.	12129	21234
П-1	Договори за реализиране на ПЧП	Брой	Община Невестино	4 г.	0	3
П-1	Реализирани проекти за ТГС	Брой	Община Невестино	4 г.	1	3
П-1	Реализирани проекти за междуобщинско сътрудничество	Брой	Община Невестино	4 г.	1	3
П-1	Съвместни проекти реализирани в партньорство с НПО	Брой	Община Невестино	4 г.	1	3
П-1	Леглова база в места за настаняване и/или средства за подслон	Брой	Община Невестино	1 г.	56	115
П-1	Реализирани нощувки в местата за подслон и настаняване	Брой	Община Невестино	1 г.	4480	9200
П-1	Туристи, посетили община Невестино	Брой	КИЦ	1 г.	1265	2670
П-4	Ремонтирани пътища	Км.	Община Невестино	4 г.	0	20
П-4	Подобрена улична мрежа в лошо състояние	Км.	Община Невестино	4 г.	0	20
П-4	Изградена нова канализационна мрежа	Км.	Община Невестино	4 г.	0	7,3
П-4	Изградени нови ПСОВ	Брой	Община Невестино	4 г.	0	2
П-4	Обновени водопроводни мрежи	Км.	Община Невестино	4 г.	7,3	15
П-4	Отпадни води, подложени на пречистване	%	Община Невестино	4 г.	0	41
П-4	Премахнати нерегламентираните сметища	Брой	Община Невестино	4 г.	4	4
П-1	Обработваеми земеделски земи	Дка.	ОСЗ	1 г.	101 071	122 330

Общински план за развитие на община Невестино 2014 – 2020 г.

П-1	Размер поливни площи	Дка.	ОСЗ и ДФЗ	1 г.	0	10000
П-1	Залесени горски територии	Дка	ДГС	1 г.	227 883	231500
П-1	Подпомогнати и модернизирани земеделски стопанства	Брой	ДФЗ	1 г.	0	15
П-1	Животновъдни обекти	Брой	БАБХ, ОСЗ	1 г.	2093	2154
П-3	Създадените "онлайн" административни услуги	Брой	Община Невестино	4 г.	0	3
П-3	Общински служители преминали курсове и обучения	Брой	Община Невестино	4 г.	0	40
П-3	Културни събития	Брой	Община Невестино	1 г.	2	3
П-3	Предоставяни социални услуги	Брой	Община Невестино	1 г.	3	5
П-4	Новосъздадени или благоустроени зелени площи	Брой	Община Невестино	4 г.	1	3
П-3	Подобрен общински сграден фонд	Брой сгради	Община Невестино	4 г.	2	5
П-3	Подобрено състояние на религиозни храмове	Брой обекти	Община Невестино	4 г.	0	5
П-3, П-4	Новосъздадени или обновени детски площадки	Брой	Община Невестино	4 г.	1	5
П-3, П-4	Новосъздадени или обновени спортни площадки	Брой	Община Невестино	4 г.	0	3

Специфичните индикатори за въздействие отчитат изпълнението на стратегическите цели и имат значение за цялостната оценка на ефективността на избраната стратегия и политика за устойчиво интегрирано местно развитие. Степента на въздействие се отчита с количествено и/или качествено измерими индикатори, а в някои случаи – с качествени оценки относно достигнатото социално, икономическо и инфраструктурно развитие на общината.

Специфичните индикатори за резултат се отнасят до наблюдението и оценката на изпълнението на определените приоритети и мерки за развитие на общината. По някои от мерките или приоритетите те могат да се отнасят за предвидени или изпълнявани конкретни проекти с важно значение за развитието на територията на общината. Дефинираните индикатори са (по възможност) количествено измерими и осигуряват обективност на оценките и изводите.

Предмет на наблюдение на ОПР е изпълнението на целите и приоритетите, заложи в плана, както и действията на местната власт и администрация, организациите, бизнес структурите, физическите и юридическите лица, свързани с изпълнението на документа.

Орган на наблюдение на ОПР е Общинския съвет.

Функциите по наблюдението на ОПР включват:

- Наблюдение на изпълнението на ОПР въз основа на определените макроикономически индикатори, индикаторите, отчитащи приноса към стратегия „Европа 2020”, глобалните екологични индикатори и другите специфични количествени индикатори по отношение на реализацията на целите, приоритетите и мерките за регионално развитие ;
- Координация на дейностите по наблюдението на ОПР със заинтересуваните органи, организации, физически и юридически лица;
- Обсъждане и одобряване на редовните годишни доклади и на заключителния доклад за изпълнението на ОПР;
- Разглеждане на предложения и вземане на решения за повишаване ефективността на процеса на наблюдение в случай на установяване на проблеми и пропуски - издаване на конкретни указания за преодоляването им;
- Определяне и изпълнение на мерки за осигуряване на информация и публичност относно постигнатите резултати от наблюдението с цел да се гарантира прозрачност при изпълнението на ОПР.

Системата за наблюдение на ОПР включва следните основни компоненти:

- Системата от индикатори за наблюдение – дефинирани по-горе и отчитащи специфичния характер на плана, реализацията на неговите цели, социално-икономическото състояние, развитието на инфраструктурата и проблемите на околната среда в контекста на устойчивото регионално развитие;
- Източниците, начините и периодичността за събиране, обработка и анализиране на информацията - наблюдението на изпълнението на ОПР се осъществява на основата на данни на НСИ, ИСУН, ЕВРОСТАТ, АПИ, Агенция за чуждестранни инвестиции, Агенция за енергийна ефективност, Агенцията по заетостта, както и на основата на данни от други надеждни национални, регионални и местни източници на информация. При извършването на специфични тематични наблюдения и оценки ще се включат и резултати от анкетни проучвания за мнението и настроеността на населението, живеещо в общините на района.
- Финансовото и техническото обезпечаване на дейността по наблюдението на ОПР се осигурява от бюджета на Община Невестино.
- Местните власти участват в реализацията на мерките и постигане на целите на общински планове за развитие и програмите за реализация на общинските планове за развитие. Местните власти осигуряват собствени финансови ресурси и мобилизират

такива на социалните партньори на местно ниво за реализация на проекти и дейности в техните планови документи.

- Неправителствените организации, социално-икономическите партньори и частния сектор активно участват в процеса на разработване на ОПР и наблюдение изпълнението на плана; подкрепят и участват в разработването на проекти за изпълнението на плана. Тази група от участници ще бъде пряко включена и в реализацията на проекти и дейности, основно насочени към подобряване на средата за живот и развитие.

Системата на докладване, форми и начини за осигуряване на информация.

За изпълнението на ОПР се извършват междинна и последваща оценка. Оценката предоставя информация за ефективността от провежданата политика. Тя осигурява на управлението механизми на контрол чрез информация за разходите и за резултатите, подпомага и съответните управленски власти да преценят въздействието от изпълнението на регионалния план, да го подобрят като го преосмислят от гледна точка на заложените цели и приоритети и възможностите за тяхното реализиране. Чрез оценката се изяснява и ефектът от планираните дейности, тя може да подобри също така и прозрачността в процеса на прилагане на плана и да насърчи повишаването на отговорността на властите пред широката общественост.

Резултатите от наблюдението на ОПР се обобщават в изготвени редовни Годишни доклади, които съдържат информация за: общите условия за изпълнение на ОПР и в частност промените в социално-икономическите условия и политиките за развитие на национално, регионално и местно ниво; постигнатия напредък по изпълнението на целите и приоритетите на ОПР въз основа на индикаторите за наблюдение; действията, предприети от местната власт с цел осигуряване на ефективност и ефикасност при изпълнението на общинския план за развитие; заключения и предложения за подобряване на резултатите от наблюдението. Годишните доклади за наблюдението на изпълнението на ОПР осигуряват информация за изготвяне на междинната и последващата оценка.

По решение на органа за наблюдение – Общинския съвет, или по искане на Кмета могат да се изготвят и доклади за отделен случай или за отделен период, както и по определена тема или специфичен проблем.

Междинната оценка се извършва не по-късно от 4 години от началото на периода на действие на документа за стратегическо планиране и включва: оценка на първоначалните резултати от изпълнението; оценка на степента на постигане на съответните цели; оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси; изводи и препоръки за актуализация на съответния документ. На база на междинната оценка е възможно да се инициира актуализация на ОПР, за да се направят необходимите корекции в документа и да се предприемат мерки, за да се осигури реализиране на заложените цели и приоритети, като се отговори на нуждите на района.

Последващата оценка се извършва не по-късно от една година след изтичане на периода на действие на регионалния план за развитие и дава представа за степента на цялостното изпълнение на плана. Целта на този вид оценка е да се види доколко, дори след предприетите мерки в резултат на междинната оценка, заложените цели и приоритети са изпълнени и е достигнато очакваното развитие. На база на тази оценка могат да се направят основни изводи и констатации за всеки от етапите на регионалното развитие в съответния район.

Последващата оценка включва: оценка на степента на постигане на целите и устойчивостта на резултатите; оценка на общото въздействие; оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси; изводи и препоръки относно провеждането на политиката за регионално развитие. Резултатите от последващата оценка се вземат предвид при разработването/актуализацията на плана за следващия период на планиране.

Междинната и последващата оценка на общинския план за развитие се внасят за обсъждане и одобрение в Общинския съвет по предложение на Кмета на общината.

През периода на действие на общинския план за развитие могат да се извършват допълнително тематични оценки и оценки за специфични случаи по преценка на органите за управление на регионалното развитие.

Актуализация

Настоящият план е отворена система. Веднъж приет, той би трябвало да остане относително “твърд” в стратегическата си насоченост и цели, но отворен и гъвкав – по отношение на мерките, дейностите и проектите, които ще се изпълняват.

V. Прилагане на принципа на партньорство и осигуряване на информация и публичност

Съгласно Закона за регионалното развитие, един от основните принципи, на които се основава провеждането на държавната политика за регионално развитие, е принципът за партньорство, публичност и прозрачност на всички нива, при осъществяване на планирането, програмирането, финансирането, наблюдението и оценката. В съответствие със закона, и за повишаване на устойчивостта на взетите решения и планираните цели и задачи, както и за ефективността на тяхната реализация, важен механизъм е прилагането на принципа на партньорство. А чрез осигурената информация и публичност на всички нива се гарантира неговия успех и широка обществена подкрепа.

Общинският план за развитие е основен документ за провеждане на политиката за регионално развитие на местно ниво. С него се обективизират действията на местната изпълнителна власт и се създават условия за планомерно и целенасочено изпълнение на решенията на общинския съвет, дейността на кмета и общинската администрация.

Формите за предоставяне на информация и публичност относно приемането и изпълнението на плана, както и за работа с партньорите в областта на интегрираното устойчиво местно развитие също така биха могли да се използват ефективно.

Организацията и методът за изпълнение обхващат системите за управление и контрол, наблюдение и оценка, осигуряване на информация и публичност и прилагането на принципа за партньорство на всички етапи на изпълнение.

В процеса на реализация на плана се спазват принципите на отговорно и добро управление, ефективен финансов контрол, разделение на правомощията при осъществяване на управленските функции, предотвратяване и корекция на нередностите при изпълнението на конкретните дейности.

Основната цел на прилагането на информираност и публичност във връзка с ОПР е да се повиши обществената осведоменост, както и прозрачността относно прилагането на мерките за регионално развитие.

Основна отговорност за осигуряване на информация и публичност на процеса на разработване, съгласуване, актуализиране и изпълнение на ОПР има Кмета на община Невестино.

Механизмът за прилагане на принципа на партньорство и осигуряване на информация може да се разгледа в следните аспекти:

- В процеса на изготвянето на ОПР:

ОПР се разработи чрез прилагане на принципа на партньорство. Това включи информиране на всички заинтересовани страни. Даде се възможност за изразяване на мнения и представяне на предложения чрез формални и неформални работни срещи с по-тесен кръг участници, осъществяване на широко консултиране чрез организиране на обществено обсъждане, в т.ч. и чрез интернет, участие във формални структури за планиране и мониторинг със състав, основан на принципа на партньорството – местна власт, социални и

икономически партньори, гражданско общество и др. Обменът на мнения и информация се състоя и чрез провеждане на анкети, попълване на въпросник и др.

Проведоха се консултации и предварителна съгласуваност с ангажиране и активно участие на представители на заинтересуваните страни.

- По време на изпълнението на ОПР:

В процеса на изпълнение на ОПР основните инструменти за осигуряване на информация и публичност са годишните доклади и междинната оценка, както и последващата оценка след края на периода на действие на плана. Те ще бъдат изготвени и обсъдени при спазване и изпълнение на основните форми на взаимодействие за осъществяване на партньорства и осигуряване на публичност: информиране, консултиране и съгласуваност, и с активно участие на всички заинтересувани страни. Ще се публикуват на страницата на Община Невестино в интернет.

В рамките на всеки проект, предвиден за изпълнение до 2020 г. ще бъдат предвидени мерки и адекватни действия за информиране и публичност, в т.ч. периодични информационни кампании сред целевите групи.

Поддържането на изградените вече ефективни партньорства ще даде възможност в процеса на изпълнение да се реализира по-голяма икономическа целесъобразност и да се укрепи потенциала за разкриване на нови пътища към привличането на инвестиции и допълнителни финансови средства.

Публично-частното партньорство като инструмент за оптимизиране на предоставяните продукти и услуги за обществото следва да бъде широко застъпено в процеса на изпълнение на ОПР за периода 2014-2020. Мерките за насърчаване на формите на публично-частно партньорство при изпълнението на общински план за развитие следва да са в посока на:

- използването на стимули за развитие на икономически дейности на местно равнище като: рационално използване на общинската собственост, облекчаване на разрешителните и регулаторните режими, осигуряване на финансови и данъчни стимули, използване на подходящи схеми за дългово финансиране, инвестиции в инфраструктура, облекчаване на условията за кредитиране на малки и средни предприятия, насърчаване на институциите за микрокредитиране и др.;
- привличане на външни инвеститори, създаване на нови производствени мощности като филиали или други форми на външни инвестиции, създаване на нови фирми, запазване и разширяване на съществуващия бизнес, осигуряване на помощ за местни фирми при разработване на нови продукти и навлизане на нови пазари, подкрепа за научно-изследователска и развойна дейност, стратегически инвестиции, подкрепа развитието на нов бизнес и предприемачество включващи дейности, отнасящи се до създаване на среда, която помага на хората да развиват предприемачески умения, както и осигуряване на подкрепа по време на инкубационния период на новия бизнес /бизнес инкубатори, рисково финансиране и програми за обучение на работна сила/, и др.
- подобряване разпространението на информация и обмен на най-добри практики, свързани с използването на ПЧП.

Участието на партньорите на всички нива на подготовка, съгласуване, обсъждане и контрол на изпълнението гарантира прозрачност, компетентност, ефективност и реалистичност на Общинския план за развитие. Чрез тях той се обогатява както с друга гледна точка, освен тази на местната власт, така и с инструментите на гражданското общество, които се основават на прякото участие на гражданите и техните организации в управлението и процеса на взимане на решения.

Осигуряването на необходимата и своевременна информация и публичност на процеса на разработване, актуализиране, съгласуване и изпълнение на Общинския план за развитие се осъществява от Кмета на община Невестино и Общинския съвет в съответствие с техните компетенции. В процеса на наблюдение на изпълнението на Общинския план за развитие

следва да се осигурява участието на граждани, физически и юридически лица като се спазва принципа за партньорство, публичност и прозрачност.

Предизвикателството, което е на дневен ред пред общинската администрация и екипа за управление, е да бъдат осъществени необходимите стъпки за непрекъснатото информиране и въвличане на социално-икономическите партньори и заинтересованите страни в ефективното изпълнение, наблюдението и оценката на актуализирания ОПР.

Информираността на гражданите и обществената подкрепа са от особено значение за успешното реализиране на Общинския план за развитие и за осигуряването на интегрирано устойчиво местно развитие. Местните органи на управление в община Невестино трябва да се стремят да осигурят условия за:

- Периодични срещи между заинтересованите страни;
- Участие в съвместни проекти;
- Привличане на представители на заинтересованите страни в наблюдението на изпълнението на Общинския план за развитие;
- Организиране на форуми и други събития в рамките на проекти за идентифициране на основните форми за взаимодействие, разпределяне на отговорностите и мобилизиране на местните ресурси;
- Включване на местната общност и поддържането на контакти с местните граждански групи и институции, с цел осигуряване на прозрачност в местната политика;
- Своевременно информиране на обществеността чрез сайта на общината в Интернет за предприетите действия от страна на администрацията по реализацията на актуализирания Общински план за развитие;
- Изпълнението на Общинския план за развитие изисква дългосрочни усилия, но той може да се изпълни успешно, само ако се прилага стъпка по стъпка, т.е. като се изпълняват поетапно отделните проекти, залегнали в него с осигуряване на адекватна информираност, участие и мотивация на заинтересованите страни и цялата местна общност.

За подпомагане процеса на партньорското участие и за осигуряване на добър информационен поток могат да бъдат използвани следните инструменти.:

- интерактивна електронна страница;
- съвещаване чрез електронни пощи;
- напечатани брошури, обобщаващи целта и приоритетите на ОПР, източници на информация и полезни контакти при прилагането на плана;
- провеждане на информационни срещи, за да се представи процесът на изпълнение на ОПР на партньорите и др.

В заключение можем да обобщим, че осигуряването на необходимата и своевременна информация и публичност на процеса на актуализиране, съгласуване и изпълнение на Общинския план за развитие се осъществява от Кмета на община Невестино и Общинския съвет в съответствие с техните компетенции. В процеса на наблюдение на изпълнението на Общинския план за развитие следва да се осигурява участието на граждани, физически и юридически лица като се спазва принципа за партньорство, публичност и прозрачност.

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АЗ – Агенция по заетостта

ВЕИ – възобновяеми енергийни източници

ДМА – дълготрайни материални активи

ДБТ – Дирекция „Бюро по труда“

ЕО – екологична оценка

ЕС – Европейски съюз

ЕСИФ - Европейски структурни и инвестиционни фондове

ЕСФ – Европейски социален фонд

ЕФРР – Европейски фонд за регионално развитие

ЗООС – Закон за опазване на околната среда

ЗРР – Закон за регионалното развитие

ЗТ – защитени територии

ИАОС – Изпълнителна агенция по околна среда

ИСУН – Информационна система за управление и наблюдение на средствата от Структурните инструменти на Европейския съюз

МРРБ – Министерство на регионалното развитие и благоустройството

МО – Междинна оценка

МОСВ – Министерство на околната среда и водите

МСП – малки и средни предприятия

НИРД – научно-изследователска и развойна дейност

НПО – неправителствени организации

НПР – Национална програма за развитие

НСИ – Национален статистически институт

НСОРБ – Национално сдружение на общините в Република България

НСРР – Национална стратегия за регионално развитие

NUTS – обща класификация на териториалните единици за статистически цели, прилагана от ЕВРОСТАТ за регионите в Европейския съюз

ОДЗ – Областна дирекция „Земеделие“

ОП – Оперативна/и програма/и

ОПАК – Оперативна програма „Административен капацитет“

ОПДУ – Оперативна програма „Добро управление“

ОПОС – Оперативна програма „Околна среда“

ОСР – Областна стратегия за развитие

ОСП – Обща селскостопанска политика
ОПИК – Оперативна програма „Конкурентоспособност и иновации”
ОПНОИР – Оперативна програма ”Наука и образование за интелигентен растеж”
ОПР – Общински планове за развитие
ОПРКБИ – Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика”
ОПРР – Оперативна програма „Регионално развитие”/”Региони в растеж”
ОПРСР – Оперативна програма за развитие на сектор “Рибарство”
ОПРЧР – Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”
ОУ – основно училище
ОУП – общ/и устройствен/и план/ове
ПМДР – Програма за морско дело и рибарство
ППЗРР – Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие
ПРСР – Програма за развитие на селските райони
ПСПВ – пречиствателна станция за питейни води
ПСОВ - пречиствателна станции за отпадъчни води
ПЧИ – преки чужди инвестиции
ПЧП – публично-частно партньорство
РБ – Република България
РЗИ – Регионален център по здравеопазване
РПРЮЗР –Регионален план за развитие на Югозападен район 2014-2020
РИОСВ -Регионална инспекция по околната среда и водите
РСЗ – Регионална служба по заетостта
РПР – Регионален план за развитие
СИФ – Социално-инвестиционен фонд
СОУ – средно общообразователно училище
ТБО – твърди битови отпадъци
ТГС – трансгранично сътрудничество
ТИЦ – туристически информационен център
ТСБ – Териториално статистическо бюро
ЦДГ – целодневна детска градина
ЮЗР – Югозападен район

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ, ГРАФИКИТЕ, СХЕМИТЕ

- Таблица 1: Разстояния в километри от с. Невестино до някои големи градове в България
- Таблица 2: Основни данни за община Невестино и останалите общини в област Кюстендил
- Таблица 3: Население по постоянен адрес в община Невестино 2007 - 2012 г.
- Таблица 4: Жилищни сгради по период на построяване в Невестино
- Таблица 5: Население в община Невестино по пол и местоживеене 2007 - 2012 г.
- Таблица 6: Население под, в и над трудоспособна възраст по местоживеене и пол към
- Таблица 7: Население в община Невестино по възрастови групи към 01.02.2011 г.
- Таблица 8: Население на 7 и повече години в община Невестино по образование
- Таблица 9: Население по етнос в община Невестино към 01.02.2011 г.
- Таблица 10: Естествен прираст на населението на община Невестино 2007-2012 г.
- Таблица 11: Заселени, изселени и механичен прираст в община Невестино 2007-2012 г.
- Таблица 12: Брой на безработните лица и равнище на безработица в община Невестино
- Таблица 13: Безработица в община Невестино по възрастови групи за 2007-2012 г.
- Таблица 14: Безработица в община Невестино по образование за 2007-2011 г.
- Таблица 15: Училищна структура в община Невестино 2007-2013 г.
- Таблица 16: Детски градини в община Невестино 2007-2012 г.
- Таблица 17: Разходи за образование в община Невестино за периода 2007-31.05.2012 г.
- Таблица 18: Брой заболели в община Невестино за периода 2007-2012 г.
- Таблица 19: Разходи за здравеопазване в община Невестино за периода 2007-31.05.2013 г.
- Таблица 20: Разходи за социални дейности в община Невестино за периода 2007-30.04.2013 г.
- Таблица 21: Разходи за културни дейности в община Невестино за периода 2007-2012 г.
- Таблица 22: Предприятия (без финансовите) в община Невестино 2008-2010 г.
- Таблица 23: Предприятия (без финансовите) по групи според броя на заетите в тях в община Невестино за периода 2007– 2011 година
- Таблица 24: Основни икономически показатели на нефинансовите предприятия в община Невестино по икономически дейности 2008-2010 г.
- Таблица 25: Печалба, загуба, заети и наети лица в нефинансовите предприятия в община Невестино по икономически дейности 2008-2010 г.
- Таблица 26: Равнище на средната работна заплата
- Таблица 27: Земеделски производители, кооперации, ферми и пазар на земята в община Невестино за периода 2007-2012 г.
- Таблица 28: Общи площи и средни добиви за основните култури в община Невестино
- Таблица 29: Брой животновъдни обекти и животни по видове за периода 2007- 04.2013 г.
- Таблица 30: Разходи за транспорт в община Невестино за периода 2007-31.05.2013 г.
- Таблица 31: Анализ на питейната и минералната вода в община Невестино за 2007-2012

Таблица 32: Анализ на качеството на атмосферния въздух по замърсители в община Невестино

Фиг. 1: Карта на област Кюстендил

Фиг. 2: Разпределение на площта на община Невестино по видове територии

Фиг. 3: Динамика на безработицата в община Невестино 2007-2012 г.

ПРИЛОЖЕНИЯ:

1. Програма за реализация на Общинския план за развитие на община Невестино 2014-2020 г.
2. Предварителната оценка на Общинския план за развитие на община Невестино 2014-2020 г.